

Voruta

Nr. 10 (864) 2019 m. spalio 26 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

2, 7 **Giedrė MIČIŪNIENĖ,**
Zarasai

Smalvų bažnyčios istorija

8-9

Tėviškės aušra

11 **Algirdas GRIGARAVIČIUS,**
Vilnius

Vinkšnabrasčio pradinė
mokykla 1923–1943 m.

14 **Prof. dr. Aleksandras VITKUS,**
Kaunas

Prie gražuolės Ventos
prisišliję Žiliai

Vilniaus krašto atgavimo 80-ies metų sukaktį minint

Lietuvos kariai prie demarkacinės linijos ties Žilinais ir Valkininkais

Doc. dr. Vytenis ALMONAITIS, Kaunas

Lietuvos kariai, Žilinių pradinės mokyklos mokiniai ir apylinkių gyventojai prie demarkacinės linijos. Žilinių ir Valkininkų geležinkelio stoties apylinkės. Manoma, Adomo Kauliaus nuotrauka, 1939 m. spalio 27 d.

Kitoje nuotraukos pusėje yra sunkiai išskaitomas įrašas pieštuku: „Atminimas prie demarkacijos linijos Trakų apskrityje. Tą dieną, kada Sovietų Rusija atidavė mūsų sostinę Vilnių ir dalį žemės. Tą dieną lietuvių kariuomenė žygiavo po devyniolikos metų vergijos į Vilniaus kraštą. Žiliai Valkininkai, Adelė Kauliūtė“

1939-ųjų spalio 27-oji Lietuvai buvo šventinė diena. Nors teko sumokėti didžiulę kainą, Lietuva atgavo Vilniaus kraštą. Tą dieną jos kariuomenė peržengė buvusią demarkacijos liniją ir nužygiavo Vilniaus link. Ši džiaugsmingą įvykį fiksavo daugelis fotografų, nemažai spalio 27–29 d. įvykius atspindinčių nuotraukų paskelbta spaudoje. Vis dėlto bėgant laikui valstybiniuose archyvuose ir privačiuose rinkiniuose surandama iki šiol nematytų tų istorinių dienų nuotaikas perteikiančių fotokadrų.

Šio straipsnio autoriui 2015 m. pasisekė surasti kelias originalias 1939-ųjų nuotraukas ten, kur jų aptikti nesitikėta – Šilalės r. Iždonų kaime gyvenančios Liudos Vismantaitės privačiame rinkinyje. Paaiškėjo, kad jos motina Adelė Juzefa Kauliūtė-Vismantienė turėjo geranorišką globėją, dėdę Adomą Kaulių, 1903 m. gimusį Kiaukų kaime Šilalės krašte. Jis buvo mokytojas, apie 1939–1940 m. dirbo Žilinių pradinėje mokykloje (buv. Trakų apskr., dab. Varėnos r.). Tuomet vos keli kilometrai į rytus nuo bažnytkaimio ėjo demarkacijos linija.

Apie A. Kaulių Lietuvos spaudoje jau rašyta. Prisiminimais pasidalijęs buvęs jo mokinys Vincas Vičkačka (*Tremtinys*, 1996 07, Nr. 28) teigė, kad A. Kaulius buvo „iškilčiausias asmenybė, palikusi geriausių prisiminimų“. Mokytojaudamas Žiliniuose jis organizuodavo mokiniams išskylas ir ekskursijas, buvo sutelkęs jaunųjų ūkininkų

Nukelta į 7 p.

Dėkojame skaitytojams „Vorutos“ 30-mečio proga!

Neįprastai greitai prabėgo 30 metų, kai Lietuvos Sąjūdžio periodikos rinkoje pasirodė istorijos laikraštis „Voruta“. Nuo 1989 m. spalio 24 d. jau 30 metų kas mėnesį istorijos mylėtojai gali skaityti mūsų laikraštį. Šia proga norisi dėkoti visiems, kurie publikacijomis, dvasiškai, materialiai ar dar kaip kitaip prisidėjo prie laikraščio leidybos. Sunku būtų suskaičiuoti, kiek straipsnių paskelbėme, o kiek numerių? Žinome. Šis numeris 864-as. Per prabėgusius 30 metų redakcija gavo daug istorijos ir publicistikos straipsnių, džiaugiamės ir dėkojame jų autoriams. Apgailestaujame, nes ne visus galėjome paskelbti – leidinio periodiškumas keitėsi...

Šiandien kyla daug prisiminimų, tarsi pradžia buvo tik vakar... Pirmaisiais metais laikraštį išleisti buvo itin sunku, pirmąjį numerį išspausdinome Trakų spaustuvėje, o popierių jam atsivežėme iš Lydos spaustuvės Baltarusijoje. Popieriaus teko keliauti ir į Kondopogą, Kareliją. Vėliau laikraštis buvo spausdinamas Alytuje, Vilniaus spaustuvėje AB „Spauda“, Šiauliu „Titnagė“, Lenkijoje, kol galiausiai vėl sugrįžta į Šiauliu „Titnagė“. Visiems, padėjusiems spausdinti „Vorutą“, šiandien nuoširdžiai dėkojame.

Kad numeriai pasirodytų, reikėjo lėšų, jų gaudavome iš aukų, laikraščio pardavimo, prenumeratos. Seniausias mūsų finansinis rėmėjas – Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išsivijoje ir jos vadovas Bronius Šaplys, vėliau – Tautos fondas JAV, ir dabar remiantis laikraščio priedo „Tėviškės aušra“ leidyba. Norisi vardyti ir kitus, kurie palaikė ir suteikė finansinę paramą, – tai Lietuvių katalikų

religinė šalpa, žinoma JAV lietuvių bendruomenės kultūros veikėja Marija Remienė, Ona Matusevičiūtė, Lietuvos Bažnyčios kunigai: Pivašiūnuose klebonavęs Jonas Kaušyla, mons. Vytautas Pranciškus Rūkas, Romualdas Šalčiūnas, Jonas Vaitonis, taip pat Vasario 16-osios akto signataro D. Malinausko vaikaitis Tadas Stomma, gydytojas Viktoras Jencius-Butautas, grafas Juzefas Tiškevičius, architektė Dainora Vaivadienė, „Vilnijos“ draugija ir jos pirmininkas habil. dr. Kazimieras Garšva, lietuvių švietimo draugija „Rytas“ ir jos pirmininkas Algimantas Masaitis. Esame dėkingi, liekame skolingi ir daugeliui kitų rėmėjų, dabar visus juos sudėtinga išvardyti, bet jų vardai kiekvieną kartą, gavus paramą, buvo išspausdinti laikraštyje. Apie kiekvieną gautą auką paviešinta laikraštyje.

Nukelta į 16 p.

2019-ieji – Prezidento Antano Smetonos metai

Prezidentas Antanas Smetona: politinė ir simbolinė svarba šių dienų Lietuvai

Dr. Vytautas RUBAVIČIUS, Vilnius

Gyvename įvairiausių ideologinių, rinkodarinių apžavų burbulų metą. Pro tuos burbulus sunku net išvelgti, kaip gyvename, juolab kelti klausimą, o kodėl taip skurdžiai, varganai ir netalentingai gyvename, kad po trisdešimties nepriklausomos valstybės egzistavimo metų susivokta kurti vadinamąją „gerovės valstybę“? Išsilaisvinę iš sovietinės okupacijos galvojome, kad visiems laikams atsiveikiname su totalitarine ideologine indoktrinacija, tačiau ne nepajutome, kaip patenkome į privatizuotos laisvės ideologinius pančius. Sovietinį ideologinį totalitarizmą pakeitė kitokie, tačiau taip pat su laisve ir išlaisvinimu susiję ideologiniai gaivalai, kurių svarbiausiu tikslu tapo nacionalinių valstybių išvalstybinimas, nacijų ir tautų vertimas etnokultūrinėmis bendruomenėmis, naikinant egzistencinį tautos, valstybės ir valstybės teritorijos ryšį. Idomu tai, kad ideologiškai „išlaisvintas“ modernus ir vien į ateitį bežiūrintis, tačiau joje gal tik JAV Prezidentą Donaldą Trumpą bežiūrintis lietuvis jau su džiaugsmu prisiima „žmo-

Dr. Vytautas Rubavičius, įteikus jam Vasario 16-osios akto signataro D. Malinausko kultūros premiją, 2018 m. kovo 11 d., Signatarų namai, Vilnius. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Nukelta į 5 p.

Lietuvos Katalikų bažnyčia

Smalvų bažnyčios istorija

Giedrė MIČIŪNIENĖ, Zarasai

Šiandien – Smalvų (Zarasų r.) bažnyčios ilgis 25,2 m, plotis 17,6 m, aukštis apie 15 m, liaudies architektūros formų, stačiakampio plano, vienabokštė, registruota Kultūros vertybių registre (unikalus kodas 1789). Šventoriaus tvora akmenų mūro. Šventoriuje stovi trijų tarpnių medinė varpinė. Bažnyčios planas stačiakampis, vidaus erdvė trinavė. Bažnyčios priekiniame fasade yra unikalūs trijų aukštų portikas. Pirmame aukšte įėjimas, antrame – balkonėlis, o trečiame – frontonas su langeliu.

Bažnyčios istorija prasidėjo 1600 m., kai Breslaujos žemės teismo raštininkas Jonas Samsonas Podbereskis Smalvose pastatytai bažnyčiai paskyrė Jurgiškės sklypą, Bagdoniškės ir Pieviškės kaimus.

1600 m. įsteigtas ir reguliariųjų atgailos kanaaninkų vienuolynas. Į Bistryčios Atgailos kanaaninkų vienuolyną (Lietuvoje jie buvo vadinami baltaisiais augustiniais) buvo įstojęs ir palaimintasis Mykolas Giedraitis. Pirmieji vienuoliai, kuriuos į Lietuvą kvietė Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila, buvo lenkai – jie ilgai pritaupo, išmoko lietuvių kalbą, skleidė pamaldumą Dievo Motinai Marijai, įsikūrė ir tarnavo rytinėje Lietuvoje (dabartinėje Lietuvoje ir Baltarusijoje) – Bistryčioje (dab. Baltarusija), Medininkuose, Tverčiuje, Smalvose, Salake, Videniškiuose, Papilyje, Paberžėje, Vilniaus vyskupijoje, Užupyje. Lietuvoje veikė aštuoniolika baltųjų augustinų vienuolynų. XVI a. vienuolynai Lietuvoje atsišlytė nuo Lenkijos ir sudarė atskirą Lietuvos provinciją. Ordino istoriją užbaigė carinės Rusijos represijos ir visų Lietuvos vienuolynų uždarymas 1832 m.

1674 m. Breslaujos žemės teisėjas Kazimieras Podbereskis koplyčios vietoje pastatė naują medinę bažnyčią. Ją konsekrovo pavyskupis Mikalojus Slupskis (1616–1693).

1744 m. Vilniuje įvykęs vyskupijos sinodas (vyskupas – Michalas Janas Zenkevičius (Michal Jan Zienkiewicz) paskelbė 16 dekanatų ir 510 parapijų; į Zarasų (Jeziorsy) dekanatą įtrauktos ir Smalvos.

1766 m. bažnyčia perstatyta grafo Pliaterio ir parapijiečių pastangomis. Objektai priklausė LDK teritorijai, prie jų sukūrimo bent iš dalies yra prisidėjęs Antonijus Liudovikas Paraka (ir jo giminaičiai): šalia Naugarduko – Dominikonų Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčios, Piedrujos – Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir kitų minima ir Smalvų bažnyčia (A. L. Paraka kilęs iš senos menininkų giminės, žinomos XVI a. italų miestuose ir už jų ribų. Kaip architektas šiame krašte žinomas 1750–1775 m.).

1782–1783 m. kunigas dekanas Andrejus Lenartovičius (Andrej Lenartowicz) atliko Breslaujos dekanato vizitaciją, kurioje pateikia detalų Smalvų bažnyčios aprašymą, smulkiai vardijamas bažnyčios inventorių. 1783 m. Breslaujos dekanato dokumente pažymima, kad Smalvų parapijoje 8 neaptvertos ir 3 aptvertos kapinės, visos su kryžiais.

1784 m. vyko Vilniaus vyskupijos parapi-

Smalvų Švč. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčios altorius. Sienos dekoruotos augalų motyvais

jos surašymas, parengtas Kšištofo Jodčiko (Krzysztof Jodczyk). Abėcėlės tvarka pateikiamas Smalvų parapijai priklausančių kaimų, ežerų ir kelių sąrašas. Dokumentą pasirašo parapijos kunigas Piotras Žvaginys (Piotr Żwagin (60 m.)), pažymima, kad jis turi jam padedantį kunigą.

1812 m. Prancūzijos kariuomenė apgriovė vienuolyną. Iki tol jam priklausė jurisdikcija Smalvose, Rotaniškės ir Jurgiškių kaimai.

1855 m. grafas Pliateris Smalvų kapinėse pastatė Šv. Rozalijos koplyčią.

1857 m. Pliateriai su parapijiečiais pastatė dabartinę medinę bažnyčią.

1854–1866 m. Mykolas Miežinis (1827–1888) – ne tik kunigas, bet ir kalbininkas. Baigęs Varnių kunigų seminariją, kunigaves Latvijoje, vėliau Šeštoje, Šilalėje, Smalvose, Plungėje, Švėkšnoje. Caro administracijos reikalavimu trejus metus kalintas Raseinių vienuolyne. 1886 m. išleista „Lietuviška gramatika“, 1894 m. išleistas „Lietuvių–latvių–lenkų–rusų kalbų žodynas“. Bendradarbiavo „Aušroje“.

Iki 1864 m. Gabrielius Beržanskis (g. apie 1835–1838 m.), pasiturinčių žemaičių, Lietuvos istorijoje minimų nuo XIX a. pirmos pusės, bajorų ūkininkų sūnus, gyveno Smalvos vienuolyne, Breslaujos apskrityje, po 1863 m. sukilimo, caro valdžiai jį uždarius, perkeltas į Slanimo vienuolyną (įtariamai dalyvavęs sukilime, todėl Gardino gubernatorius nepatvirtino Valpos parapijos administratoriumi). Dideli G. Beržanskio nuopelnai lietuvių kalbai: išvertė ir išleido keletą religinių knygučių.

1866 m. Smalvų klebonas Teofilus Rudžius už į atlaidus atvykusių svečių priėmimą klebonijoje nubaustas 50 rb, už išvykimą į Gaidę – 25 rb, 1868 m. už šoninio altoriaus įrengimą be valdžios leidimo – 100 rb. 1869 m. ištremtas į Archangelsko guberniją. 1941 m. gegužės 26 d. Čikagos laikraštis „Draugas“ str. „Vyrai, kurie kentėjo ir mirė už Lietuvos žmones“ šį įvykį komentuoja: „T. Rudzkis, Smalvos klebonas per skundus sprauvininko Ivašencovo ištremtas į Archangelsko guberniją. Ivašencovas vėliau nusižudė, Rudzkis grįžo iš ištremimo.“

1876–1880 m. Smalvų parapija, kurioje kunigavo Michalas Mežitovičius (Michal Miežitowicz), priklausė Žemaičių (Telšių) vyskupijai – Kauno gubernijai, Novo Aleksandrovsko dekanatui. Parapijai priklausė dvi koplyčios: Šv. Rozalijos, esanti Smalvų kapinėse, ir Šv. Mauricijaus – Smalvelėse.

Kunigas Antanas Gediminas-Beržanskis, kilęs iš kunigaikščių giminės (Skuode pirmosios lietuviškos mokyklos steigėjas, kunigaves įvairiose Lietuvos parapijose, bendradarbiauęs „Vilniaus žiniuose“, 1906 m. „Vienybėje“, „Šaltinyje“, 1917 m. Lietuvos konferencijos Vilniuje dalyvis). Pirmoji žinoma jo kunigavimo vieta – Šiaurės Rytų Lietuvoje, Breslaujos apskrityje, Drūkšių parapijoje. 1890 m. pirmoje pusėje buvo Drūkšių vikaras. Mirus kaimyninės Smalvų parapijos klebonui, A. G. Beržanskis pasiūstas laikinai administruoti Smalvų parapiją (kadangi valdžiai nebuvo lojalus, surkypus byla, priimtas sprendimas – nubausti kalėjimu; 1890 m. liepos 7 d. uždarytas Kretingos pranciškonų bernardinų vienuolyne, kuris po 1863 m. buvo paverstas rusų caro valdžiai neitikusių katalikų kunigų kalėjimu).

1886 m. pastatyti vargonai – jų meistras Frydrichas Vaisenboras (Friedrich Weissenbor). Ant vidinės vargonų pusės yra išlikęs užrašas: „Diese Orgel wurde im Jahr 1886 von Orgelbaumeister Weissenbor aus Jakobstadt gebaut. Proost war Dombrowski.“

1889 m. mirė kunigas Vincentas Dombrovskis (Vincent Dombrowskij). Palaidotas Smalvų bažnyčios šventoriuje.

1897 m. apmūryta parapijos kapinių tvora. 1902 m. žaibui trenkus apdegė bažnyčios bokštas.

XX a. pradžioje bažnyčios interjere spalvingais augaliniais ornamentais papuošė Aleksandro Zaborskio bažnytinių reikmenų dirbtuvių meistras. (1895 m. Šiauliuose įkurtos ir iki Pirmojo pasaulinio karo veikusios A. Zaborskio bažnytinių reikmenų dirbtuvės XX a. pr. buvo vienos didžiausių Lietuvoje (1908–1912 m. jose dirbo 40, o 1914 m. – 120 darbininkų), garsėjo nagingais meistrais ir dirbinių kokybe (įvairiose parodose apdovanoti 7 medaliais). Jie dirbė Smalvų, Krekenavos, Kamajų, Čedasu, Duokiškio, Upynos, Šiaudinės, Kupiškio bažnyčiose. A. Zaborskio dirbtuvių produkcijoje vyravo neogotikiniai dirbiniai. Ypač puošnūs būdavo bažnyčių

didieji altoriai, kuriems buvo būdinga sudėtingos architektūros formos, puošni ornamentinė drožyba, skulptūros.

1906 m. liepos 24 d. nedėliniame laikraštyje „Nedėldienio skaitymai“ (Nr. 11) iš Žemaičių vyskupijos informuojama: „Jo mylista vyskupas Sufraganas Cirtautas lankys šį metą dar šias parapijas: 1. Smalvą – atvažiuos 31 liep. išvažiuos 3 rugp. 2. Zarasus atvažiuos 2 rugp. išvažiuos 5.“ Minimos ir kitos Zarasų rajono parapijos.

1906 m. rugsėjo 19 d. nedėliniame laikraštyje „Nedėldienio skaitymai“ (Nr. 40) rašoma: „Iš daleidymo dvasiškos valdžios statymui naujos bažnyčios Nekalto Prasidėjimo Paneles Švenčiausios Mintaujio per praėjusius metus po parakvijas Žemaičių vyskupijos surinktos sekančios aukos: Smalva – 11 r. 80 k.“

Zarasų miestas, Smalvų ir Imbrado valsčiai buvo ypač sulenkėjusios arba surusėjusios teritorijos. Prasidėjęs lietuvių tautinis sąmonėjimas iškėlė tikslą valyti šias apraiškas iš visų tautos gyvenimo sričių. 1907 m. lapkričio 14 d. įvyko Zarasų dekanato kunigų konferencija, kurioje minimas ir Smalvų klebonas kun. K. Tamoševičius.

„Šioje konferencijoje buvo svarstoma dvejopa programa: vyskupo pateikta ir pačių konferencijos dalyvių iškelti klausimai. Šioje antroje dalyje randame posmą, liečiantį mums rūpimą klausimą – būtent: „Zarasų dekanatui yra keletas mišrių parapijų, kuriose drauge su baltgdžiais gyvena ir lietuviai. Tų parapijų klebonai nesirūpina pasakyti pamokslų bent retkarčiais ir lietuvių kalba. Susivaziavusieji nutarė, kad patys kunigai pasirūpintų šį dalyką sutvarkyti, o nelauktų kolei žmonės, iš šalies kurstomi, pradės reikalauti savo teisių.“

Šiuo laiku nusipirkęs žemės į Sauliakalnio kaimą atvyko Vincentas Dumbraiva, kuris tapo Smalvų bažnyčios zakristijonu. Kadangi jis nemokėjo lenkiškai, kunigas jam liepė ir visus lenkiškai užduotus klausimus atsakyti: „Dobže, dobže“ (Gerai, gerai). Jis mirė 1956 m., palaidotas Smalvų kapinėse.

1914 m. gegužės 7 d. katalikų laikraštis „Draugas“ (Lietuvių Rymo-katalikų federacijos susivienijimo lietuvių R.-K. Amerikoje ir lietuvių R.-K. pilnųjų blaivininkų susivienijimo Amerikoje laikraštis) rašė: „Pamaldos atsilieka lenkų kalboje, lietuviškai kas šventadienis skaitoma evangelija ir sakomi pamokslai bent didžiulias šventes. Kitų syk lietuvių bandė reikalauti didesnių tiesų, bet susirašius pasirodė labai maža, dabar, žinoma, rastųsi bent kelis kart daugiau, vienok abejotina ar pasisektų šistas laimėti. Parapija viena iš tamsiausių. Šviesa jokiū būdu neprigija, bet mados kerėja.“

1916–1918 m. kun. Juozas Laurenčikas skiriamas klebonu-administratoriumi į Smalvas. Pirmoji kunigystės vieta – Salako bažnyčia. Paskui skirtas Vidžių parapijos (vadintos Breslaujos pavietu) klebonu. Žemaičių vyskupijos kurijai išsiųstoje telegramoje rašė, kad lenkai į Vidžius neįsileido, buvo žiauriai sutiktas, keletą dienų buvęs sulaukę. Su žandaro palyda kunigas su visu gyvuoju ir negyvuoju inventoriu buvo gražintas už demarkacinės linijos. Taip Vidžių parapija liko be klebono.

1920 m. testamentu visas Podbereskijų turtas užrašytas bažnyčiai.

1920 m. spalio 11 d. išlikęs lietuviškas V. R. M. Ežerėnų apskrities Apsos valsčiaus valdybos leidimas Nr. 919. 1920 m. spalio 9 d. Lenkijai sulaužius Suvalkų sutartį, iš okupuotos rytinės Zarasų apskrities dalies sudaryta Breslaujos apskritis, į kurią įėjo Apso, Breslaujos, Drūkšių, Dūkšto, Pliusu, Rimšės, Slabados, Smalvų ir Vidžių valsčiai.

1920 m. Smalvos pateko į lietuvių-lenkų kovų fronto liniją. Lenkai stengėsi užimti Vilniaus–Daugpilio geležinkelio liniją; ties Smalvomis įvyko kautynės, po kurių lapkričio 3 d. lenkai paliko vietovę. Tačiau lapkričio 5 d. jie vėl sugrįžo, ir Lietuvos–Lenkijos demarkacinė linija paliko Smalvas lenkų pusėje. 1920–1939 m. administracinė linija Smalvų parapiją perskyrė į dvi dalis: rytinė dalis su Smalvų gyvenvietė liko Vilniaus vyskupijai (Lenkijai), o vakarinė – Panevėžio vyskupijai (Lietuvai). Lietuvos pusėje esančių parapijiečių aptarnavo Pasmalvio dvaro koplyčioje kunigai iš Zarasų.

Smalvų Švč. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčios fasadas

1920–1934 m. parapijos kunigas – Edvardas Ledzinskis (Edward Ledziński). Palaidotas Smalvų bažnyčios šventoriuje.

Iš Smalvų parapijos bažnyčios buvo išvežti du varpai. 1927 m. buvo gražintas varpas, vardu Šv. Jonas Krikštytojas, saugotas Roždestvenskio vienuolyne Maskvoje, sveriantis daugiau kaip 20 pūdų, – tai Stankevičių šeimos iš Bernotiškių kaimo auka, klebonaujant kun. Tomaševičiui, 1910 m., A. Vlodkovskio liejykla Vengrove. Varpą puošia dvi išgraviruotos juostos ir, atrodo, Šv. Jono Krikštytojo reljefas, tačiau kitas – daugiau nei 30 pūdų svėres varpas pradingo. Jo įrašas: Paaukotas 1913 m. Šv. Ignaco Lojolo garbei paskirtas už Anelės Lopacinskaitės-Černiauskieneš lėšas. A. Vlodkovskio liejykla Vengrove.“

1934–1935 m. dirbo kun. Jozef Vladislav Sarosiek.

1935–1944 m. liepos 12 d. kun. Antonis Aktanarovičius (Antoni Aktanarowicz), Lenkijos kariuomenės rezervato kapelionas (nuo 1939 m. sausio 1 d.), nužudytas kalbant brevijorių prie bažnyčios. Palaidotas Smalvų bažnyčios šventoriuje.

1937 m. veikė Lietuvos šaulių sąjungos būrys, Gyvojo rožančiaus, Katalikų jaunimo būreliai, Maldos apaštalavimo sąjunga ir kitos organizacijos.

1939–1946 m. kunigavo Jozefas Cirankevičius (Jozef Cirankevič), gimęs 1881 m., 1908 m. baigęs Kauno seminariją.

1941 m. Smalvų valsčiuje – 8 mokyklos, 14 mokytojų. Pradžios mokyklų mokytojai per 22 nepriklausomybės metus, tiek laisvoje, tiek ir lenkų pavergtoje Lietuvoje, atliko milžinišką darbą, ne tik švietimo ir auklėjimo, bet ir tautinėje srityje, o ypač sulenkėjusiose vietose, kaip Smalvų valsčiuje, kuris buvo apie 90 proc. sulenkintas.

1946 m. kovo 1 d. Čikagos laikraštyje „Draugas“, rubrikoje „Daug bažnyčių liko sugriauta“ rašoma: „Per šį karą Lietuva labai smarkiai nukentėjo, nes jai reikėjo per penkis metus pernešti du sunkius karus. [...] Šakių, apskritį labiausiai nukentėjo Lekėčių, Barzdų ir Griškabūdžių bažnyčios. [...] Iš Zarasų apskr. labiausiai nukentėjo Smalvų, Dūkšto, Degučių ir Salako miesteliai.“

1946 m. gegužės 22 d. įsteigtas Dūkšto dekanatas, atskyrus jį nuo Breslaujos dekanato. Naujajam dekanatui teko Dūkšto, Dūkšto stoties, Gaidės, Kazitiškio, Pūškų, Rimšės, Smalvų, Tilžės ir Turmanto bažnyčios.

1946 m. liepos mėn. kunigavo Jonas Gylus, MIC, baigęs Vilkaviškio seminariją, priklausęs marijonų kongregacijai. Jo dėka 1942–1943 m. m. Gervėčių krašte buvo atkurtos lietuviškos pradinės mokyklos, progimnazija (jis direktoriavo, dėstė lietuvių kalbą). 1947 m. suimtas už nelegaliai gyvusiųjų asmenų slapstymą, antisovietinę agitaciją. Buvo nenuginčijami parodymai, jog padeda partizanams – nuolat lankosi Liepa, Kadugys, Šturmas. Ypatingojo pasitarimo prie SSRS VRM nubaustas 10 metų bausme ir išsiųstas į lagerius. 1956 m. balandžio 26 d. išlaisvintas, grįžo į Smalvas. 1958 m., kadangi Smalvose neseniai buvo miręs

Nukelta į 7 p.

Aleksandras Stulginskis gina Jokūbavą

Algirdas GRIGARAVIČIUS, Vilnius

1934 m. spalio 26 d. signataras Aleksandras Stulginskis prašėsi priimamas į Lietuvos žurnalistų sąjungą. Nurodė, kad prieš 1914 m. redagavo „Vienybę“ ir jos priedą „Viensėdį“, steigė ir redagavo „Ūkininką“, buvo „Tėvynės sargo“ steigėju ir bendradarbiu, vėliau skelbėsi „Ryte“ ir „Ūkininke“¹. Taigi, esąs ne tik krikščionių demokratų srovės politinis, bet ir jos spaudos veikėjas bei žurnalistas.

Jokūbavo dvaro Kretingos apskrityje centrą ir nenusavinamą 80 ha žemės normą iš Parčevskių palikuonių 1925 m. balandžio 15 d. nupirko Povilas Dogelis. Įgaliojimą „pilnai valdyti reikalus ir turtus“ A. Stulginskis gavo iš jo 1927 m. liepos 19 d. Skelbiamame prašyme teigia, kad Jokūbave gyveno nuo 1925 m., tačiau tikėtina, jog tik nuo 1927 m. balandžio mėnesio, paleidus III Seimą ir pasitraukus iš aktyvios politikos. Žemės ūkio departamento byloje nurodyta, kad dvarą kaip įgaliojimo metams išsinuomojo kovo mėnesį². 1928 m. su Žemės ūkio ministerija sudarė kultūrinio ūkio sutartį 24 metams, t. y. iki 1952 m. balandžio 23 d. Už jo nuomą per 1928–1939 m. P. Dogelis liko skolingas valstybei 11 240 litų (po 1 740 litų kasmet privalėjo mokėti nuo 1933 m., nes pirmus penkerius metus nuo mokesčio po 15 litų už hektarą nuomininkai buvo atleidžiami). 1939 m. spalio 25 d. prašyme žemės ūkio ministru signataras nurodė, kad šis jam parduoda Jokūbavo dvaro centrą su trobesiais ir sodyba, prašė pervesti skolas. Tą dieną pas Kauno notarą Juozą Brazaitį įsigijo 82,32 ha dydžio ūkį. Atstovaudamas įgaliojusiame asmeniui daug vargo stengdamasis įrodyti Žemės ūkio ministerijai, kad prieš dvaro parceliaciją nupirkta nenusavinamai normai priklausus didesnis plotas, nuo 1929 m. ji turi būti didinama iki 150 ha. Teisiškai vingrius prašymus A. Stulginskis rašė beveik kasmet. Tik 1939 m. rugpjūčio 31 d. Žemės reformos departamentas pranešė, kad Žemės reformos valdyba liepos 14 d. nutarimu, be P. Dogeliui palikto nenusavinamos žemės normos papildymo 44,56 ha, dar pridėdą 24,44 ha sklypą³. Žemės ūkio departamento suvestinėse apie atliekamus kultūrinių ūkių nuomos sutarčių

Prezidentas Aleksandras Stulginskis.
Nuotr. iš LNM fondų

šalygų laikymosi patikrinimus matyti, jog A. Stulginskis kasmet įvykdydavo visus keliamus reikalavimus, „išplatinavo“ numatytą kiekį privalomų gaminių: veislinių galvijų, bekonų, javų sėklų ir t. t. 1932 m. sausio 1 d. žiniuose skelbiama, kad Jokūbavo dvaro kultūrinio ūkio plotas siekia 119,30 ha (nurodyta, jog yra 9 trobesiai), 1935 m. balandžio 6 d. – 73,36 ha, 1938 m. sausio 10 d. – 30,56 hektaro⁴. Jam, kaip pasirašiusiam Vasario 16-osios akta, atsižvelgiant į pateiktą prašymą, 20 ha žemės Jokūbavo dvare skyrė Žemės reformos valdyba 1935 m. balandžio 11 d. nutarimu Nr. 775, P. Dogeliui atsisakius nuomotis didesnius plotus.

Per metus ūkis turėdavo parduoti 63 parcelius arba suaugusias veislines kiaules. Kretingos rajono agronomas Povilas Žumbakis 1938 m. rugpjūčio 30 d. Jokūbave patikrino 5 tonas sėklinių 'Akuotųjų' veislės kviečių, o 1939 m. kovo 18 d. agronomas Vladas Velža

825 kilogramus 'Tikrųjų eraičinų' sėklų pripažino tinkamomis⁵.

Gyvendamas Jokūbave signataras inicijavo pieno perdirbimo bendrovės steigimą ir 1931-ųjų lapkričio 1 d. pateko į jos valdybą. Kitų metų sausio 24-ąją visuotinis susirinkimas sprendė pieninės statybos vietos klausimą. Iš 30 dalyvių 16 balsavo už Raginiškių kaimą. Jokūbavui teko 14 balsų. Valdyba su A. Stulginskiu priešakyje atsistatydino. Sausio 31 d. jis dar pateko tarp kandidatų į valdybą, bet vėliau iš bendrovės pasitraukė. Kaip jos buvęs pirmininkas apskundė susirinkimo nutarimą, kuris, kaip traktuojama bendrovės nuostatuose, turėjo būti priimtas dviejų trečdalių dauguma⁶.

1932 m. varžytinėse pirko 0,22 ha sklypą pajūryje, Palangos valsčiuje, Vilimiškės dvare. Pradžioje turėjo sumokėti 740 litų, vėliau – dar apie 7 tūkstančius. Kretingos valsčiaus viršaitis vasario 18 d. išdavė liudijimą, kad „užsiima žemės darbu“. Bet nesumokėjęs per metus dar apie tūkstančio litų, sklypas 1934 m. kovo 24 d. grįžo valstybei⁷. Vadinas, padėtis buvo ne iš gerųjų.

1940 m. rugpjūčio 15 d. pilietis A. Stulginskis skundėsi sovietinei Valstybinei žemės ūkio komisijai:

Kretingos apskričio žemės ūkio komisija žodžiu mane painformavo, jog Jokūbavo dvaras [Kretingos apskrityje] paliekamas kultūriniais reikalais ir man nepaliekama jame 30 ha norma.

I. Tasai komisijos nutarimas neatitinka šių metų rugpjūčio 7 dienos Ministerių Tarybos patvirtinto Valstybinės žemės ūkio komisijos aiškinimo nuostatoms ir užtai prašau Valstybinės žemės ūkio komisijos jį atmainyti.

1. Jokūbavo dvare gyvenu jau 15 metų ir patsai be jokiu akvedžių jame ūkininkauju.

2. Paskyrimas man pensijos prieš du metus [1938 m. gegužės 31 d. Ministrų kabineto posėdyje signatarui skirta 1200 litų pensija – aut. pastaba]⁸ negali sudaryti kliūtis gauti Jokūbavo dvare 30 ha normos, nes tosios pensijos aš neprašiau, lygiai kaip neprotstavau, kada ją iš manęs atėmė. Kaip prieš pensijos paskyrimą per 12 metų, taip ir dabar pensiją atrėžus, gyvenau ir gyvenu vien iš ūkio.

3. Liaudies priešu turbūt niekas negali manęs laikyti, pozityviai dalyvavau politiniame darbe tik esant demokratinei Lietuvos santvarkai. Stojus gi Lietuvoje fašistiniam režymui [taip rašoma dokumente], per visą laiką nepaisant net pensijos paskyrimo, buvau tam režymui griežčiausioje opozicijoje. Tai liudija visa eilė mano raštų, protestų kaip mano vieno, taip ir kolektyviai įteiktų buvusiam režymui dėl nevykusio šalies valdymo; visa eilė mano pasakytų kalbų, rašytų spaudai straipsnių, kurių tik mažas skaičius, ir tai tik apkarpytame pavidale, teišvydavo pasauli. Tai liudija pagalias bylos, kurias aš vedžiau teismuose su fašistinio režymo šulais dėl juodinimo manęs politinio pobūdžio šmeižtais.

4. Kilus minčiai paduoti Seimui peticiją, kad paleistų iš kalėjimo politinius kalinius, aš pirmas su gerb. Dr. K. Griniumi tam sumanymui pritariau ir, neatsižūrėdamas galimų fašistinio režymo dėl tokio žygio represijų, pirmasai tą peticiją pasirašiau, kas, be abejo, įgalino ir padarino kitus rašytis. Grįžtantiems iš priverstinio darbo stovyklos Dimitrave, jei tik į mane kreipdavosi, nesiteiraudamas, kokio jie politinio nusistatymo, visuomet sulig išgalų padėdavau.

II. Be to, Jokūbavo dvare turiu mažą įmonėlę, kaimo lentpjūvę, prie jos šiek tiek apdirbtos ir neapdorotos miško medžiagos. Einant taisyklėmis apie įmonių nacionalizavimą, nacionalizavimui ji nepriklauso, nes per mažą įmonė. Tokiu būdu ji sudaro mano asmenišką turtą, nuosavybę. Bet toji lentpjūvė ir minėtoji miško medžiaga randasi Jokūbavo dvaro žemėje, jeigu nusašinama, atimama iš manęs visa be išimties dvaro žemė, nepaliekant nei 30 ha normos, kyla klausimas, kas daryti su lentpjūve ir minėta medžiaga, tuoj ją nukeldinti, išvežti, ar galės ji kai kurį laiką palikti.

Prašau Valstybinės žemės ūkio komisijos ir šiuo reikalu duoti man aiškų atsakymą.⁹

Komisija 30 ha paliko, bet vis tiek išvežė parodyti Sibiro.

¹ LCVA, f. 610, ap. 1, b. 303, l. 3.

² LCVA, f. 1248, ap. 12, b. 318, l. 24.

³ LCVA, f. 1248, ap. 1, b. 79, lapai nenumeruoti; ap. 2, b. 819, l. 76, 79, 100, 159–160, 170.

⁴ LCVA, f. 1064, ap. 3, b. 289, l. 19 a. p., 70 a. p., 294 a. p.–295

⁵ LCVA, f. 1252, ap. 1, b. 181, l. 4, 13.

⁶ LCVA, f. 387, ap. 4, b. 1168, l. 29–30, 36, 40 a. p.

⁷ LCVA, f. 1248, ap. 6, b. 1136, l. 1, 5, 9, 23.

⁸ LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1025, l. 99.

⁹ LCVA, f. r-764, ap. 1a, b. 116, l. 427 ir a. p.

Lietuva–Lenkija

Jonas VAIŠKŪNAS, Vilnius

Valstybės valdoma akcinė bendrovė Lietuvos radijo ir televizijos centras (Telecentras) Pietryčių Lietuvai už Lietuvos mokesčių mokėtojų pinigus pradėjo retransliuoti kaimynės Lenkijos televizijos kanalą TVP WILNO.

Ir tai jau šeštasis Lenkijos televizijos kanalas, kurių retransliacijas Pietryčių Lietuvai, Lietuvos ministro pirmininko Sauliaus Skvernelio pastangų dėka, mūsų valstybė apmoka jau nuo 2018 m. gegužės¹. Štai tie kanalai: informacinis naujienų kanalas TVP INFO, pramoginis kanalas TVP POLONIA, pažintinis kanalas TVP HISTORIA ir du muzikiniai pramoginiai kanalai NUTA.TV bei POWER TV, dabar dar ir TVP WILNO.

Telecentro paskelbtame žemėlapyje matome, kad naujojo TVP WILNO kanalo retransliacija rėpia Vilniaus miestą, Vilniaus, Švenčionių ir Šalčininkų rajonus. Taip pat ji dengia dalį Ignalinos, Molėtų, Ukmergės, Širvintų, Vievio, Kaišiadorių, Elektrėnų, Trakų ir Alytaus rajonų. Kažkur jau matytas vaizdelis? Bemaž toks pats kaip ir 1920–1939-ųjų Lietuvą su Lenkijos atplėstomis Rytų ir Pietryčių Lietuvos teritorijomis.

Valstybės saugumo departamento (VSD) sekliai akylai stebintys rytų horizontus – nemato savos panosės ir pasmakrės. Jų nedomina didžiausias „strateginio partnerio“ Seimo senato užsakymo XX a. pabaigoje sukurta strategija kaip reiktu repolonizuoti buvusius prieškarinio Lenkijos pakraščius² – „kresus“, persislinkus imperinės Rusijos sienoms į rytus.

Ir nors iš aukštų tribūnų labai daug kalbama apie informacinius karus ir jų grėsmes Lietuvai, bet pirmai progai pasitaikius, savo valstybės piliečius perduodame į svetimos

valstybės politinių ideologų rankas ir dar iš Lietuvos išdo apmokame jų sąmonės perprogramavimą.

Kokią kultūrą, kokią istoriją, kokią meilę ir kokias tėvynei Lietuvos piliečių sąmonėje diegs Lenkijos informacinis ruporas *Wilno* nesunku numanyti. Juk iki šiol nė viena Lenkijos valdžia nėra pripažinusi 1920–1939-ųjų Pietryčių Lietuvos okupacijos ir okupuotoje Lietuvos dalyje vykdyto žiauraus polonizavimo ir lenkų Armijos Krajovos vykdyto lietuvių genocido. Priešingai iš ideologinių politinių Lenkijos ruporų nuolat girdime, kad jokios Vilniaus krašto ir Pietryčių Lietuvos okupacijos nėra buvę... Tiesiog – *Wilno nasės!*

Ir jei Lenkijos televizijos retransliacija lietuviškuose „kresuose“ bandoma gražiai pridengti tariamu siekiu „atitraukti žmones nuo rusiškų kanalų...“ (sąmoningai nepasakant, kad ir nuo lietuviškų), tai kokiais siekais grindžiamos S. Skvernelio palaimintos

neuilstamos tomaševskininkų pastangos – leisti Lietuvos piliečiams pavardes ir vardus oficialiuose Lietuvos dokumentuose rašyti lenkiškais rašmenimis?.. Ogi tais pačiais siekais kaip ir TVP WILNO bangų – atitraukti Pietryčių Lietuvos piliečius nuo Lietuvos ir pritraukti prie Lenkijos.

Juk dar prieš Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos pergalę (LVŽS) Seimo rinkimuose instrukcijas Lenkijoje gavęs S. Skvernelis, net nespėjęs apšilti kojų Ministro Pirmininko pareigose, 2017 m. atvirai ir demonstratyviai stoji prieš jį į Lietuvos premjero postą atvedusio Ramūno Karbauskio vadovaujamos partijos programą. Nepaisydamas LVŽS partijos rinkiminių nuostatų, pamindamas Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutarimus, tuomet jis demonstratyviai parėmė opozicinių konservatorių pastangas ir net pats asmeniškai rinko parašus Andriaus Kubiliaus įstatymo projektui, kuriuo buvo siekiama įteisinti

asmenvardžių rašybą Lietuvos oficialiuose dokumentuose atsakant įrašo valstybine kalba...

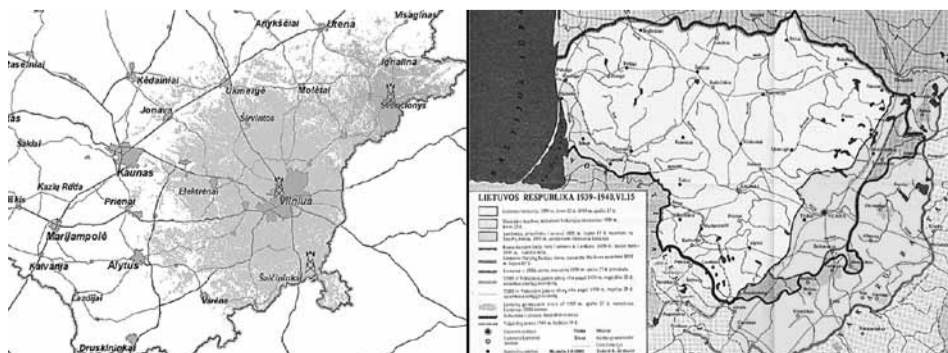
Tuo pat metu S. Skvernelis dosnia ranka Lenkijai padovanojo Vilniaus pranciškonų vienuolyną, Gdanskio lenkų pranciškonų grupei „atkurdamas nuosavybės teises“³ ir šį vieną seniausių ir vertingiausių Lietuvos kultūros, istorijos ir architektūros paminklų. O juk tas „nuosavybės teises“ lenkų pranciškonai įgijo tuomet, kai Lenkijos okupacinis režimas 1938 m. šį pastatų kompleksą perdavė Lenkijos pranciškonų konventualų nuosavybėn. Vadinas, šiuo sprendimu buvo įtvirtinti okupacijos padariniai.

Ironiška, kad būtent šiame viename didžiausių Lietuvoje vienuolyno ansamblių išsaugojusiam gotikinę architektūrą iki polonizacijos procesų išgalėjimo XVIII a. buvo ir lietuviškos raštijos centras.

Lietuvos ministrų kabineto vadovas, svarbių politinių sprendimų priėmėjas, besišvaistantis Lietuvos paveldu, išduodantis Lietuvos valstybinę kalbą ir atiduodantis Lietuvos valstybės saugumui užtikrinti strategiškai svarbius informacinius svetus į svetimas rankas yra labai rimta grėsmė nacionaliniam saugumui.

Jį būtina sustabdyti.

Šaltinis – www.alkas.lt

Lenkijos kanalo „TVP Wilno“ sklaidos ir 1920 m. Lenkijos okupuotos Lietuvos teritorijos erdvės stebėtinai panašios. Alkas.lt žemėlapių sugretinimas

¹ „Pietryčių Lietuvoje bus retransliuojamas Lenkijos televizijos programos“, in: [Alkas.lt](http://alkas.lt/2018/03/14/pietryciu-lietuvoje-bus-retransliuojamas-lenkijos-televizijos-programos/), 2018 m. kovo 14 d. Priegia per internetą – <<http://alkas.lt/2018/03/14/pietryciu-lietuvoje-bus-retransliuojamas-lenkijos-televizijos-programos/>>.

² Katažyna Kożeniovska, „Lenkų kultūros buvimas Rytuose“, in: [Alkas.lt](http://alkas.lt/2014/01/21/kozeniovska-lenu-kulturos-buvimas-rytuose/), 2014 m. sausio 21 d. Priegia per internetą – <<http://alkas.lt/2014/01/21/kozeniovska-lenu-kulturos-buvimas-rytuose/>>.

Lietuvos žydų istorija

Vilniaus geto žydai nacių koncentracijos stovyklose Estijoje 1943–1944 m.

Dr. Arūnas BUBNYŠ, Vilnius

Pradžią Nr. 9 (863)

Narva

Narvos lageryje iš viso buvo apie 1 250 kalinių. Vaikų šiame lageryje nebuvo. Kaliniai čia kasė prieštankinius griovius ir bunkerius, kirto medžius ir atliko kitus darbus. Gyvenimo sąlygos buvo sunkios ir antisaniarinės: kaliniai miegojo ant žemės, negalėjo maudytis, buvo aptekę utėlėmis. Narvoje Vilniaus žydai išbuvo iki 1944 m. vasario 1 d.¹⁴ Stovyklos seniūnas buvo Galicijos žydas Zyleris, raštvedys – Broido iš Vilniaus. Nedidelės kalinių grupės, daugiausia nusilpę ir negalintys dirbti, buvo išvežami į kitas stovyklas, buvo kalbama, kad sunaikinimui. Apie Naujuosius metus Narvos lageryje prasidėjo dėmėtosijs šiltinės epidemija. Kasdien mirdavo 8–12 kalinių. Iš viso Narvos lageryje dėl ligų mirė 400 žmonių¹⁵. Narvoje mirė žinomi Vilniaus geto kaliniai Zeligas Kalmanovičius, Moišė Lereris, Naftolas Veiningas, dr. Rivkindas. Narvos lageris pradėtas evakuoti 1944 m. vasario 1 d. Iš pradžių į Vaivarą buvo išsiųsti seni ir ligoti kaliniai. Likusieji, apie 800 vyrų, buvo išvaryti pėsčiomis ir vasario 2 d. atėjo į Vaivarą. Iš čia po dviejų dienų atvykusieji buvo perkelti į kitas Estijos stovyklas: Eredą, Kochtlą Jarvę ir Kiviolių¹⁶.

Kloga (Klooga)

Pirmas Vilniaus geto kalinių ešelonas iš Vaivaros buvo nukreiptas į Klogos lagerį. Klogos lageris buvo įsteigtas 1943 metais, pietinėje geležinkelio Talinas–Paldiskis pusėje (38 km į vakarus nuo Talino). Konclageris buvo aptvertas 2,4 m aukščio spygliuota viela. Lagerio teritorijoje stovėjo gyvenamieji barakai, keletas dirbtuvių ir lentpjūvė¹⁷. Tuomet jame buvo kalinama apie 400 vyrų ir 150 moterų. Kaliniai buvo suskirstyti į brigadas ir dirbo sunkius fizinius darbus. Vyrų nešiojo cemento maišus iš gamyklos į geležinkelio stotelę (apie 150 metrų nuo gamyklos). Prižiūrėtojai kalinius mušdavo lazdomis. Kiti kaliniai dirbo cemento gamykloje, skalūnų skaldyklose, kirto mišką. Moterys dirbo tuos pačius sunkius darbus kaip ir vyrai. Darbo diena trukdavo 10–12 valandų. Už menkiausius režimo pažeidimus kaliniai buvo mušami bizūnais po 25 kirčius. Kiekvienas kalinys turėjo savo numerį. Maitinimas lageryje buvo labai menkas. Kasdien kaliniai gaudavo po 340 g duonos, skystos sriubos ir kavos pakaitalo (vok. *Ersatzkoffe*). Dėl nepakeičiamų gyvenimo sąlygų lageryuose ėmė plisti ligos. Susirgę kaliniai nebuvo gydomi. Klogos lageryje vyriausiuoju sanitaru dirbo daktaras vokiečių Franzas Bodmanas. Jo nurodymu liginiai buvo nuodijami suleidžiant nuodų ampules¹⁸. 1944 m. liepos 5 d. Klogoje mirė aktorius Isroelis Rotblimas (1902–1944), po dviejų dienų jis buvo sudegintas ant laužo¹⁹. 1944 m. rugpjūčio 15 d. lageryje mirė ilgametis Vilniaus JIVO bibliotekininkas Moišė Kantoras²⁰.

Kaip rašė Vilniaus geto metraštininkas H. Krukas:

Klooga yra didžiausia iš visų žydų stovyklų Estijoje. Kloogos stovykla laikoma geriausiai organizuota stovykla; joje yra skalbykla, dvi pirtys (viena vyrams, kita moterims) dvi dezinfekcijos stotys, dvi klinikos, dvi ligininės, dantų gydytojo

Aukos konvojuojamos į Panerius. Nuotr. iš LYA, K-1, ap. 58, b. 11713-3-206

Vilniaus geto likvidavimas

kabinetas, vidaus siuovykla, stalių dirbtuvė, kirpykla ir Socialinės paramos komitetas, kuris padeda vargšams ir badaujantiems.

Klogoje viskas tiesiog verda: dieną darbe, naktį tarp savųjų. Vokiečiai pasigeria ir rengia pobūvius, valgo žydams skirtą maistą, o žydai ieško duonos, organizuojasi į grupes ir rimtai galvoja apie karą, kuris jau beldžiasi į Estijos vartus.

Nuliūdę ir išsekę žydai nenori likti vergais Hitlerio vežime. Kai kas sako, kad valanda išmušė, išsivadavime!²¹

Klogoje atskirai egzistavo vyrų ir moterų stovyklos. Vyrams buvo uždrausta palaikyti bet kokius ryšius su moterimis. Vis dėlto kaliniai stengėsi apeiti šiuos draudimus, ir pagal galimybes stengėsi bendrauti ir padėti vieni kitiems, ypač maisto produktais²².

1944 m. rugpjūčio 22 d. dalis lagerio kalinių iš Klogos buvo perkelti į Lagedžio stovyklą (tarp jų ir H. Krukas)²³.

1944 m. rugsėjo 19 d. Klogos lagerio kaliniai vyrai buvo išrikuoti patikrinimui. Apie 300 sveikesnių vyrų buvo išvesta tariamam malkų vežimui. Po kurio laiko į lagerį vėl atvyko ginkluoti esesininkai ir paėmė 30 kalinių. Netrukus miške vėl nuaidėjo šūviai. Visi suprato, kad kalinių laukia mirtis. Likusieji lageryje puolė slėptis. Šitaip išsigelbėjo dalis Klogos lagerio kalinių²⁴.

Pagal liudininkų parodymus, Klogos lageryje buvo nužudyta apie 2,5 tūkst. kalinių. Aukų lavonai buvo sudeginti keliuose dideliuose lauzuose. Išsigelbėjo tik 82 kaliniai²⁵. Štai keletas Klogos kalinių gyvenimo istorijų.

Vilnietė Dora Štraks (g. 1916) kalėjo Klogoje. Vėliau ji su kitais kaliniais buvo evakuota į Vokietiją. Iš pradžių ji dirbo gamykloje Hamburgėje, vėliau buvo kalinama Bergen-Belzeno konclageryje, išlaisvinta 1945 m. balandžio mėn. D. Štraks tėvas Abromas Romarovskis liko gyventi Vokietijoje, o motina Nechama ir broliai Grigorijus ir Jefimas nužudyti karo metais²⁶.

Vilnietis Mejeris Trinapolskis (g. 1916) iki nacių-sovietų karo studijavo Vilniaus universiteto medicinos fakultete ir dirbo „Rūtos“ parduotuvės vedėju. Vokiečių okupacijos metais kalėjo Vilniaus gete, o po jo likvidavimo kartu su Solomonu (18 metų) buvo išvežtas į Klogos lagerį. Jiems pavyko išgyventi ir sulaukti išlaisvinimo. 1946 m. M. Trinapolskis išvyko gyventi į Lenkiją²⁷.

Vilnietė Ida Turgel (g. 1919) iki nacių-sovietų karo studijavo chemiją Vilniaus univer-

sitete. Vokiečių okupacijos metais ji kalėjo Vilniaus gete, 1943 m. rugsėjo mėn. kartu su motina Marija Turgel ir seserimi Rachele Turgel (g. 1942) buvo išvežta į Klogos lagerį. Visoms joms pavyko sulaukti išlaisvinimo²⁸.

Peisachas Rubanovičius (g. 1929) kalėjo Vilniaus gete ir kartu su kitais kaliniais 1943 m. rugsėjo 29 d. buvo atgabentas į Klogą ir čia kalėjo iki pat išlaisvinimo. Vyresnis jo brolis Chaimas Rubanovičius ir sesuo Sara Rubanovič prieš Vilniaus geto likvidavimą – 1943 m. rugsėjo 8 d. pabėgo pas sovietinius partizanus. Kitų jo šeimos narių likimas nežinomas²⁹.

Sugrįžus sovietams, Klogos stovykloje įvykdytus nacių nusikaltimus tyrė sovietinė prokuratūra ir Ypatingoji komisija hitlerininkų nusikaltimams tirti. Estijos SSR prokuratūros 1944 m. rugsėjo 29 d. protokole rašoma, kad viename lagerio pastatų buvo rasti 79 lavonai, dauguma nužudyti šūviais ir pakaušį. Apie 200 metrų atstumu į šiaurę nuo lagerio rasta 133 apdegę lavonai. Buvusioje lavonų deginimo vietoje surasta daug kaukolių ir kaulų. Kadangi dauguma lavonų buvo visiškai sudeginti, nustatyti tikslų aukų skaičių buvo neįmanoma. 700 metrų į šiaurę nuo lagerio miško aikštelėje sovietų komisija surado 4 didelius lauzus, trys laužai buvo sudegę. Ten buvo išlikę 254 apdegusių lavonų liekanos. Įvairiose lagerio vietose buvo surasta pavienių ir grupinių lavonų, galima spėti, kad dalis kalinių bandė bėgti, bet sargybinių buvo nušauti³⁰. Klogos lageryje kanceliarijoje sovietiniai pareigūnai 1944 m. surado kalinių kartoteką. Pagal joje esančius duomenis nustatyta, kad iš viso Klogoje buvo kaliniais 2 300 žmonės, 1 136 vyrai ir 1 194 moterys. 1 564 kaliniai buvo iš Vilniaus ir 1 664 iš Kauno, 175 – iš kitų Lietuvos vietovių. Pagal profesiją daugiausia buvo siuvėjų (651), darbininkų (441), audėjų (263) ir stalių (147)³¹.

Kiviolis

Kiviolis buvo gerai įrengta stovykla. Naujai atkelti žydai (apie 650 žmonių) buvo įkurdinti už 2 km nuo pagrindinės stovyklos, vadinamoje Rytų stovykloje. Ji įsikūrė muilo fabrike. Netoliese buvo nedidelė stovykla Vokietijos ir Rygos žydams (apie 120 žmonių)³².

Lagedis (Lagedi)

Lagedžio stovykla buvo 7 km nuo Talino ir 130 km nuo Tartu. Lagedyje buvo kalinimas (nuo 1944 m. rugpjūčio 22 d.) rašytojas Hermanas Krukas. Jis slapta rašė Vilniaus geto dienoraštį. Prieš stovyklos likvidavimą H. Krukas draugams parodė vietą, kurioje užkasė savo dienoraštį. Po išlaisvinimo Nisanas Anolikas dienoraštį paėmė ir perdavė jį Abai Kovneriui, kuris jį nuvežė į Izraelį³³. 1944 m. rugpjūčio pabaigoje Lagedyje buvo sutelkta apie 2 tūkstančiai kalinių iš įvairių evakuojamų Estijos stovyklų³⁴. 1944 m. rugsėjo 18 d. SS oberšturmfiureris ir visų Estijos stovyklų viršininkas Oto Brenneisenas (*Otto Brenneisen*) atvyko į Lagedį ir paskelbė, jog visi žydai bus išvežti į geresnę stovyklą. Tačiau tai buvo eilinė nacių apgaulė. Kaliniai buvo susodinti į sunkvežimius ir nuvežti apie 40 km už Lagedžio. Čia buvo sukrautos didelės rastų rietuvės. Naciai surišo juvėmis žydus po 10–12 žmonių, paguldė rietuvės ant rietuvės ir sušaudė. Žudynės tęsėsi nuo 11

val. iki sutemų. Tik labai nedaug kam pavyko išsigelbėti³⁵.

Ereda

Eredos lageris buvo įsteigtas 1943 m. liepos mėnesį. Vilniaus geto kaliniai Eredoje buvo apgyvendinti suomiškuose barakuose. Kalinių iš viso buvo apie 500. Eredos lagerį sudarė Žemutinė Ereda ir Aukštutinė Ereda. Atstumas tarp jų buvo apie 50 metrų. Pastaroji stovėjo ant kalvos, joje buvo įrengti mediniai barakai su gultais. Kaliniai buvo suskirstyti į brigadas įvairiems darbams: grįsti vieškelį, statyti barakus, dirbti prie geležinkelio. Darbininkams labai trūko maisto, nes stovyklos viršininkas su administracijos darbuotojais vogė žydams skirtą maistą. Stovyklą ir dirbančius kalinius saugojo olandų ir estų policininkai. 1943 m. spalio 5 d. stovykla buvo išformuota, 750 kalinių, įskaitant liginus ir invalidus, buvo išsiųsti į Narvą, Eredoje palikta 245 sveiki kaliniai³⁶. 1943 m. lapkričio pradžioje į Eredą buvo atvežta 140 moterų iš Kauno geto, gruodžio viduryje – apie 250 vyrų ir 50 moterų iš Kaizervaldo stovyklos prie Rygos. Tarp jų buvo daug Vokietijos žydų, keletas žmonių iš Vilniaus ir Kauno getų. 1944 m. sausio viduryje apie 300 žydų buvo išsiųsta į Godfilzo stovyklą dirbti skalūno kasyklose. Eredoje pasilikta apie 300 kalinių, mirtingumas buvo nedidelis, mirė apie 20 kalinių, daugiausia Vokietijos žydai. Kai 1944 m. vasario pradžioje prie Vaivaros priartėjo frontas, apie 1 600 stovyklos kalinių buvo perkelta į Eredą, dar maždaug 1200 žmonių buvo išvežti į Goldfilzą ir tiek pat į Kiviolių. Tarp į Eredą perkeltų Vaivaros kalinių daug buvo sergančių, mirtingumas buvo didelis, kasdien mirdavo apie 20 žmonių. Dali sergančiųjų buvo išsiunčiami į kitus lagerius. Į Eredą taip pat buvo atsiunčiamos naujos žydų kalinių grupės – iš Vivikonio (apie 700 žmonių), Kochtlą Jarvės (daugiau nei šimtas) ir Kuremajės (keli šimtai). 1944 m. balandžio 17 d. 100 Eredos kalinių buvo išsiųsti į Klogos lagerį³⁷. Eredos lageris buvo likviduotas 1944 m. liepos 28 d. 1 960 žydų buvo išvežti iš lagerio, iš pradžių jie buvo perkelti į Lagedžio stovyklą. Eredos lagerio žydai buvo išžudyti 1944 m. rugsėjo 3–5 dienomis. Tikslus aukų skaičius nėra žinomas³⁸.

Buvęs Vilniaus geto kalinys Naumas Krugmanas (g. 1923) buvo išvežtas į Eredos lagerį. Jam pavyko sulaukti išlaisvinimo ir likti gyvam. N. Krugmanas 1944 m. spalio mėn. pateko į NKVD patikrinimo-filtravimo punktą Narvoje, o vėliau grįžo į Vilnių. 1946 m. N. Krugmanas, kaip buvęs Lenkijos pilietis, išvyko gyventi į Lenkiją³⁹.

Vilnietis Aleksandras Šusteris (g. 1928) vokiečių okupacijos metais buvo įkalintas Vilniaus gete, o po jo likvidavimo 1943 m. kartu su kitais kaliniais išvežtas į Estijos lagerius. A. Šusteris kirto mišką Sondas gyvenvietėje. Likviduojant Estijos žydų stovyklas, jis buvo perkeltas į Štuthofo koncentracijos stovyklą šalia Dancigo ir čia kalėjo iki išlaisvinimo. Po išlaisvinimo kurį laiką Šusteris dirbo karinia-me dalinyje Lenkijoje ekspeditoriumi ir brigadininku. 1947 m. birželio mėn. jis grįžo į Vilnių. Vokiečių okupacijos metais (1941–1942) buvo nužudytas Šusterio tėvas Isakas Šusteris (52 metų), motina Genia Šuster (35 metų) ir sesuo

Buvę Klogos lagerio kaliniai po išlaisvinimo, 1944 m.

2019-ieji – Prezidento Antano Smetonos metai

Prezidentas Antanas Smetona: politinė ir simbolinė svarba šių dienų Lietuvai

Dr. Vytautas RUBAVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

giškųjų išteklių“ vaidmenį ir juo puikuojami kaip neabejotinai modernumo ženklai. O juk akivaizdu, pati kalba tai nurodo, kad išteklių lemtis yra būti perdirbamiems, o kalbėti apie išteklių laisvę yra mažą mažiausia šizofreniška. Tačiau juk ir mūsų nepaliaujamai moderninamoje ir „efektyvumoje“ Kultūros ministerijoje jau susikūrė „Teisės ir žmogiškųjų išteklių skyrius“. Kokią kultūrą gali kurti „žmogiškiesiems ištekliams“ ir kam jiems kultūra? Matyt, „efektyvesniam“ perdirbimui... Ideologiniai rinkodariniai apžavai ir išteklių būvis trukdo mums suvokti lietuvių tautą ištikusios tragedijos apimtį – esame sparčiausiai pasaulyje nykstanti tauta, kurios politinis elitas viešai didžiuojasi išsiveržimo iš sovietinės okupacijos iškovota „laisve laisvai keliauti“. Esame ne tik išnykstanti, bet ir išsivalstybinanti tauta, nebepajėgi politiškai mąstyti valstybės, suvereniteto ir valstybingumo klausimo, nacionalinio valstybingumo teikiamo gėrio, o su juo ir įsakmiai keliamos priedermės – stiprinti valstybingumą, ugdat visuomenės valstybingumo jauseną, kitaip tariant, lietuviybę.

Jokia valstybė, joks valstybingumas negali gyvuoti, jei nėra paremta istorine, kultūrine atmintimi. Jokia tauta negali pareikšti tarptautinei bendruomenei valstybingumo steigties valios nepateikdama istorinio tokia valią pagrindžiančio „dokumento“ – nuoseklaus istorinio tautos kilmės ir gyvavimo pasakojimo, kuriame geografiškai apibūdinta ir etnosos jai laikoma teritorija. Pasikartosis – nuoseklus istorinio pasakojimo, o ne istorinių problemų, dėl kurių diskutuoja įvairūs mokslininkai ar vadinamieji „ekspertai“, rinkinio. Lietuvos kūrėjai tokį „dokumentą“, o svarbiausia – juo palaikomą savimone – turėjo ir jis buvo tarptautinės bendruomenės pripažintas. Tiesa, ji įnirtingai ginčijo savo „dokumentą“ prisikėlusį Lenkijos valstybė, tarpukariu tapusi nepriklausomybę taip ir nesusipratome sukurti aiškaus valstybinio stuburinio mūsų XX a. istorinio pasakojimo, kuris švietimo sistemoje būtų esminis valstybingumo jausenos ugdymo elementas. Istorijos dėstymą nupolitinome ir pavertėme istorinių datų ir problemų kratiniu, ne ugdančiu ir stiprinančiu kultūrinę atmintį, o ją susinančiu ir neleidžiančiu jai susiklostyti. Tokią turime modernia vadinama, tačiau nepaliaujamai reformuojama, pinigų plovyklės režimu veikiančią mūsų švietimo sistemą. Čia turimi galvoje ne mokyklas ir nustekentus mokytojus, o ministeriją ir jos nusiponejusių, pažangiai projektinius pinigų srautus tvarkančiųjų valdininkų sluoksnį.

Nacionalinių ir valstybinių interesų atrofija aiškintinos ir šiuo metu vykstančios kovos dėl mūsų didvyrių atminties įamžinimo. Prisiminkime Adolfą Ramanauską-Vanagą šmeižimo kampaniją, kurioje pirmu smuiku griežė „mūsiškė“ Rūta Vanagaitė su neaprepiama vietinių ir tarptautinių jėgų palaikymo komanda. Herojiško lietuvių priešiškos sovietinei okupacijai pokariu vadovo, mokytojo, kario ir kankinio Ramanauską-Vanagą perlaidojimas, drįstu teigti, jau tapo svarbiu tautinio, nacionalinio atsitokėjimo veiksmu. Tad didieji praeities žmonės, kuriems svarbiausia buvo Dievas, tauta ir tėvynė, ir šiuo metu kovoja už mus, už Lietuvą, už jos valstybingumą. Tačiau ta pergalė nebuvo, nėra ir nebus galutinė. Po kurio laiko užsimota prieš kitus mūsų tautos didžiavyrius – fašistinių ir sovietinių kankintų kryžius pakėlusį Juozą Noreiką ir iškilų valstybės kūrėją bei gynėją Kazi Škirpą. Naujoji banga kilo Vilniuje, o jai emėsi vadovauti kitas „mūsiškis“ – Vanagaitės palaimintas Vilniaus meras Remigijus Šimašius. Pasitelktas kaltinimų „dalyvavus Holokauste“ ir kolaboravus su „naciais“ arsenalas. Ryškėja jau sovietinių okupantų brėžta semantinio propagandinio sąsajumo linija: „žydšaudžiai-fašistai-buržuaziniai nacionalistai, banditai“. Ta linija atgaivinta pastaruoju metu Kremliu propagandistų ir pasitelkta vietinių vanagaitiškiųjų „mūsiškių“. Teigiama labai paprasta tiesa – pokario pasipriešinimas tebuvo žydų krauju susi-

tepusių buržuazinių nacionalistų siautėjimais, kurių nuslopino šloviegieji sovietiniai liaudies gynėjai. Tokia tad paprasta, tačiau veiksminga vietinių striberalų ideologija.

Gerai žinoma, kad istorinei, kultūrinei atminčiai svarbu yra pavyzdiniai iškilūs žmonės, vienkokie ar kitiokie herojai, galintys ir turintys tapti pavyzdžiu ateities kartoms, todėl pirmiausia ir stengiamasi tokius didžiavyrius apšmeižti ir suniekinti. Prie tos „fašizmo“ plotmės pritraukiamas ir Prezidentas Antanas Smetona – prisimename juk sovietmečiu diegtą ideologiją apie „fašistinių Smetonos režimą“. Dabar taip atvira kalbėti jau būtų nešiuolaikiška, tad kiek keičiami akcentai, iškeliant fašizmo grėsmę ar jo plitimą Lietuvoje. Virgis Valentinavičius jau viešai kalba apie Arvydo Juozaičio ir Vytauto Radžvilo fašizmą, o Bernardas Gailius fašistiniais laiko ir Gedimino stulpus. Ką čia bepridėsi. Tačiau vėlgi ryškėja vienu komjaunuoliškoje jaunystėje įsisavintas saitas „nacionalistas-fašistas“, o kitų jau tarsi šiuolaikiškas ideologinės kovos su populizmu-nacionalizmu-fašizmu įkarštis, nesiaiškinant nei kas tas nacionalizmas, nei kas populizmas, nei kas fašizmas ir koks fašizmas. Kadangi be minkštojo nacionalizmo nesama jokio nacionalinio valstybingumo, nelieka jokio tautą telkiančios ir gimtąja kalba kalbančią bendruomenę jausenos, nes ne piliečiai europiečiai, o tautos steigia ir kuria savo valstybes. Tačiau gerai suvokiama politinė ideologinė modernaus laisvinimo ir europinio federalizavimo darbotvarkė – trinti iš žmonių sąmonės visokius juos ir tautines bendruomenes saistančius, gimtines ir savos žemės, taip pat valstybingumo nuovoką palaikančius saitus bei kultūrinius veiksnius. Šitai darbotvarkė ir dirbama, raginant nesigrežti ir jokią nacionalistinio užkrato kupiną praeiti, o vien žvelgti į ateitį, lyg iš tos nesamos ateities, kaip iš gausybės rago, tuoj pabirs „pažangios“ gėrybės.

Skirdami politinę ir simbolinę Prezidento Smetonos reikšmę šių dienų Lietuvai, turime suvokti, kad politika ir simbolika glaudžiai siejasi. Politinę reikšmę nusako Smetonos vykdyto valstybės kūrimo darbo, santykių su kitomis valstybėmis ypatumai, valstybinės lietuviybės stiprinimo politikos bei ideologijos paveldas, „nusėdęs“ valstybiniuose dokumentuose ir jo raštuose. Simbolinę reikšmę įgyja pati Prezidento figūra, tampanti savita kūrybinių apmąstymų tema. Tą reikšmę savaip teigia ir tos figūros įamžinimas bei pagerbimas tam tikrose atminties vietose. Regimas Smetonos vaizdiny – paminklai, lentos, urbanistiniai ženklai – aktyvina mūsų kultūrinę istorinę atmintį, tampa veiksmingu tos atminties stiprinimo ir sklaidos veiksmu. Gyvename su regimu vaizdiniu, simboliškai susiejančiu mus su tautos ir valstybės istorija, o sykiu tą istoriją dabartinančiu. Suprantama, Prezidentas gali būti įsimbolintas tik ugdat nacionalinę savimone, istorinę nuovoką ir stiprinant valstybingumo jauseną. Tad ir Smetonos deramo įsimbolinimo plotmėje neišvengiamai kyla politinės kovos, juolab kad tas simbolinis darbas glaudžiai siejasi ne tik su mūsų istorijos suvokimu, bet ir ateities kūrimo, sakykume, ideologija.

Tad metas sugrįžti prie klausimo, kodėl neturime valstybinės, švietimo sistemai būtinos XX a. istorijos? Todėl, kad niekaip negalime deramai suvokti Prezidento Antano Smetonos svarbos bei reikšmės anai ir dabartinei Lietuvai. Istorijos neparasys be Smetonos, o su Smetona – daug kam nepatogu. Ir buvusiam komunistiniam, tačiau vienu ypu šiuolaikiniu europietišku tapusiam politiniam elitui, dirbančiam europinės federalizacijos darbą ir žinančiam, kad nacionalizmas ir jo palaikomas valstybingumas buvo ir yra naikintinas blogis. Taip pat naujesniam liberaliajam, valstybės ir tautos atžvilgiu puoselėjančiam tokią pat ideologiją. Ir daliai mūsų politikų bei juos aptarnaujančių kultūrininkų, tarp kurių nemažai istorikų, dėl to, kad Smetonos figūra neva galinti mus „kiršinti“ su lenkais.

Ypač niekingas buvo ir yra niekuo nepagrįstas Smetonos siejimas su „fašizmu“.

Vokiškojo fašizmo ideologiją ir ja grindžiamą politiką jis įvardijo kaip atgrasų rasizmą, niekaip nesiderinantį su europietišku. Jo puoselėjama lietuviybė ir lietuviškasis nacionalizmas buvo grindžiamas meile savo tautai, niekaip nestelbiančiai kitataučiai, kurie joki būdu nevardintini ir svetimtaučiais. Jis ypač paryškino, kad Lietuvoje „tautinės mažumos ne svetimšaliai, o savi piliečiai, ne svetimtaučiai, o kitataučiai“, tačiau priduria ir svarbią politinę išvagę: „Bendraudami savybėje, jie turi žinoti savo teisių ribą, kad nedarytų valstybės valstybėje.“ Net santykiuose su lenkais jis ragino lietuvius nepasiduoti keršto jausmui dėl lietuviams lenkiškųjų ir vietinių nutautėjusių polonizatorių padarytų skriaudų ir neimti iš jų pavyzdžio, nes išsilaisvinusi ir priespaudą patyrusi tauta niekada neturinti tapti tautinių mažumų engėja. Beje, nutautėjusieji dažnai tampa aršesni nacionalistai savo buvusiu tautiečių atžvilgiu, tuo uolumu tarsi norėdami patikinti save ir aplinkinius dėl naujosios tapatybės tikrumo. Gal kaip tik principinė Smetonos nuostata „nesusidėti“ su Hitlerio valdoma Vokietija ir nulėmė jo sprendimą neatsiimti Vilniaus, kai Lenkija jau nebeegzistavo. Kaip tik šita jo sprendimą labiausiai ir kritikuoja K. Škirpa savo atsiminimuose.

Esminiai valstybinės lietuviybės ideologijos principai buvo meilė savo tautai, gimtinei ir valstybei, siekiant žmogiškojo gėrio, kuris ir apsieiškia kūrybinėje tautų įvairovėje. Ar galėtume pasakyti, kad šie dalykai mums nebeaktualūs, regint pasaulinių galių persitvarkymo vyksmą, civilizacinės vaizduotės, o su ja civilizacinio ir kultūrinio tapatumo reikšmės iškilimu grindžiamos geopolitikos stiprėjimą, lydimą vis naujų regioninių konfliktų? Manau, kad kaip tik šiandien jie darosi vis svarbesni. O juk tų principų pagrindu ir buvo kuriama vadinamoji „smetoninė mokykla“, kurios auklėtiniais darbas ir aukojimasis Tėvynei buvo tarsi savaime suprantami asmeninio būdo bruožai. Ta mokykla išauklejo mūsų pokario didvyrių ir kankinių kartą, ji padėjo išlaikyti lietuviybę sovietinės okupacijos metais. Kaip tik Smetona įtvirtino esminę mūsų vidaus politikos gairę – stiprinti ir puoselėti lietuviybę, lietuvių kalbą ir lietuvių kultūrą kaip mūsų valstybės pamatą. Šitai turėtų būti ir dabarties, ir ateities politikų *alfa* ir *omega*.

Lietuvos XX a. istorijos niekaip negalima parašyti apeinant lietuvių ir lenkų, o vėliau Lietuvos ir Lenkijos santykių, kuriuose savo rašiniiais ir politine veikla aktyviai dalyvavo Smetona. Pirmas Lietuvos valstybės steigčių parengęs žingsnis buvo sąmoningas atsisakymas nuo lenkybės. Ne tik atsisakymas, bet ir priešinimasis lenkybei ir lenkinimui. Prisiminkime kad ir aršias lietuvių kovas, kad bažnyčiose pamaldos būtų laikomos ir lietuvių kalba. Lietuviai esame tik tos skirties pagrindu, tačiau ši skirtis gali visiškai nekludyti lygiaverčiams abiejų tautų santykiams, jei tik lenkams pavyktų atsakyti didžiavalstybinio šovinizmo apraiškų. Tą šovinizmą savo laiku yra aptaręs Stasys Šalkauskis, jau 1923 m. pranašingai įspėjęs, kad Lenkija, „savo imperialistiniu užsimojimu užgavusi iki gyvam kaului beveik visas kaimynines tautas, negali nesusilaikyti savo istorinės Nemezidos“, nes „per jos galvą tiesia sau draugiškas, o jai grūmojančias rankas vokiečiai ir rusai“. Prisimindamas lietuviybės iškilim aplinkybes ir kovas dėl jos tvirtinimo, Smetona rašė: „Lietuviai, kitų laikomi jau *moritūri* (mirsimieji), atgavę žadą, pasijuto apsiausti karingo vokiečių, rusų ir lenkų nacionalizmo.“ Tačiau šiuo metu linkstama visai menkinti lenkiškojo šovinizmo Lietuvai padarytas skriaudas, bandomos išsiūlyti „strateginės partnerystės“ vardan nutylėti net Vilniaus krašto okupaciją ar ją pačių lietuvių istorikų darbais vaizduoti kaip tam tikrą lietuvių civilizavimo, senlietuvių ir naujalietuvių pilietinės kovos apraišką. Suprantama, kad egzistencinės savisaugos nuovokos dar nepraradusi tauta niekaip negali sutikti su tokiais išvedžiojimais, tad ir pamatinės bendresnės istorijos rašymas nukeliamas ateitin, o šiuo metu stengiamasi visus lietuviams ir Lietuvos valstybingumui

svarbius istorinius įvykius „paversti“ nesibaigiančių istorinių svarstymų „problemomis“. Juk niekaip neįmanoma parašyti tokios Lietuvos XX a. istorijos, kurioje Lenkijos valstybės veiksmai Lietuvos atžvilgiu taptų „draugiškais“, kad ir kokiais išvedžiojimais apie istorinės tiesos „daugybės kumą“ ji būtų grindžiama.

Smetona daug metų gyveno ir lietuviybės darbą dirbo Vilniuje. Stebėtina jo darbo apimtis, gilus visuomeninio gyvenimo subtilybių, socialinių sluoksnių mentaliteto, tarptautinių santykių aplinkos, kultūrinio gyvenimo ypatumų išmanymas. Smetona yra pats tikriausias Vilniaus kaip amžinos Lietuvos valstybės sostinės simbolis. Tad tik nacionalinės savigarbos bei geopolitinės savivokos stoka galima paaiškinti iškalbingą, o sykiu apgailėtiną faktą – kol kas Vilniuje nesame pastatę Smetonai paminklo, o garbina tik Vilniaus krašto okupavusio ir žiauriai lenkinusio Pilsudskio atminties vietą. O juk kaip tik Vilniuje paminklas akivaizdžiai susietų politinę ir simbolinę Smetonos paveldą ir jo reikšmę šių dienų Lietuvai plotmės. Tačiau džiugu, kad paminklas Prezidentui šiais metais iškilo Užulėnyje, ir Prezidentas Gitanas Nausėda savo kalba, atidengiant paminklą, akivaizdžiai parodė suvokiantis Smetonos reikšmę ir jo įamžinimo prasmingumą. Statydami Smetonai paminklą Vilniuje teigtume, kad esame verti būti ir išlikti pasaulyje kaip valstybinė lietuvių tauta – savarankiška istorijos veikėja. O istorijos veikėjoms yra tik tautos, valstybinės tautos ir jų vadovai. Šitai vis aiškiau suvokia valstybinės Vidurio ir Centrinės Europos šalys, ėmusios priešintis Europos Sąjungos beatodairiško federalizavimo politikai ir reikalaujančios grąžinti dalį suvereniteto nacionaliniams parlamentams. Lenkija taip pat imasi stiprinti savąjį suverenitetą ir susiduria su nemenkomis eurobiurokratinių ir europolinio elito kuriamomis kliūtimis. Nei proeuropietiški iki kaulų smegenų lenkai, nei vengrai, nei čekai jau nebesutinka besąlygiškai palaikyti siūlomo ir ateities betautos europinės nukriukštinotos liaudies vizija grindžiamo Jungtinių Europos Valstijų scenarijaus. Šių šalių politiką vis labiau ima palaikyti aktualizuojamos istorinės politinės ir kultūrinės figūros, daug nuveikusios nacionalinės konsolidacijos ir valstybingumo stiprinimo darbų baruose.

Smetonos puoselėta lietuviybė ir jo paties veikla yra ne tik mūsų didysis paveldas, bet ir įpareigojimas išlaikyti tuos principus bei nuostatas kultūrinėje bei politinėje veikloje. Būtinai ir aiškiai valstybės išpareigojimas įtvirtinti Smetonos darbų lietuvių tautos ir Lietuvos visuomenės sąmonėje. Darbų daug. Visų nesuminėsi. Tačiau akis bado dar vienas nepadarytas. Sugebame parsivežti iš tremties vietų ir tolimų užjūrių mūsų tautiečių kaulus ir juos perlaidoti Lietuvoje, tačiau valstybė Seimo vardu taip ir nepareišė aiškaus apsisprendimo – Prezidentą Antaną Smetoną perlaidoti Lietuvoje. Kol nėra tokio sprendimo, tarsi kalbos ir tarsi derybos su palikuonimis tik pridengia dalies politinio elito nenorą, kad Smetona sugrįžtų Lietuvon ir tuo sugrįžimu stiprintų mūsų valstybingumą ir nacionalinę savimone. Būtinai kuo greičiau Seimo nutarimu nuspręsti perlaidoti, parinkti ir pažymėti perlaidojimo vietą. Tokiu veiksniu valstybė aiškiai parodytų, kad deramai suvokia savo istorinės raidos kelią, gerbia tikruosius mūsų valstybingumo tvirtintojus, o sykiu ir neatšaukiamai viešumoje įtvirtina esminę mūsų pamatinio istorinio pasakojimo figūrą.

Pranešimas skaitytas 2019 m. rugsėjo 18 d. Seimo Konstitucijos salėje (Seimo I rūmuose), Vilniuje, vykusioje apskritojo stalo diskusijoje „Atkurtos Lietuvos valstybės pradžia: valstybės institucijų kūrimasis 1918–1920 m.“ Šiuo renginiu paminėti Lietuvos Tarybos Pirmininko, Lietuvos Valstybės Prezidento Antano Smetonos metai, kuriuos Seimas yra paskelbęs 2017 m. gruodžio 7 d. priimtu nutarimu Nr. XIII-865 „Dėl 2019 metų paskelbimo Lietuvos Tarybos Pirmininko, Lietuvos Valstybės Prezidento Antano Smetonos metais“.

Kunigas Juozapas Kazlas

Gintautas ŠEIKIS, Molėtų r., Alanta

Pradžią Nr. 9 (863)

J. Kazlas nuo 1933 m. buvo ir 17-ojo Rėzeknės aizsargų pulko Nukmužišos skyriaus 6-osios kuopos kapelionas. Pažymėtina, kad nemažai lietuvių kunigų buvo Latvijos aizsargų organizacijos kapelionais. Pavyzdžiui, kunigas J. Tamošiūnas buvo ne tik pastorius, bet ir nuo 1938 m. – visos Latvijos aizsargų kapelionas, apdovanotas Aizsargų nuopelnų kryžiumi. Antrojo pasaulinio karo metais vokiečiams užėmus Bukmužišos mokyklos pastatą, J. Kazlas atidavė savo du kambarius pamokoms, kai kurias, įskaitant „Dievo žodį“, pats vesdavo.

J. Kazlas Antrojo pasaulinio karo metais buvo organizacijos „Tautos pagalba“ („*Tautos palitiziba*“) steigėjas ir aktyvus jos narys. Ši organizacija rinkdavo lėšas ir skirdavo nuo karo ir kitų nelaimių nukentėjusiems paraprijos žmonėms.

Kočėnuose ir Viškuose

Bukmužižoje apie 1944 m. kunigas bandė gelbėti dvi vietinio gyventojų žydų tautybės mergaites, jas pakrikštijo ir norėjo priglauti pas save, tačiau, pradėjęs domėtis vokiečiams ir nenorėdamas konfliktuoti su vokiečių valdžia, 1944 m. liepos mėnesį jis paliko Bukmužižą ir išvyko į Kočėnų (Kočėni) parapriją, Cėsių valsčiuje, o nuo gruodžio mėnesio pradėjo tarnauti Viškų parapijoje. Paradoksas – bėgdamas nuo vokiečių valdžios, kaip ir kiti Latvijos katalikų kunigai, sulaukė sovietų valdžios nelaimonės ir represijų, buvo sulaikytas ir intensyviai tardomas Rygoje. Pagrindiniai KGB pateikiami kaltinimai buvo dėl jo dalyvavimo karinės latvių šaulių organizacijos, aizsargų, veikloje, pamokslų metu nepagarbus atsiliepinimas apie sovietinę santvarką ir pan. 1945 m. vasario 6 d. J. Kazlas iš arešto buvo paleistas ir grįžo tarnauti į Viškų parapiją.

Juozapas Kazlas gimtuosiuose Jauruose, apie 1961 m.

Lietuvos žydų istorija

Vilniaus geto žydai nacių koncentracijos stovyklose Estijoje 1943–1944 m.

Atkelta iš 4 p.

Sonia Šuster (12 metų). Vyresnioji A. Šusterio sesuo Sara Zubalskaja (26 metų) išgyveno ir po karo liko gyventi Vilniuje⁴⁰.

Goldfilzas (Goldfiels)

1944 m. sausio viduryje dalis Kochtla Jarvės kalinių, taip pat ir vilniečių, buvo perkelti į Goldfilzą. Atvežti kaliniai rado tuščią lauką. Jie pastatė aštuonis barakus, kuriuose apsigyveno apie 170 vyrų ir moterų. Vėliau į čia buvo perkelta dalis Klogos lagerio ir jo filialų (Vivikonio, Narvos, Kuremajės ir kt.) kalinių. 1944 m. kovo viduryje Goldfilzo kalinių skaičius išaugo iki 1 700. Kalinių mirtingumas šiame lageryje buvo gana didelis – kasdien mirdavo po 3–4 žmones. Kaliniai dirbo prie geležinkelio, kasyklose ir statybos darbus. 1944 m. balandžio viduryje kaliniai iš Goldfilzo buvo išvežti į Klogos lagerį⁴¹.

Literatūrinė ir visuomeninė veikla

J. Kazlas Latvijoje ir ypač Latgaloje gerai žinomas dėl savo literatūrinės veiklos. XX a. 3–4 dešimtmėciais J. Kazlas aktyviai bendradarbiavo Latvijos ir Latgalos periodinėje spaudoje, rašė religijos ir kultūros klausimais, spausdindavo savo pjeses – „Beatliejus arklaininkas“ (1924), „Genoefa“ (1926), „Bedugnė uoste“ (1936), „Alberta“ (1939). Žurnale „Pavasaris“ publikuojama dviejų veiksmų komedija „Neradau – surask“ (1923) ir vieno veiksmo komedija „Tik niekam nesakyk“ (1924), žurnale „Saulite“ – pjesė Biblijos motyvais „Dingęs sūnus“ (1937). J. Kazlo pjesės parašytos paprasta, lengvai suprantama kalba, jose veiksmas vyksta greitai. Jos nesiekė būti rodamos įvairiose Latgalos vietose, dalį pjesių režisavo pats autorius. Antrojo pasaulinio karo metais J. Kazlas parašė pjesių, jų rinktinę ketino spausdinti Daugpilio spaustuvėje, tačiau nespėjo, o rankraštis dingio. Savo kūrinius pasirašinėdavo slapyvardžiais *Birds*, *Beržgalits*, bet daugiausia *Ozeits* (Oželis, Kazlelis). Dalį religinių ir pasaulietinių kūrinių jis iš lietuvių kalbos išvertė į latgalių kalbą.

Dėl aktyvios kultūrinės ir visuomeninės veiklos latgalių gyvenime vietiniai gyventojai jį net laikė latgaliu. Pastoraliniame ir kultūriniam darbe jis buvo tarsi tiltas tarp latvių ir lietuvių katalikų, kurių tuo metu gyveno nemažai Latgaloje. J. Kazlo bičiulis Vladislavas Bojaras (*Vladislavs Bojars*) vėliau rašė, kad gimęs mūsų kaimyninėje Lietuvoje, jis savo gimtosios kalbos ir gimtosios žemės nepamiršo iki paskutinių gyvenimo dienų, tačiau pastoralinė veikla Latgaloje, bendravimas su jos žmonėmis, atvedė jį, kad jis susiliejo ir su Latgalos tauta ir didelę savo gyvenimo dalį paskyrė šios žemės ir visos Latvijos katalikų gyvenimui.

Leningrade

1946 m. rugsėjo mėn. Rygos metropolitas Springvičius paskyrė kunigą Juozapą Kazlą į vienintelę tuo metu Leningrade veikusią Lurdo Dievo Motinos katalikų bažnyčią. Tai buvo vadinamoji prancūzų katalikų bažnyčia, nes 1909 m. ji buvo pastatyta Prancūzijos vyriausybės lėšomis tuo metu Sankt Peterburge veikusiai nemažai prancūzų diasporai. Po Spalio revoliucijos sovietų valdžia ją uždarė ir ji veikė su didelėmis pertraukomis.

1946 m. paraprijos tikintieji, kurių dalį sudarė prancūzų kilmės katalikai, kreipėsi į sovietų Religijos reikalų komitetą ir Prancūzijos ambasadą Sovietų Sąjungoje, kad paskirtų kunigą prancūzų. Aukščiausi Leningrado komunistų partijos vadovai visai nenorėjo girdėti apie katalikų kunigų buvimą mieste. Galų gale Sovietų Sąjungos valdžia kategoriškai būdama prieš, kad būtų paskirtas prancūzas kunigas, nurodė Rygos metropolijai, kuriai priklausė ir Leningrado katalikai, kuo greičiau surasti kunigą, kuris mokėtų rusų kalbą ir būtų Sovietų Sąjungos pilietis. Rygos metropolitas ilgą laiką

Juozapas Kazlas – Leningrado (dab. Sankt Peterburgas) Lurdo Dievo Motinos katalikų bažnyčios kunigas, apie 1963 m. Iš Kazlų asmeninio archyvo

nesutiko, argumentuodamas tuo, kad Latvijoje labai trūksta katalikų dvasininkų, vėliau po kelių pokalbių sutiko ir pasirinko J. Kazlą. Kitame Religijos reikalų komiteto rašte savo padaliniiui Leningrade rašoma, kad galimai J. Kazlas atvykęs gali būti tikinčiųjų sutiktas nevisiškai draugiškai, todėl jam turi būti atsargiai ir taktiškai suteikta pagalba.

Be didelio noro 1946 m. pabaigoje atvykęs į Leningradą J. Kazlas suprato, į kokias intrigas įsivėlė, ir, išvykęs pasiimti į Latviją savo daiktų, Leningrade pasirodė tik po kelių mėnesių, prieš tai apie visą šią situaciją dar kartą pakalbėjęs su Rygos metropolitu grįžo į Leningradą ir pradėjo eiti savo pareigas.

Tai buvo labai sunkus laikotarpis ne tik jam, bet ir Leningrado žmonėms, išskentusiems blokadą, artimųjų netektis, badą, jiems reikėjo dvasinės paramos ir palaikymo. Iš pradžių J. Kazlas darbavosi vienas, nors prieš atvykdamas metropolito prašė paskirti antrą kunigą, tačiau septynerius metus teko darbuotis vienam, padedant tikinčiųjų bendruomenei, kurioje greitai įgavo tikinčiųjų pagarbą ir pasitikėjimą. Jis ypač rūpinosi visais latgaliais ir lietuviams, kurių tuo metu Leningrade buvo nemažai.

Kiekvienas kunigo žingsnis buvo akylai stebimas, vietinė valdžia ir KGB kišosi į bažnyčios veiklą, persekiojo tikinčiuosius. Tokiomis sąlygomis kunigas Josifas, kaip jį tada vadino paraprijiečiai, sugebėjo išlikti tikroju dvasiniu vedliu. Pasakojama, kad procesijos metu kai kurie tikintieji eidavo užsidengę veidus, bet pakėlė akis į dangų, nes taip liepęs tėvas Josifas.

Daugelis Latvijos katalikų kunigų buvo suimti, areštuoti, ištremti, įkalinti ir įbauginti. J. Kazlas ir norėdamas negalėjo su kai kuriais artimiau bendrauti ir susitikti. Apie 1949 m. atlikęs bausmę iš lagerio pro Leningradą į Latviją grįžo geras J. Kazlo pažįstamas kunigas A. Pastoras. Leningrade neturėdamas kur pernaktoti kreipėsi į kunigą J. Kazlą, tačiau J. Kazlas mandagiai atsakė. Vėliau A. Pasto-

ras atsiminimuose rašė, kad nereikia smerkti J. Kazlo, nes jo padėtis Leningrade tuo metu „kabojo ant plauko“ ir jis nenorėjo rizikuoti dėl savęs ir dėl visų tikinčiųjų.

1953 m. po J. Stalino mirties J. Kazlas gavo pagalbinių kunigą latvi Janį Butkievičių, J. Kazlo rūpesčiu bažnyčioje buvo sumontuoti dideli vargonai, suremontuota bažnyčia, daugėjo paraprijiečių.

Tarnaudamas Leningrade jis ilgėdavosi savo gimtojo Alantos krašto, kiekvieną vasarą atvykdavo pas gimines į Jaurų kaimą. Viešėdamas Lietuvoje aplankydavo savo senus pažįstamus. Ypač didelis dvasinis ryšys siejo su kunigu Juozu Vaičiūnu, poeto Petro Vaičiūno broliu, kuris po karo dirbo Adutiškio, Druskininkų, Švenčionių parapijose.

Didelės iškilmės vyko 1963 m. švenčiant J. Kazlo įšventinimo į kunigus 50-mečių, atvyko Latvijos arkivyskupijos vadovai, kunigų iš Lietuvos. Tačiau tuo metu J. Kazlas jau buvo silpnos sveikatos, patyrė du insultus, sunkiai kalbėjo, beveik negirdėjo, tačiau bažnyčia buvo visiems atvira. Tais pačiais metais dėl sveikatos problemų J. Kazlas užleido savo pareigas kunigui Francui Sidrui, o pats tapo altarista.

Po sunkios ligos J. Kazlas mirė 1965 m. rugsėjo 16 d. Vykdamas paskutinę jo valią, jis buvo palaidotas tėviškėje Alantoje, kurią be galo mylėjo ir jos ilgėjosi. Į paskutinę kelionę jį palydėjo apie penkiasdešimt tikinčiųjų iš Leningrado.

Kanadoje gyvenęs J. Kazlo jaunystės draugas V. Bojaras tik daug vėliau sužinojo apie kunigo mirtį, vietinėje spaudoje paskelbė nekrologą, o kitas draugas, latgalių poetas J. Leidumnikis jam paskyrė eiles:

Mano kambarėly vieniša ugnis rusena, / Visiškai viena tamsioj naktį, / Mato ją tik žvaigždės danguje. / Ką tau pasakyt, ugnele, / Kurį ir vėl apgaubia migla, / Kad ateisiu pas Tave, / Tik vienas Dievas žino.

Straipsnio autorius dėkoja už suteiktą informaciją Bėrzgalės Antono Rupainio muziejaus vedėjai Olgai Pekšai, Ezerniekių bibliotekos darbuotojai Dacei Skamanei, Latgalos kultūros centro Rėzeknėje darbuotojai Stelai Elksnei bei Sankt Peterburgo katalikų bažnyčios istorijos tyrinėtojai Aleksandrui Šikeriui.

Šaltiniai ir literatūra

1. Latvijos valstybinis nacionalinis archyvas, f. 1986, ap. 2, b. p. 356.
2. Rusijos valstybinis istorijos archyvas, f. 826, ap. 1. b. 2083.
3. E. Jakobsons, „Lietuvių tautinė mažuma Latvijoje (nuo XIX a. pabaigos iki 1940 m.): Lietuviai katalikai kunigai“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2015.
4. D. Mačiulis, E. Jakobsons, *Lietuviai Latvijos Respublikoje 1918–1940 metais*, V., 2018.
5. J. Brooks, *Latgalos kulturas entuziasti*, 1965.
6. „Latgalos kulturasdarbininki“, in: *Dzēve*, 1949-01-01.
7. V. Bojars, „Atminas par beržgalietī“, in: *Dzēve*, Nr. 76, 1966.
8. А. Шикер, *Иосиф Казлас в Ленинграде: Воспоминания*, [rankraštis], 2016.

Pabaiga

vasarą prasidėjo Estijos lagerių likvidavimas. Dalis kalinių buvo siunčiami į Štuthofo koncentracijos stovyklą ir Rytprūsių lagerius. Dauguma jų ten ir žuvo⁴². 1944 m. liepos mėnesį buvo išžudyti visi Kiviolio stovyklos seneliai ir ligoniai. Dar prieš tai buvo likviduotas Eredos lageris. Priartėjus Raudonajai armijai, naciai likvidavo visus likusius lagerius.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 685.
⁴⁵ *Ibid.*, p. 686.
⁴⁶ *Ibid.*, p. 686–687.
⁴⁷ Эстония. Кровавый след нацизма: 1941–1944 годы, Москва, 2006, с. 42.
⁴⁸ „Латер в Клоога“, Черная книга, с. 395–396.
⁴⁹ H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. 717.
⁵⁰ *Ibid.*, p. 723.
⁵¹ *Ibid.*, p. 698.
⁵² *Ibid.*, p. 700.
⁵³ *Ibid.*, p. 715.
⁵⁴ „Латер в Клоога“, Черная книга, с. 397.
⁵⁵ *Ibid.*, s. 399; B. Anolik, „Nacių koncentracijos stovyklos Estijoje“, *Atminties dienos*, V., 1995, p. 205–206.
⁵⁶ D. Štraks registracijos lapas, data nenurodyta, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 36568, l. 1.
⁵⁷ M. Trinapolio 1944 10 26 d. anketa, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 33087, l. 1–2 a. p., 6.
⁵⁸ I. Turgel 1944 10 27 d. anketa, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 33094, l. 1–2 a. p.

²⁹ P. Rubanovičiaus 1944 11 03 d. anketa, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 33721, l. 1–2 a. p.
³⁰ Эстония. Кровавый след нацизма: 1941–1944 годы, Москва, 2006, с. 43, 44.
³¹ Эстония. Кровавый след нацизма: 1941–1944 годы, Москва, 2006, с. 46, 47.
³² H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. 687.
³³ B. Anolik, „Nacių koncentracijos stovyklos Estijoje“, *Atminties dienos*, V., 1995, p. 205–206.
³⁴ H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. 725.
³⁵ H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. XLVI.
³⁶ H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. 688.
³⁷ H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. 689, 690.
³⁸ R. Västriku, M. Maripuu, „Vaivara Concentration Camp in 1943–1944“, *Estonia 1940–1945. Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes against Humanity*, Tallinn, 2006, p. 732, 733.
³⁹ N. Krugmano 1944 10 30 d. anketa, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 32100, l. 1–2 a. p.
⁴⁰ A. Šusterio 1947 06 14 d. anketa, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 17149, l. 1–2 a. p.
⁴¹ H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. 694.
⁴² H. Kruk, *Paskutinės Lietuvos Jeruzalės dienos: Vilniaus geto ir stovyklų kronikos, 1939–1944*, p. 694, 695.
⁴³ Y. Arad, *Ghetto in Flames*, p. 449.

Smalvų bažnyčios istorija

Atkelta iš 2 p.

vargonininkas, pasikvietė jauną ir gabų devyniolikametį Leonardą Juškėną, baigusį vargonininko mokslus ir gavusį gerą rekomendaciją. L. Juškėnas (dabartinio Zarasų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų Bažnyčios klebono Vydo Juškėno dėdė) Smalvose vargonavo tik pusantų metų – gavo šaukimą į sovietinę armiją. 1958 m. kun. Jonas Gylys mirė, palaidotas Smalvų bažnyčios šventoriuje.

1947–1948 m. kunigavo Jonas Prišmontas. 1948–1958 m. kunigavo Vytautas Jaskėlevičius. Jis buvo tuo metu, kai kun. Jonas Gylys buvo kalėjime. Jam grįžus, kunigavo abu kartu. Pirmajai Komunijai kun. Jonas Gylys vaikus mokė lietuviškai, o V. Jaskėlevičius – lenkų kalba. 1958–1962 m. kunigavo Česlovas Taraškevičius. Jis atliko didelį Bažnyčios išorės remontą – „apsiuvo ją lentomis“. 1962–1963 m. kunigavo Pavelas Jurkovičianecas (*Pavel Jurkovičianec* (1912–1990)).

1963 m. Smalvų klebonas Juozapas Juodagalvis išventintas kunigu Romoje. Karo metais – Vilniaus kunigų seminarijos prokuratorius, pokario metais Kauno kunigų seminarijos prokuratorius. Zakristijonu buvo Algis Andriuskevičius (iš jo buvo atimta teisė kunigauti), tačiau jis kartais aukodavo ir šv. Mišias.

1966 m. vasario 11 d. atkeltas klebonas Julius Baltušis (1927–1992), labai aktyvus, mokėjęs rasti išeitį iš painių situacijų. Vietiniai gyventojai ligi šiol prisimena, kad jis ateidavęs giedoti į laidotuves.

1969 m. rugsėjo 21 d. – pirmosios klebono Alfonso Merkio šv. Mišios Smalvų Bažnyčioje. Klebonavo iki 1975 m. (vėliau iki 1990 m. buvo Turmanto bažnyčios klebonu). Šis dvasininkas jį pažinusių atsiminimuose tapatinamas su tėvu Stanislovu: buvo labai dvasingas, asketas,

mokėjo kelias užsienio kalbas. Žinomas lituanistas Stepas Eitminavičius prisiminimuose rašo: „visus kunigus iki šiol lyginau ir lyginu tik su šiuo žmogumi: altruistu, paprastu, ne pragmatiku, žodžiais gydančiu, bet darančiu tai neįkyriai. Man atrodydavo jau žymiai vėliau, kai apie kunigą galvodavau jau jam nesant tarp mūsų, kad buvo tikras vienuolis pačia tikriausia žodžio prasme. Beje, 1991 m. Lietuvoje pasirodė Antano Maceinos knyga „Saulės giesmė“. Kalbama apie šv. Pranciškų Asyžietį. Skaitydamas išivaizduoju ir kunigą Alfonsą Merkį.“

1974 m. į kunigus išventintas iš šio krašto kilęs ir dabar tarnaujantis Dusetų Švč. Trejybės parapijoje kunigas kanaunininkas Stanislovas Krumpļauskas, iki šiol kasmet atvyksta į Smalvas, aukoja šv. Mišias.

1975–1976 m. balandžio 3 d. klebonavo Jonas Balčiūnas (g. 1928). Palaidotas Smalvų bažnyčios šventoriuje.

1976–1978 m. šv. Mišių aukoti atvažiuodavo iš Dūkšto kun. Albertas Ulickas.

1978 m. gegužės 30 d.–1978 m. lapkričio 22 d. – labai trumpai klebonauja tėvas Jonas Dominykas Grigaitis, OP, dominikonas. Studijavęs filosofiją Valberbergo (Vokietija) dominikonų studijų namuose; teologija – garsiam prancūzų dominikonų filosofijos ir teologijos institutui Le Saulchoir (Kainas, Belgija). 1939 m. liepos 16 d. Le Saulchoir vienuolyno bažnyčioje išventintas kunigu. Tarybų valdžiai uždarius Raseinių vienuolyną, kunigiška tarnystė atliko įvairiose Lietuvos vietose.

1978–1982 m., klebonaujant kun. Marijonui Savickui, kuris vadinamas Lietuvos paribio kultūros sargu, pristatytas dviejų aukštų atviras priegangis su dvišlaičiu stogu, atstatytas fasadas su kolonomis, per teismą siekė atgauti klebonijos patalpas.

1979 m. liepos 11 d. Smalvų apylinkės pirmininkas L. Kazlauskas bandė nuo klebonijos sienos nuplėšti kryžių (namo kitame gale buvo išikūrusi Smalvų apylinkė). Klebonas kun. Marijonas Savickas buvo iškviestas pas Zarasų raj. VK pavaduotoją, išpėtas, kad per 3 dienas nuimtų kryžių. Po įvykio Smalvų tikintieji kreipėsi į sovietinę valdžią, reikalaujanti, kad visas namas būtų atiduotas Smalvų religinei bendruomenei, nes tikrasis jo savininkas – Smalvų parapija. Pareiškimą pasirašė 81 tikintysis. 1980 m. birželio mėn. apie šį įvykį rašė ir Laisvojo lietuvių pasaulio dienraštis „Draugas“.

1980 m. birželio 24 d. Kupiškio parapijos jaunimas, ilgai repetavęs religinio turinio spektaklį „Jobo drama“, kartu su kun. Stanislovu Krumpļausku, bažnyčios choristais, procesijos dalyviais atvyko į Smalvų parapiją švesti Šv. Jono atleidų. Saugumui tokia šventė nepatiko – keliauninkų laukė nemalonumai. Pagrindinį kunigo vaidmenį išvykoje į Smalvas vaidino Kupiškio vidurinės mokyklos abiturientas Salvijus Pranskūnas, besirengiantis stoti į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune.

1982 m. klebonu tampa kunigas Vladas Černiauskas. 1986 m. susilpnėjęs sveikatai, išvyko į Valkininkus. Paskui kunigavo Antanas Valatka, Aldas Antanas Čeponis, Edmundas Kulvietis, Raimundas Varaneckas, Arnoldas Smalkstys.

1992 m. birželio 15 d. Smalvų bažnyčia registruota Kultūros vertybių registre.

1995 m. birželio 3 d. kunigas Gintautas Stanevičius paskirtas Visagino parapijos vikaru; dirbo Smalvų parapijoje.

1998 m. liepą Visagino bažnyčios klebonui Vytautui Rapaliui, aptarnaujančiam kaimynines Gaidės, Tilžės, Turmanto parapijas, prijungtos ir Smalvos. Kun. Vidas Smaguraus-

kas paskirtas Smalvų parapijos klebonu, kun. Stasys Guja – šių parapijų vikaru.

Nuo 2005 m. rugsėjo 21 d. iki 2018 m. klebonauja kun. Jonas Mačiulis.

2017 m. Elenos Jabutienės sudarytame „Retesnių XVII–XX a. Krikšto vardų žinyne“, yra fiksuoti pavardės ir Smalvų bažnyčioje suteikti vardai: 1845 m. Apolonija (1914 m. įrašytas „Ūkininko kalendoriuje“), 1841 m. – Norberta, Bogumila. Kiti retesni vardai, rasti LVIA Smalvų bažnyčios krikšto, santuokos, mirties knygose: 1842 m. – Roberta, 1849 m. – Emerina.

2018 m. sausio 9 d. Vilniaus arkivyskupijoje įsteigti du pastoraciniai regionai, jų veiklą koordinuoti paskirti vyskupai augziliarai. Siekdamas geriau pasirūpinti vyskupijoje gyvenančiais žmonėmis ir padėti kunigams jų tarnystėje, Vilniaus arkivyskupas metropolitas Gintaras Grušas paskyrė vyskupą augziliarą Darių Trijonį Vilniaus vyskupo vikaru koordinuoti sielovadinę veiklą Vilniaus arkivyskupijos Šiauriniame pastoraciniame regione, į kurį įeina Ignalinos dekanatas – o jam priklauso ir Smalvų parapija.

Nuo 2018 m. vasaros Smalvų Šv. Mergelės Marijos Rožinės bažnyčią aptarnauja Visagino Šv. apaštalo Pauliaus parapijos kunigai – klebonas Vidmantas Rudokas ir vikaras Miroslav Anuškevič. Zenonas Sinkevičius Smalvų zakristijonas – jau 40 metų.

2019 m. liepos 20 d. Smalvų Švč. Mergelės Marijos Rožinės bažnyčioje vėl gaudė vargonai. Juos „prikėlė“ meistras Aloyzas Lizdeinis, koncertavo profesionalus vargonininkas Rimvydas Mitkus. 2019 m. liepos 28 d. Smalvų bažnyčioje lankėsi vysk. Darius Trijonis, kuris suteikė Sutvirtinimo sakramentą.

Autoriaus nuotr.

Vilniaus krašto atgavimo 80-ies metų sukaktį minint

Lietuvos kariai prie demarkacinės linijos ties Žilinais ir Valkininkais

Doc. dr. Vytenis ALMONAITIS, Kaunas

Atkelta iš 1 p.

ratelį, rengdavo vaidinimus. Kaip prisiminė V. Vičkačka, „vykdavome prie demarkacinės linijos, atskyrusios Vilniaus kraštą nuo Didžiosios Lietuvos, ir troškome kuo greičiau atgauti sostinę Vilnių. Auštant pavasariui, iš žemių ir velėnų mokyklos kieme pastatė Gedimino pili, bokšto kuore įtaisėme stiebą vėliavai ir nuo tada pamokas pradėdavome rikiuote, vėliavos pakėlimu ir himno giedojimu, o darbą užbaigdavome valstybinės vėliavos nuleidimo ceremonija. Visa tai atlikdavome taip pagarbiai ir darniai, kad net bažnytkaimio gyventojai ateidavo stebėti tą ceremonialą“.

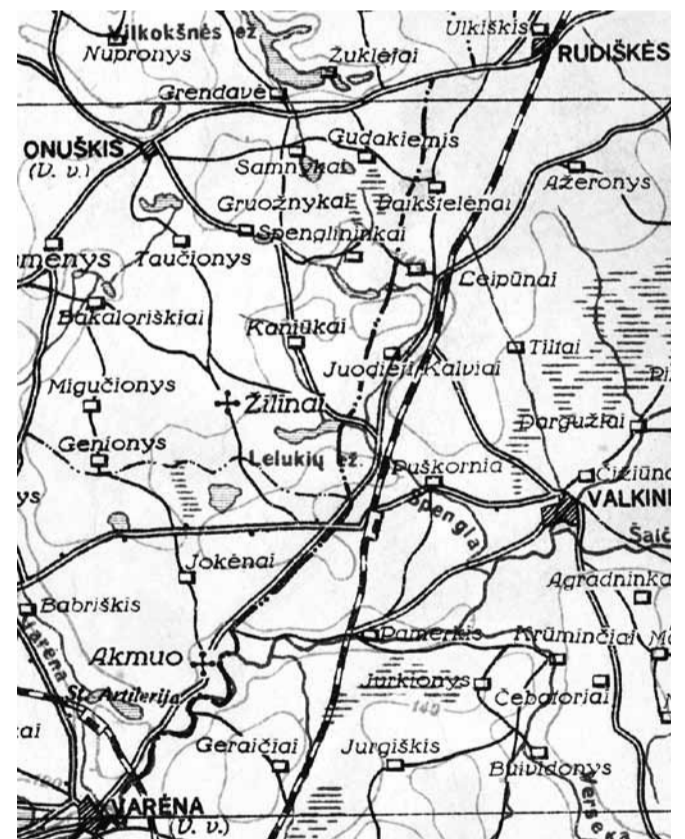
Natūralu, kad taip išauklėtiems Žilinių mokyklos mokiniams spalio 27-oji buvo ilgai laukta šventė. Kaip toliau rašė V. Vičkačka, „spalio pabaigoje stebėjome, kaip mūsų šarvuotis ties Valkininkų geležinkelio stotimi sulaužė barjerą, pertvėrusį demarkacinės linijos zonoje plentą, ir išlydėjomė Lietuvos karius į Vilnių. Kiek buvo džiaugsmo ašaru! Mokytojas visur buvo su mumis, viską fotografavo, liepė tuos istorinius įvykius gerai įsiminti“.

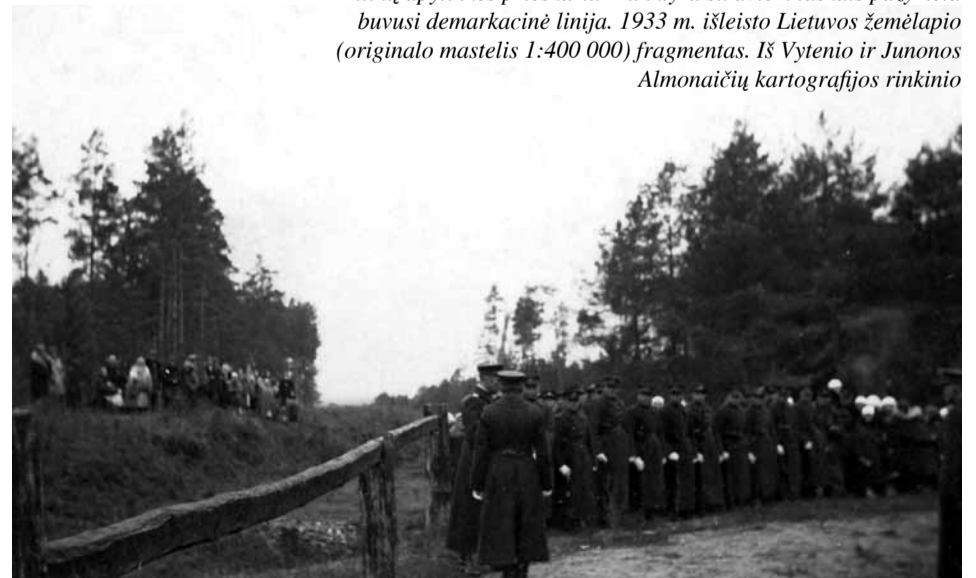
Mokytojas Adomas Kaulius (stovi antras iš kairės) su Žilinių gyventojais Verbų sekmadienį. Pirmas iš dešinės stovi nuotrauką išsaugojusi A. Kauliaus globotinė Adelė Juzefa Kauliūtė (vėliau – Vismantienė). Manoma, fotografuota Žilinuose 1939 ar 1940 m.

Tikėtina, kad A. Kaulius 1939 m. spalio 27-ąją nuotraukų buvo padaręs žymiai daugiau, tačiau nežinia, ar jos išliko, nes patriotiškai nusiteikęs mokytojas tapo sovietinių represijų auka. Kaip teigiama knygoje „Lietuvos gyventojų genocidas“ (t. II, 2002), tuomet Žiezmaruose gyvenęs A. Kaulius, kaip Lietuvos partizanų rėmėjas, 1944 m. rugpjūčio 19 d. buvo suimtas ir įkalintas Trakuose. 1945 m. jis nuteistas penkiolikai metų lagerio ir penkeriems metams tremties. Atlaikęs šiuos išbandymus 1955 m. A. Kaulius grįžo į Lietuvą, gyveno Palangoje, čia 1995 m. mirė ir buvo palaidotas miesto kapinėse.

Dvi nuotraukos, darytos ties demarkacine linija, Žilinių ir Valkininkų geležinkelio stoties apylinkėse, bei viena, daryta pačiuose Žilinuose, išsaugojo kartu su A. Kauliumi bažnytkaimyje gyvenusio jo dukterėčia A. J. Kauliūtė (vėliau – Vismantienė). Šiai mirus, nuotraukas paveldėjo dukra L. Vismantaitė. Pastaroji jas patikėjo šio teksto autoriui su sąlyga, kad fotografijos bus panaudotos Lietuvos istorijos reikalams. Jas pirmą kartą publikuojant, tai ir daroma. Nuotraukų originalai atimtu metu bus perduoti saugoti Trakų istorijos muziejui.

Žilinių apylinkės prieškarui. Punktyru su dviem taškais pažymėta buvusi demarkacinė linija. 1933 m. išleisto Lietuvos žemėlapis (originalo mastelis 1:400 000) fragmentas. Iš Vytenio ir Jumonos Almonaičių kartografijos rinkinio

Lietuvos kariai prie demarkacinės linijos, prie barjero, kurį tuoj sulaužys Lietuvos kariuomenės šarvuotis. Toliau matyti įvykį stebintys Vilniaus krašto gyventojai. Žilinių ir Valkininkų geležinkelio stoties apylinkėse. Manoma, Adomo Kauliaus nuotrauka, 1939 m. spalio 27 d.

Tėviškės aušra

Nr. 10 (55) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2019 m. spalio

Rytų Lietuvos mokyklų istorija

Ir kodėl tuomet mokinius iš Gudijos sunkvežimiais į Lietuvą vežėme?

Monika RYBELIENĖ, Vilnius,
Edvinas RYBELIS, Vilnius

Keliolika kilometrų nuo Vilniaus esančiame nedideliame Marijampolio kaime (Vilniaus r.) šiandien esanti lietuviška mokykla, kuriai prieš kurį laiką buvo suteiktas Meilės Lukšienės gimnazijos vardas, jau nieko nestebina. Nedidukė, jauki mokykla įstaiga tarsi ir būtų niekuo neišsiskirianti iš kitų, jei ne jos ir joje dirbusių mokytojų istorijos. Šiandien apie mokyklos kūrimąsi, lietuviybės skleidimą sulenkintame krašte ir meilę mokiniams kalbamės su viena šios mokyklos mokytojų Honorata KOSTIUŠKEVIČIENE. Moteris jau pokalbio pradžioje užsiminė, kad meilė lietuvių kalbai, Lietuvos istorijai ir vaikams buvo ir liko didžiausios jos gyvenimo vertybės. Honorata skaičiuoja jau 88-ąjį savo gyvenimo rudeni, tačiau vartydama nuotraukų albumus dar puikiai mena ne tik savo pirmuosius auklėtinius, bet ir jų istorijas, mokykloje krėstas išdaigas, bandymus gauti geriausius pažymius...

Honorata Kostiuškevičienė

arba visai nekalbėdami arba vos kalbėdami lietuviškai, tad mokytojams reikėdavo ne tik išdėstyti savo dalyką, bet ir vaikus mokyti lietuvių kalbos, supažindinti su šalies kultūra, papročiais. Eidavome su mokiniais ir turistinius žygius, kad kuo geriau Lietuvą pažintų, o jų metu pasakodavau jiems istorijas apie Lietuvos kunigaikščius, primindavau svarbias istorines datas, kad tik geriau viską išimintų. Labai mylėjau savo darbą, juk niekas mums papildomai nemokėjo už tai, kad su vaikais iki nakties sėdėdavome, papildomai juos mokėme, mamų funkcijas atlikome, apie gyvenimo esmę ir kasdienius buitinius ir būtinus dalykus žinias perteikėme, pamokančiomis istorijomis dalijomės, dorus ir Lietuvą mylinčius žmones formavome. Nepasidavėme nei lenkinimui, nei rusinimui, žinoma, sunkiau buvo, reikėjo savo pasirinktą poziciją prieš aukštus valdžios vyrus atstovėti, bet visas mokytojų kolektyvas buvome labai vieningi, visada lietuviškai kalbėjome, patys už lietuvišką žodį pasisakėme ir vaikus taip elgtis mokėme. Mokiniai tai įvertino, dar ilgai į mokyklą kasmet grįždavo ir visoms mokytojoms už rūpestį ir teiktą šilumą, ilgus pasikalbėjimus, lietuviško žodžio įskiepi dėkodavo, – prisiminė moteris ir tęsė, – kad 1931 m. gimė ir aušo Molėtuose, gausioje – 9 asmenų – šeimoje. Tėtis buvo Molėtų bažnyčios zakristijonas, o mama – namų šeimininkė. Honorata nuo vaikystės norėjo būti mokytoja, tačiau, kadangi buvo priešpaskutinis vaikas šeimoje, be to, tuo metu, kai mergaitėi reikėjo lankyti mokyklą, prasidėjo karo neramumai, tad daug namų ūkio darbų gulė ant jos pečių ir tėvai dažnai pasvarstydavo, kad mergaitė galėtų namie likti, prie namų ir ūkio darbų padėti.

„[Marijampolio mokyklą atvykau 1958 m., tuomet mokyklai vadovavo direktorius Vilius Semaška, kuris ne tik mokyklos statybos ir plėtros darbais intensyviai užsiėmė, bet ir buvo aktyvus kovotojas prieš lietuvių lenkinimą ir rusinimą. Marijampolio mokyklos mokiniai buvo istorinių aplinkybių aukos, į mūsų mokyklą atvykę mokyti iš Lietuvos etninių žemių, likusių anapus valstybės sienos. Tai lietuvių šeimų vaikai, kuriems kadaise buvo atimta galimybė ir teisė mokyti lietuviškose mokyklose. Marijampolio mokykla šiems vaikams tapo išsigelbėjimu ir galimybe būti gražintiems Lietuvai. Keli šimtai mokinių iš Pelesos, Gervėčių ir kitų Baltarusijos kaimų sėkmingai baigė Marijampolio mokyklą, – pokalbio pradžioje pasakojo daugiau nei prieš 60 metų Rytų Lietuvos Marijampolio kaime istorijos ir darbų mokytoja dirbusi Honorata. Tuomet jauna, tik mokslus Klaipėdos mokytojų institute baigusi moteris buvo aktyvi lietuviybės skleidėja ir, savo vaiką patikėjusi lietuvei auklei, kuri, beje, taip pat buvo atvykusi iš Baltarusijos, jaunutė mokytoja savo meilę ir rūpestį skyrė nuo tėvų, lietuviško žodžio vardan, atskirtiems vaikams. Paprašyta prisiminti jaunystės laikus, kai tik baigė mokslus ir pradėjo darbo paieškas, moteris dėstė, kad laikas nebuvo lengvas, tačiau ji labai norėjo dirbti netoli namų, o kadangi Vilniaus mokyklose laisvų darbo vietų nerado, atvyko mokytojauti į Vilniaus rajoną, kur ir dirbo iki išėjimo į pensiją.

„Pirmaisiais metais mano auklėjamojoje klasėje buvo 12 vaikų, vėliau skaičius po truputį augo. Vaikai iš Baltarusijos atvykdavo

Turistiniame žygyje su auklėtiniais 1968 m.

entuziazmu į darbus kibome, turėjome didesnę už save tikslą – kurti tautinę mokyklą ir sulenkintame krašte populiarinti lietuvių kalbą. Nebuvo lengva, tačiau tai darėme su meile ir rūpesčiu, gal todėl visiems mums puikiai sekėsi ir iš rusiškų klasių vaikai pradėjo pereidinėti į lietuviškas, tėvai vienas po kito drįso pareikšti savo pozicijas dėl atžalų mokymosi lietuviškose klasėse. Žinoma, to pasiekėme ne per vienerius metus, tai darėme labai subtiliai ir kantriai, be didelių išsišokimų, – pasakojo Honorata.

„Ačiū likimui ir vyriausiam broliui Kazimierui, kuris visus savo brolius ir seseris į aukštąjį mokslą nukreipė ir į gyvenimą kabintis padėjo. Vidurinę mokyklą labai vėlai, su ilgomis pertraukomis, bet baigiau. Ir būdama 21-erių metų išvykau mokyti į Klaipėdą. Po baigimo gavau paskyrimą į Kaišiadorių rajoną. Po trijų metų vyresnioji sesuo Kazimiera pasikvietė į Druskininkus, kur „Saulutės“ sanatorijoje pradėjau dirbti auklėtoja ir turėjau po kelias istorijos pamokas. Vėliau ištekėjau ir atvykau gyventi į sostinę. Norėjau darbo arčiau namų, tad dirbau Maišiagalos pradinėse klasių mokytoja, bet ten viskas buvo rusų kalba, o man lietuviškai kalbėti rūpėjo. Buvo 1957 m., tad patys galit įsivaizduoti, koks buvo laikas ir daugumos Vilniaus rajono gyventojų santykis su lietuvių kalba. Bet man lietuvių kalba nuo vaikystės rūpėjo, nežiūrint į tai, kad namuose visi lenkiškai kalbėjome. Tad ir Maišiagalos mokykloje dirbti nenorėjau, todėl 1958 m. ėjau į tuometinį Švietimo skyrių prašyti, kad perkeltų į lietuvių mokyklą ir skirtų istorijos mokytojos etatą. Ten pat sužinojau, kad netoli Vilniaus, Marijampolio kaime, sparčiai auga nauja lietuviška mokykla, o jai vadovauja entuziastingas lietuviybės puoselėtojas Vilius Semaška. Žinoma, apsidžiaugiau ir atvykau čia dirbti. Lietuvių mokykla sulenkintame krašte buvo tik bepradedanti augti, aplinkinių kaimų gyventojai gal ir norėjo, bet bijojo vaikus į šią mokyklą leisti. O mes, jauni mokytojai, buvome laimingi ir su dideliu

entuziazmu į darbus kibome, turėjome didesnę už save tikslą – kurti tautinę mokyklą ir sulenkintame krašte populiarinti lietuvių kalbą. Nebuvo lengva, tačiau tai darėme su meile ir rūpesčiu, gal todėl visiems mums puikiai sekėsi ir iš rusiškų klasių vaikai pradėjo pereidinėti į lietuviškas, tėvai vienas po kito drįso pareikšti savo pozicijas dėl atžalų mokymosi lietuviškose klasėse. Žinoma, to pasiekėme ne per vienerius metus, tai darėme labai subtiliai ir kantriai, be didelių išsišokimų, – pasakojo Honorata.

O paprašyta prisiminti pirmųjų metų istorijas, kaip mokyklos direktorius Vilius Semaška mokinius iš Gervėčių ir kitų Baltarusijos kaimų į Marijampolį sunkvežimiais vežė, mokytoja pasakojo, kad metas buvo toks, jog mokytojų buvo, o vaikų – ne, tad direktoriui kilo mintis vaikus beveik 100 kilometrų atstumu atsivežti iš Baltarusijos į Lietuvą.

„Vilius palaikė ryšį su Gervėčių krašte dirbusiu lietuvių kalbos mokytoju Antanu Šironu ir žinojo, kad tame krašte yra šeima, kurios norėtų savo vaikus leisti į lietuviškas mokyklas. Ilgai nesvarstęs direktorius rado sunkvežimį ir išvyko į Baltarusiją kalbėtis su tėvais, kad šie, lietuviško žodžio vardan, sutiktų išleisti vaikus mokyti į Lietuvą. Nors ir sunkiai, kam lengva su mažais vaikais atsisveikinti, bet žmonės sutiko, su džiaugsmo ir nerimo ašaromis akyse atsisveikindavo su vaikais vien tam, kad šie galėtų vaikščioti Lietuvos žeme ir kalbėti lietuviškai. O kad į Lietuvą vis gausiau atvykstantiems vaikams būtų kur mokyti ir gyventi, jų šeimos baigė statyti senąją mokyklą ir pastatė mokinių bendrabutį.

Su mokiniais būdavome ne tik pamokų metu, bet ir po jų, bendrabutyje padėdavome ruošti pamokas. Visos mokytojos, viena kitą pakeisdamos, iki vėlaus vakaro neatlygintinai pasilikdavome su mokiniais. Baltarusijos lietuvių noras, kad jų vaikai augtų Lietuvoje, kalbėtų gimtąja kalba, buvo toks stiprus, kad tėvai patys rodė iniciatyvą ir ne tik bendrabutį pastatė, bet ir vaikams maisto suveždavo, rūpinosi, kad nei mokytojams, nei mokiniams nieko nestigtų. Tai buvo tokios subtilios vienybės jausmas, kokio dabartinė karta turbūt tik pavydėti galėtų, – svarstė mokytoja ir tęsė, kad po V. Semaškos mokyklai vadovauti pradėjo ir pirmojo direktoriaus pradėtas darbus tęsė matematikos mokytojas Al-

Pirmieji darbo metai. Su auklėtiniais prie senosios mokyklos

Honorata Kostiuškevičienė istorijos kabinete su mokiniais

Tėviškės aušra

Nr. 10 (55) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2019 m. spalio

Rytų Lietuvos mokyklos

Tarptautinis projektas Vilniaus Žvėryno gimnazijoje

Vaida ČINČIENĖ, Vilniaus Žvėryno gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja, projekto koordinatore

2017–2019 m. Vilniaus Žvėryno gimnazijos mokytojai ir vyresniųjų klasių mokiniai dalyvavo ERASMUS+ daugiašalės partnerystės tarptautiniame projekte „Migration Matters“ (2017-1-DE03-KA219-035461_9). Projekto veiklą sėkmingai vykdė dar aštuonios mokyklos iš Vokietijos, Italijos, Portugalijos, Graikijos, Prancūzijos, Lenkijos, Kroatijos ir Ispanijos.

Kadangi migracijos klausimas Europoje darosi vis aktualesnis, Vilniaus Žvėryno gimnazijoje susibūrė aktyvių mokinių ir mokytojų grupė, kurie migracijos klausimus analizavo įvairiais aspektais: aptarė socialines, ekonomines, kultūrinės, istorines problemas. Kiekviena šalis partnerė buvo pasirinkusi savo temą, kurią tarptautinio susitikimo metu projekto dalyviai ir aptarė. Vokietijoje mokiniai iš devynių šalių lankėsi pabėgėlių centruose, bendravo su jų gyventojais ir darbuotojais, aiškino, su kokiomis problemomis jie susiduria, klausėsi partnerių mokykloje besimokančių emigrantų vaikų istorijų. Graikijoje aptarta migracijos tema literatūroje, dainose, dalyviai aplankė Syros saloje emigrantų statytą teatrą. Portugalijoje tarptautinėse grupėse buvo filmuojami trumpi filmukai globalizacijos tema. Kroatijoje susipažinome su „keliaujančiais“ augalais ir gyvūnais. Prancūzai pasirinko aptarti profesijas, kurių atstovams tenka migruoti iš vienos šalies į kitą, aplankytos piligrimų vietos, mokiniai pristatė savo šalyse kalbintų keliaujančių profesijų atstovų interviu. Ispanijoje projekto dalyviai turėjo galimybę aplankyti tas vietas, kuriose iš Afrikos atvykstančius pabėgėlius priima Raudonojo Kryžiaus organizacijos atstovai. Išskirtinė tema buvo pasirinkta Lietuvoje. Apie XX a. viduryje įvykusią mūsų tautos

Projekto dalyviai lankosi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose Vilniuje

tragediją – Lietuvos gyventojų trėmimus – norėjome papasakoti išsamiai, nes šis istorinis periodas labai domino mūsų partnerius. Susitikimo Lietuvoje metu projekto dalyviai iš aštuonių šalių ir Vilniaus Žvėryno gimnazijos aplankė tremtinių vagoną Naujojoje Vilnioje, Norviliškėse dalyvavo edukacinėje programoje prie Baltarusijos sienos, susipažino su karaimų – senųjų Lietuvos migrantų – istorija, kultūra ir kulinariu paveldu. Įsimintinas buvo susitikimas su „Misijos Sibiras“ dalyviu, žurnalistu, vertėju, rašytoju Andriumi Tapiņu. Jautrias istorijas pasakojo mokykloje vykusio projekto „Mano šeimos Sibiro istorija“ dalyvės – gimnazijos mokytoja Eglė Kvaraciejienė, mokinė Rugilė Stukonytė ir Vilniaus lietuvių namų mokinė Diana Galkontaitė.

Visą dieną dalyviai praleido Okupacijų ir laisvės kovų muziejuje: dalyvavo apžvalginėje ekskursijoje, gamino virtualių tremčių žemėlapi, į kurią sudėjo informaciją ne tik apie mūsų tautos tremtinius, bet ir pristatė savo tautų tremčių istoriją. Graži draugystė užsiėmė su nacionaliniu muziejumi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmais. Visi projekto dalyviai buvo maloniai priimti dalyvauti ekskursijoje, kurios metu sužinojo, kokie kultūriniai reiškiniai, asmenybės, net daiktai ar papročiai atkeliavo iš svečių šalių. Svečius ir mūsų mokyklos mokinius bei mokytojus pasveikino diplomatas Žygimantas Pavilionis.

Kartu dirbdami, keliaudami, analizuodami ir ieškodami problemų sprendimo

būdų, projekto dalyviai įgijo neįkainojamos patirties, kurią sėkmingai pritaiko ugdymo procese ir neformaliose veiklose.

Autorės nuotr.

Okupacijų ir laisvės kovų muziejuje mokiniai rinko medžiagą ir paruošė virtualių tremčių žemėlapi

Tarptautinėse grupėse projektavo kūrybinius darbus migracijos tema

Ispanijoje mokiniai ir mokytojai aplankė Raudonojo Kryžiaus organizaciją, kuri rūpinasi pabėgėliais iš Afrikos

Rytų Lietuvos mokyklų istorija

Ir kodėl tuomet mokinius iš Gudijos sunkvežimiais į Lietuvą vežėme?

Atkelta iš 8 p.

gimantas Masaitis. Kad mokykla augtų, buvo nutarta joje stiprinti ir rusiškas klases bei taip savotiškai privilioti vietinių šeimų vaikus, kad jie mokytųsi lietuvių kalbos. – Pirmoji mano auklėtinių klasė buvo vos iš 12 mokinių, tačiau vėliau klasės augo ir po kelerių metų jau auklėjamojoje klasėje

buvo 30 mokinių. Visi vaikai nuostabūs, nepaprastai gabūs ir motyvuoti, visi turėjo už save didesnių siekių, kurie jiems padėjo judėti pirmyn. Kaip jau ir anksčiau minėjau, į Lietuvą vaikai atvykdavo nemokėdami lietuvių kalbos, tad tekstus, kad tik galėtų atsiskaityti, padedami geriau lietuviškai kalbančių draugų, išmokdavo mintinai. Mokytojai labai daug pastangų įdėti kas-

dien turėdavo, kad vaikai kuo greičiau lietuvių kalbą išmokyti, tarpusavyje tik lietuviškai kalbėti. Bet pastangos nenuėidavo veltui. Dažniausiai jau po pirmųjų mokslo metų visi kalbėdavo lietuviškai. Beveik visi mano auklėtiniai po mokyklos baigimo įstojo į universitetus ir dėkodavo už kantrybę bei meilę. Su visais auklėtiniais jų studijų metais ryšius palaikiau, jie į moky-

klą atvykdavo pasipasakoti, kad po studijų gavo puikius darbus. Dar ir šiandien ne vieną jų atpažįstu televizijos ekrane ir labai didžiuojuosi, džiaugiuosi jų užimamomis pareigomis, sukurtomis šeimomis, puikiai susiklosčiusiais gyvenimais.“

Nuotr. iš Honoratos Kostiuškevičienės asmeninio albumo

Nuo Pamusių pakrančių iki Gelvonų bažnyčios

1960 m. birželį Musninkų vidurinę mokyklą (Širvintų r.) baigė dvidešimt keturi abiturientai, vienas iš jų ir šių eilučių autorius. Po gražių išleistuvių visi išsisklaidė su savo svajonėmis ir viltimis, pradėjo savarankišką gyvenimą. Vieną iš jų Vandą Karalienę (Lučiūnaitę) suradome Gelvonoose (Širvintų r.). Besimokydama vidurinėje mokykloje ji norėjo tapti lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Ir tapo. Aplankėme ją jos namuose Gelvonoose ir ilgai kalbėjome. Tiek daug prisiminimų.

Jau tapai Gelvonų istorijos dalimi ir man, bendramokslui, rūpi pasvarstyti apie prabėgusius metus, kaip buvo, kas buvo ir kas dar turėtų būti...

Esu buvusi lituanistė, o dabar miškų gerbėja, grybautoja, uogautoja ir žoliautoja. Gelvonoose gyvenu nuo 1969 m. Dalyvauju viešame Gelvonų gyvenime, renginiuose įvairiomis progomis, šventėse, dabar štai artėja derliaus šventė (padėdu kurti puokštes, papuošimus). Į Birželio 14-osios – Gedulo ir vilties, tremtinių dienos – minėjimą buvo pakviestas rašytojas Teodoras Četrauskas, man jo kūryba buvo naujiena. Jis gimes Čiobiškyje, tad keliu visus dokumentus apie jį ir randu, kad gimes 1944 m. [gegužės 7 d.] mokytojų šeimoje. Prisimenu tėvo žodžius, kokius mokytojus išvežė Sibiran. T. Četrauskas – ypač vertinamas ir kaip rašytojas, ir kaip vertėjas, verčia iš vokiečių kalbos. Jau perskaičiau dvi jo knygeles, viena iš jų – „Tarsi gyventa“. Ji apie Žalią Velnią, apie partizanus, pasakojama tokiu pakyliu tonu, aprašomas pompastikos ir melo laikas, tas pats buvo ir vadovėliuose, tuo metu reikėjo galvoti, ką sakai. Knyga, regis, daug iškentėjusiai tėvų kartai atminti, po minėjimo su autoriumi sėdėjome prie stalo, kalbėjome. Pas mus buvo atvažiavę ir Klaipėdos [dramos?] teatro aktoriai su „Kupreliu“ [Igno Šeinaus romano „Kuprelis“ inscenizacija], prisimenu, salė lūžo nuo susirinkusio jaunimo, susirinko labai daug žmonių. Ignas Šeinius, Juozas Kruminas – mūsų kraštiečiai, iš Gelvonų valsčiaus kilę rašytojai. Labai malonu ir kartu juokinga, kaip sovietmečiu jie tarsi buvo draudžiami.

Žinau, kad su mūsų bendraklase Lione Balsevičiute idomu kalbėtis, yra ir daugiau tokių idomių žmonių mūsų krašte. Su mokiniais literatais daug kur nueidavome pasikalbėti, bet eidavome su tokiais, su kuriais buvo galima eiti. Tekdavo lankytis pas Skebėra, gyvenusį Bagdyšių kaime, o po jo jau eidavome pas tokius, kurie keldavo prieštarų jausmų... Ir su Vaitonių kalbėjome.

Jeigu kalbėtume apie mokyklą, tai idomiausia prisiminti, kiek fizinių, turbūt ir dvasinių, jėgų anuomet reikėjo pasitelkti. Dabar man juokingiausia išgirsti ir patirti, kad tie žmonės, kurie sovietmečiu buvo stropūs nomenklatūrininkai, dabar ir vėl stropūs. Iš juokingesnių nutikimų tai galiu prisiminti įvykusį per J. Kruminą minėjimą. Drauge su mokiniais rinkome kraštotylinę medžiagą, pasikvietėme iš Mančiūsenų [Širvintų r.] J. Kruminą seserį a. a. Ireną Savarauskienę, abi žinojome, ką reikia kalbėti. Drauge su jaunaisiais literatais viską suruošėme, ant stalo pastatėme vazą, verbą, mūsų pasiklausyti atėjo liaudies vaikai. Išsigando mano kolegės, partinės organizacijos sekretorė, kad paminėtas buržuazinis rašytojas, o man jau sparnai auga ir prasideda mano puolimas – pažvelkit, „Lietuvių poezija“ nuo seniausių laikų iki tarybinių, I ir II tomai. Aš jas nusivedu į kabinetą ir prašau pasižiūrėti, kas koregavo šią knygą, juk čia ir Justinas Marcinkevičius, Juozas Baltušis, žinomos pavardės, čia nieko blogo nėra, ir atrinkti eilėraščiai neutralūs.

Ligi šiol prisimenu mokinius, literatų būrelio narius. Tai buvo a. a. Gintautas Šemėta, vėliau studijavęs istoriją, Vida Verkauskaitė, vėliau baigusi universitetą lituanistiką. Ji pirmoji mus pradėjo skatinti, kad susidomėtume I. Šeiniumi ir jo kūryba. Kuomet dar nebuvo galima, ji parašė laišką į Švediją I. Šeiniui sūniui, o jis padėjo už nuostabų laišką. Rytas Tamašauskas taip pat tapo lituanistu, kraštotylininku, studijavo Vilniaus pedagoginiame institute lietuvių kalbą ir literatūrą, jei tik išleidžia kokią knygą, iškart atveža man, paskutinė atvežta knyga – „Dotnuvių datos“. Dar vaikystėje jis sugalvojo nueiti į respublikinės bibliotekos Kraštotyros skyrių, reikėjo

Mokytoja Vanda Karalienė, Gelvonai, 2007 m. Jono Lučiūno nuotr. Šaltinis – Jonas Lučiūnas, „Širvintų krašto žmonės“, [albumas], Vilnius, 2019, p. 54

kažkokie leidimo iš specialiųjų fondų, ir gavo ten informacijos apie J. Kruminą. R. Tamašauskas labai kruopštus, surinko apie J. Kruminą daug medžiagos. Kai jis eidavo į biblioteką konspektuoti, jį lydėdavo toks diedukas ir stebėdavo, gal manė, kad išplėš kokį lapą, gal atrodė pavojingas. Paskui išsiuntėme į respublikinį konkursą tą jo surinktą medžiagą. Širvintų r. partijos komiteto sekretorė Jadvyga Kiseliauskienė po viso šito jau spaudžia man ranką, sveikina. Viena dieną pliaukšt botagu, o po kiek laiko – sveikinimai.

Sykį svarstau su kolege: „Tai gal Gelvonoose negalima dėstyti nei Baranausko, nei Vaižganto? Čia gi pilna buržuazinių momentų.“ Tais laikais diegtas ateistinis auklėjimas, atvažiuodavo tikrinti, ypač prieš šventes, ar bažnyčioje yra klapčiukai, o tada vieni ant kitų – mano eina, tavo neina, tavi vaikai veda iš kelio manusius ir t. t. Direktorė sakdavo, kad galima spręsti ir apie auklėtojos pažinimą, jei mokiniai eina klapčiukai. O dar Bronius Jauniškis, kuris važinėjo ir kritikavo tikėjimą, bažnyčią, yra sakęs, „kad auklėjimo rezultatai po 10–15 metų kartais pasimato“. Būdavo visokių, iš dabarties pozicijų žvelgiant, keistų ir nereikalingų dalykų, tekdavo atlikti vadinamąsias „visuomenines“ parigas. Būdavo, renku pinigų spektakliui ir kreipiuosi: „Broliai ir seserys!“ „Broliai, seserys“ – lyg ir ironija, lyg ir ne visai. Argi aš būčiau taip sakiusi, jei iš tikrųjų būčiau bijojusi. Karalius nušienavo bažnyčios šventorių, o štai aš, nors ir mokytoja, grėbiau, juk aš gi gyvuliams pašarą ruošiau ir visai ne nuo altoriaus, o nuo žemės.

Kartą per baigiamuosius egzaminus rašinių tema buvo „Lietuva Maironio lyrikoje“ ir mano auklėtinis Arūnas Vilkelis pacitavo: „Paimsme arklą, knygą, lyrą / Ir eisim Lietuvos keliu!“. Ji naktį atsitempė iš Mikalajūnų kaimo ir isakė perrašyti darbą, kad nebūtų šios citatos.

I. Šeinaus kūrinius palikdavome užklasiniam skaitymui, per užklazines valandėles. Viena mokinė, medalininkė Vida Žukauskaitė vėliau studijavo žurnalistiką ir dabar dirba Ignalinos rajono laikraštyje. Ji rašė tema „Žymiausias mano krašto žmogus“. Vis maštau, kaip ji ten išlaviravo, kad nepasakė kažko, ko nereikia, ir įstojo.

Prisimenu padariusi klaidą. Mokinė Gražina Kazakevičiūtė-Paulauskienė irgi stoji į lietuvių kalbą ir man reikėjo parašyti

jos charakteristiką. O aš labai norėjau, kad ja susižavėtu, ir parašiau, kad jos tėvas yra vargonininkas, kad gražiai dainuoja. Suklydau, nereikėjo to rašyti... Jos tėvas išties buvo vargonininkas, mes bendravome ir su Čiobiškio (Širvintų r.) kunigu Juozapu Dobrovolskiu, iš jo gaudavome gerų knygų, ir dabar Lietuvos katalikų bažnyčios kronika rūpi su kuo nors pasidalyti.

Lyg ir žinau, kad visą laiką rašei dienoraščius...

Tai toks ten ir turtas, čia man dabar, Juozai, stukseni į naujas buto duris ir ragini suklijuoti kažką, sudėlioti. Bet kol dar sveikatos turiu, reikės išleisti prisiminimų knygą, tik kad kaip ir arklys be botago – ne visada eina.

Kur, kaip ir kada sutikai savo vyrą Stanislovą Karalių?

Dievas išgirdo ir Dievo ausin pateko! Širvintų autobuso stotelėje klasės draugai, net neprisimenu kurie, gal Čepas, gal Brazauskas, klausia: „Vanda, ar nesiženi?“. Aš atsakiau: „Jei ženyšiuos, tai nebent tik už kokio Karaliaus.“ Taip susiklostė, kad tas Karalius atvyko iš Ukmergės r.

Jo pusseserė vaistininkė čia dirbo, taip ir buvo, jis viengungis, aš viengungė... Sakau, ką užgyvenau, tai pavarde, o dar turėjau tokią nuoskaudą dėl savo vardo. Kraipydavo ir lenkiškai, ir kaip. Vėliau vartydama įvairiausių leidinius, ar Greimo, ar Gedgaudo knygoj randu – didelis puslapis skirtas Vandos vardui, tai, vadinas, mano vardas labai lietuviškas, labai pagoniškas, ne lenkiškas. Didžiųjų vandeninių upių gintaro kelių dvasia.

Su Stanislovu susipažinau Gelvonoose, pirma pas tą pusseserę, paskui čia, parapijos namų, gyvenau, paskui laukdavome atvažiuojant su kaimyne Irena Vaitonienė. „Šliūba“ ėmėme Balininkuose, atsikėlėme čia ir išgyvenome 8-erius metus. Viskas labai mėslinga, tikros tiesos nėra, po Trijų karalių jis buvo talgoje miške, vieni sako, kad buvo šlapia ir jis paslydo, nelaimingas atsitikimas. Nuo 1993 m. esu viena. Gelvonoose esu nuo 1969 m.

Kodėl pasirinkai studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą?

Man gi visi rekomendavo, pranašavo, siūlė mokytis meno mokykloje. Be specialaus pasiruošimo, savamokslė, tad buvo rizika. Taigi liko viskas kaip hobis, bet dailė esu dėščiusi ilgai. Gimiau Pamusių kaime, čia buvo kolūkis, man norėjosi bet kokia kaina iš tos aplinkos išsiveržti ir tada pagalvoju, gal vis tik mokytoja Palmira Sirvydytė didelės įtakos turėjo, stojau į Vilniaus pedagoginį institutą, pasirinkau lietuvių kalbą ir literatūrą. Sėkmingai įstojau, studijavau ir baigiau.

Žinau, kad dirbai Rytų Lietuvoje. Kaip atsidūrei Dieveniškėse, Poškonyse?

Aš per daug nesvarsčiau, miestas man nelabai patiko, patiko kultūros paminklai, spektakliai ir tiek. Būdavo, einu į bendrabutį, žiūriu, panery pilna pasitiesusiųjų staltieses, ir man keista atrodydavo: juk yra šitiek mu-

ziejų, šitiek visokiausių renginių vyksta, o jie guli ir geria.

Nežinau, kokia ten buvo vykdoma politika, gal ten trūko mokytojų, o man reikėjo atlikti praktiką, stažinę kažkokią, ir turėjau pasirinkti – kur. Nežinojau nei to krašto problemų, nieko. Poškonys man pasirodė lyg kokia romantika, idomu buvo, kokie ten žmonės gyvena, juk Baltarusijos pasienis. Taigi sėdau ir nuvažiauvau.

Kaip sekėsi dirbti Poškonų mokykloje?

Tai buvo stažinė praktika, tad tik metus Poškonyse buvau. Gyvenau pas Tamelaičius, pas juos man buvo duotas kambarys. Labai patiko šeiminkė, ji buvo baltarusė, mat, jie iš pat pradžių mane pavaišino grikiniais blynais, o tai jau buvo didelis plusas.

Tuomet mokyklos direktorė buvo Širvinskienė. Jau vėliau Dramos teatre toks aukštas aukštas jaunuolis praeidamas sako: „Laba diena, mokytoja.“ Žiūriu užrietus galvą. Sako: „Aš gi Širvinskų Vytukas.“ Kaip galima ilgai prisiminti... Jis buvo gamtininkas, dienoraštį rašė, žinojo, kada šilagėlės žydi, kur ir kokie lizdai. Stasė Černiauskaitė buvo pionierių vadovė, o jos motina kokia nuostabi audėja!

Idomu, kad kai kurie vaikai ateidavo į pirmą klasę, nemokėdami lietuviškai. Man buvo duoti aštuntokai, penktokai. Aštuntokai lankė mano pamokas ir Širvinskienė ateidavo. Toks Targavičius, matyt, namie tekstus paskaitydavo – kartą aš nepedagogiškai, nepiktai liepiu skaityti jam tekstą, o ji jau, matau, prakaitas pila, vos ne 45 min. Ir kitus kartus jis jau namie paskaitydavo kelis kartus, kad nereikėtų per pamoką slybizavoti.

Mano praktikai vadovavusi dėstytoja Irena Veisaitė kartą paklausė, ar yra ten gabių vaikų? Man nelabai patiko tas klausimas – neva kaimiečiai argi ką gali išmokti. Prisimenu pamoką penktoje klasėje, tema – mįslės, Juozas Butrimavičius – pirmas žurnale. „Šita eilė, – sakau, – galvoja mįslės, o kita atsako.“ Tai Juozas vos ne visą pamoką galvodavo ir sugalvodavo vis naujų mįslių. Kai penktokams reikėjo atpasakoti mano perskaitytą tekstą, tai tas pats Juozas vos ne žodis iš žodį atpasakojo visą tekstą. Nežinau, ar jis turėjo tą knygą, nežinau. Jis buvo našlaitis, kai atsakinėdavo prieš klasę, matydavosi, kad berniuko rūbai per dideli, bet iš jo niekas, niekas nesišaipė. Jis buvo labai gabus.

O vis dėlto kaipgi likimas atbloškė į Gelvonus, nors jie ir visai netoli Pamusių?

Į Gelvonus išvykau pagal paskyrimą, buvau nuvažiauvusi į Kėdainių rajoną, į Šėtą, man ten buvo pažadėta vieta, o vėliau, kai buvo paskirta komisija, jau ta vieta buvo užimta. Taigi išvykau dirbti į Pajūralį [Šilalės r.]. Atvažiavo žemaitis į Pamudius pasiminti manęs, mano dailktų, nuvedžiau prie upės, jis sako: „Čia kaip pasakoj.“ Ten man surado butą, pas Ipolitą Šerpetį, tokį senberni, labai tvarkinga, bitininką, jis nepriimdavo bet kokių moterų. Butas buvo dviejų kambarių, labai jaukus, asfaltuotas kiemas, netoli Jūra [upė]. Ten išdirbau trejus metus, gavau labai gabią klasę, su mokiniais prizines vietas laimėdavome. Pamenu, Naujųjų metų karnavalo tema buvo „Lietuva“, mes vaidinome pagal Mikalojaus Konstantino Čiurlionio „Karalių pasaką“; kitais metų laikais pakeliaudavome. Iš tos mokyklos išėjau todėl, kad buvo labai toli nuo tėviškės. Pagal paskyrimą atidirbau ėmiau dairytis ko nors arčiau. Kartą a. a. tėvas sako: „Važiuk į Bagaslaviškį, ten žmonės geri.“ Bagaslaviškyje viskas buvo užimta, nereikėjo mokytojų, todėl ir atsidūriau Gelvonoose, gyvenau pas mokytoją Juškevičienę, bute, tai buvo labai geri žmonės. Pirmojoje gautoje klasėje buvo labai daug literatų, su jais leidome almanachą, organizuodavome susirinkimus, keliaudavome, su entuziazmu dirbau. [...].

Dėkojame už pokalbį.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS

Nuo redakcijos. Kalbėtasi su Vanda Karalienė (Lučiūnaitė) 2012 m. spalio 18 d. Gelvonoose, jos namuose. Deja, Vanda Karalienė netikėtai mirė savo namuose 2014 m. kovą dėl apsinuodijimo smalkėmis, palaidota Čiobiškio (Širvintų r.) senosiose kapinėse, šalia savo motinos.

Svečiuose pas literatūros mokytoją Palmirą Sirvydytę, Kaniūkų k., Utenos r., 2010 m. rugsėjis. Iš kairės: Vanda Karalienė, Palmira Sirvydytė ir Juozas Vercinkevičius

Vinkšnabracio pradinė mokykla 1923–1943 m.

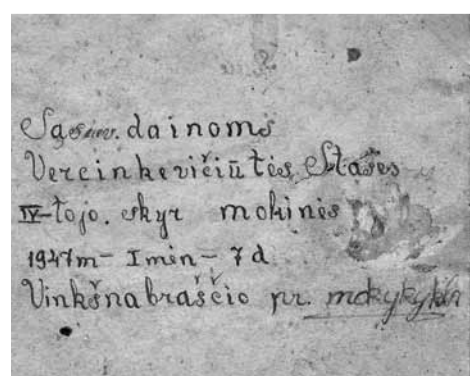
Algirdas GRIGARAVIČIUS, Vilnius

Ukmergės apskrities savivaldybė 1924 m. rugsėjo 6 d. pradžios mokyklų inspektoriumi pateikė jų tinklo projektą, pagal kurį buvo numatoma steigti mokyklą Vindeikiuose. Tuo metu kaimo apylinkėse gyveno 1 119 žmonių, tarp jų – 180 mokyklinio amžiaus vaikų. 1927 m. sausio 1 d. Musninkų valsčiaus valdiškose pradžios mokyklose buvo 13 mokytojų ir 368 mokiniai (8 komplektai), lenkų švietimo draugija „Pochodnia“ turėjo 5 privačias pradžios mokyklas, t. y. 5 mokytojus ir 317 mokinių¹. Vinkšnabracio pradžios mokykloje, pastatytoje 1935–1936 m. Vindeikiuose, 1940-ųjų birželio pradžioje iš 14 ketvirto skyriaus mokinių namie lietuviškai kalbėjo 4, lenkiškai – 8, rusiškai – 2².

Ukmergės apskrities pradžios mokyklų inspektorius 1926 m. rugpjūčio 13 d. vietiniam žemės tvarkytojui pranešė, kad negalės suremontuoti mokyklai numatytų Vinkšnabracio dvaro rūmų, nėra ir galimybės ten apgyvendinti sargą, kuris imtųsi priežiūros, nes *blogi žmonės be pasigailėjimo juos naikina*³. Trys hektarai žemės, nebaigtas statyti gyvenamasis mūrinis namas (26 m ilgio, 16 m pločio, 4 m aukščio), dengtas *gontais*, iš rąstų surestas tvartas (23 × 7 × 2) Švietimo ministerijos atstovui perduoti 1928 m. rugsėjo 24 d. Visa tai įkainota 5 tūkst. litų. Nurodyta, kad šalia augo 3 ažuolai, 2 uosiai, 22 beržai, 5 eglės⁴. Dėl minėto namo vyko keletas varžytinių, bet jos baigėsi nesėkmingai. Sklypą dvare gavęs ir statinį norėjęs nupirkti atsargos majoras Edmundas Navickas buvo sutaręs su žemės tvarkytoju, kad perleistų jį be varžytinių, tad 1933 m. gruodžio 27 d. skundėsi žemės ūkio ministru, jog dvaro naujakuriai *visi išsistatę* ir jiems nereikia medžių statyboms, o tvarkytojas pakeitė susitarimą ir vėl ketina skelbti varžytines. Sandoriui kelią užkirto naujakurių gruodžio 4 d. skundas Ukmergės apskrities žemės tvarkytojui, nes pardavimas tokiu būdu, *jų samprotavimu, yra neteisėtas, ir kodėl vienam leidžiama iš laisvos rankos pirkti, o kitam – ne, kad ir lygių teisių piliečiui*. Po mėnesio, kitų metų sausio 31 d., namą nusikelti įsigijo Vaclovas Puzinas, pasiūlęs didžiausią kainą⁵. Taigi mokyklai įrengti skirti dvaro rūmai, nors ir nebaigti, buvo panaudoti kitiems tikslams.

Paširvinčio komplektas savo pirmuosius mokslo metus pradėjo 1923 m. rugsėjo 14 d. Mokyklą lankė vaikai iš Grinių, Dubių, Juodonių, Pigašių, Rusteikiškių, Šilelių, Vindeikių ir Žvirbliškių kaimų. 1924 ir 1925 m. mokymasis prasidėjo atitinkamai spalio 1-ąją ir lapkričio 5-ąją. Nuo 1926 m. mokslo metų pradžia patvirtinta rugsėjo 1-ąją, o pabaiga – nuo birželio 27 iki 30 d. Švietimo ministerija 1928 m. kovo 12 d. informavo abu Ukmergės apskrities pradžios mokyklų inspektorius (I ir II rajonų), kad nuo gegužės 1 d. įvedamas privalomas pradinį mokyklų lankymas Giedraičių, Musninkų, Šešuolių ir Širvintų valsčiuose⁶. Rugsėį, pradėjus įgyvendinti privalomą ugdymą, gausiai atėjo septynmečių (31 iš 74 vaikų). Vėliau mokinių skaičius nuo 75 vaikų 1924–1925 mokslo metais sumažėjo iki 44 – tiek jų buvo 1931 m. lapkričio mėnesį⁷. Kadangi tendencija nesikeitė, komplektą dėl nepakankamo mokslėivių skaičiaus teko panaikinti.

Inspektorius K. Gudas 1930 m. vasario 3 d. lankėsi Prienų kaimo komplekte. Pataikė į lietuvių kalbos pamoką. Būstas atrodė šviesus ir geras, iš 34 į sąrašą įtrauktų mokinių rado 18, nes diena buvo išvažda bloga, daugumai būdinga mažakraujystė, du nepaskiepyti nuo raupų. Išvada apie patalpų tinkamumą mokyti buvo griežta: „Visai netinkamos.“ 21 d. A. Kauferis lankėsi Vindeikiuose. Klasė turėjo 170 kubinių metrų, joje sėdėjo 49 mokiniai, tad vienam teko 3,4 kubinio metro oro. Bendrą mokyklos padėtį gydytojas įvertino kaip gerą, nors naujame pastate sienos ir lubos dar buvo nedažytos, durys ir langai atsivėrė į pietus bei vakarus (atitiko normas), patalpoje – 8 laipsniai

Vinkšnabracio pradinės mokyklos IV skyriaus mokinės Stasės Vercinkevičiūtės dainų sąsiuvinio titulinis puslapis, 1947 m.

Vinkšnabracio (Vindeikių) pradinės mokyklos mokiniai su mokytojais (centre) Keturkiene ir Pranu Didžiūnu, 1949 m.

Pagal sąrašus dienynuose 1931–1932 mokslo metais jį lankė 34 mokiniai, 1932–1933 – 38, 1933–1934 – 47⁸.

Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamentas 1937 m. rudenį ketino panaikinti komplektą Juodonių kaime. Mokyklos vedėjas spalio 19 d. tokiam sumanymui paprieštaravo. Jis rašė, kad tai galėtų įvykti pastacių per Širvintą tinkamą tiltą ir pakeitus kai kuriuos iš šio kaimo į Vindeikius einančius kelius⁹. 1936 m. departamentas panaikino Paširvinčio ir Prienų kaimuose buvusius skyrius. Jie nustoję veikti 1937 m. sausio 1 d. Tuose skyriuose rasti 59 vaikai, iš kurių 17 mokėsi pirmoje klasėje. Mokyklos vedėjui buvo nurodyta iki pavasario pirmokus paleisti ir mokyti tik vyresniuosius. Mokytoja Apolonija Jackūnaitė perkelta į Širvintų valsčiaus Barzdžių pradžios mokyklą, o Jonas Guzikas išpėtas, kad mokyti tik progamoje numatytų dalykų. Ukmergės apskrities II rajono pradžios mokyklų inspektorius 1936 m. gruodžio 11 d. pasiūlė departamentui perkelti mokinius į naują Juodonių komplektą, kuris esąs apytušis¹¹. 1937 m. liepos 1 d. inspektorius pranešė Ukmergės miškų urėdumui, kad už 1936 m. Vinkšnabracio pradinės mokyklos statybai skirtą miško medžiagą sumokės Švietimo ministerija, nes yra „skaitytoma pafrontės rajono“ ir jos išlaikoma¹². Daugumą valsčiaus pradžios mokyklų ministerija ir išlaikė. 1935 m. mokyklos išlaidos siekė 14 509 litus, iš jų 13 811 litų skyrė ministerija, 210 – valsčiaus savivaldybė, 480 – mokinių tėvai ir kiti. Didžioji dalis valdžios duotų pinigų išleista trijų mokytojų atlyginimams mokėti (11 769 litai), 1 136 litai – patalpų nuomai, kiti – ūkinėms, kanceliarinėms išlaidoms ir mokymo priemonėms¹³. 1934 m. ministerija skyrė 14 295 litus (12 040 litų – mokytojų algoms, 1 140 litų – patalpoms nuomoti, 173 litus – beturčiams mokiniams šelpti)¹⁴.

Mokslo metai naujame Juodonių komplekte prasidėjo 1937 m. gruodžio 1 d. Atėjo 38 vaikai (26 berniukai, 12 mergaičių), tarp jų – Rachelė ir Lilė Kronikaitės iš Mantinionių dvaro. Čia dar mokėsi Ulšiškių, Paširvinčio ir Vindeikių ūkininkų atžalos. Kaip visada, prasidėjus ruden darbam, lankančiųjų pamokas sumažėjo. Daugiausia mokinių buvo antrame skyriuje (24), ketvirtame – tik penki. 1938 m. gruodžio 1 d. komplektas turėjo 47 mokslėivių, iš jų 18 mergaičių. Spalio 1 d. pasirodė tik 34 vaikai¹⁵. 1929 m. ketvirtą skyrių baigė 5 mokiniai, 1930 m. – 4, 1931 m. – 12, 1938 m. – 10, 1939 m. – 16¹⁶.

1938 m. gruodžio mėnesį gydytojas Abramus Kauferas tikrino, ar Vinkšnabracio pradžios mokyklos būstai atitinka sanitarijos reikalavimus. 19 d. apžiūrėjo Juodonių komplektą nuomojamose patalpose. Rado 47 mokinius, vienam jų teko tik 2,03 kubinio metro oro (reikėjo 4–5 kub. m), šalia mokyklos stovėjo tvartas, sienos ir lubos buvo nubaltintos kalkių skiediniu. Patalpoje – tik 9–15 laipsnių šilumos, nei termometro, nei vaistinė. Gydytojas taip pat pastebėjo, kad nuo stogo varva, geriamasis vanduo geras, *boselio* jam nėra, medinis šulyns apleistas. Žaidimo aikštelė neįrengta, salės mankštai daryti išvis nerado, „išvietės labai blogos, nepakenčiamos, drabužinė per mažą ir šaltą“. Patikrinęs 29 mokinių sveikatą gydytojas konstatavo, kad jų bendra išvažda bloga, daugumai būdinga mažakraujystė, du nepaskiepyti nuo raupų. Išvada apie patalpų tinkamumą mokyti buvo griežta: „Visai netinkamos.“ 21 d. A. Kauferis lankėsi Vindeikiuose. Klasė turėjo 170 kubinių metrų, joje sėdėjo 49 mokiniai, tad vienam teko 3,4 kubinio metro oro. Bendrą mokyklos padėtį gydytojas įvertino kaip gerą, nors naujame pastate sienos ir lubos dar buvo nedažytos, durys ir langai atsivėrė į pietus bei vakarus (atitiko normas), patalpoje – 8 laipsniai

šilumos. Termometrą rado, drabužinė buvo šalta, geriamasis vanduo – geras, cementinis šulynys – tvarkingas, kimas – tinkamas, žaidimų aikštelė dar nebaigta įrengti. Patikrino 15 mokinių sveikatą, dėl ligų ir šalčių daug jų nelankė pamokų. Pripažino, kad sanitarijos atžvilgiu pastatas atitinka reikalavimus, tačiau jame mokosi per daug mokinių¹⁷.

Provincijoje labai opus dalykas buvo didelis procentas nelankančiųjų pradžios mokyklų žiemos mėnesiais. 1935 m. sausio 1 d. dešimtyje Musninkų valsčiaus mokyklų, turėjusių 23 komplektus, mokėsi 905 vaikai, iš jų pamokas nuolat praleisdavo 217, arba per 23 proc. Nedaug kuo skyrėsi ir Vinkšnabracio trijų komplektų mokyklos rodikliai: iš 99 mokinių jos nelankė 22¹⁸. Kita privalomo pradinio mokymo problema – daug vaikų rudenį talkindavo tėvams ūkiuose, todėl Švietimo ministerija reikalavė naujų mokslo metų statistines žinias pateikti pirmomis spalio ir sausio dienomis. Sakykime, 1935 m. rugsėjį Vinkšnabracio mokyklą pradėjo lankyti 25 mokiniai, o 1936 m. sausio 1 d. jų jau buvo 121 – 61 berniukas ir 60 mergaičių (14 rusų). Į pradinę mokyklą paprastai eidavo 7–13 metų vaikai, tačiau 1934-aisiais joje mokėsi septyni šešimečiai ir vienas keturiolikmetis. Tais metais ketvirtą skyrių baigė 14 mokinių¹⁹. 1933 m. birželio 27 d. pradžios mokyklos inspektorius lankymo apyskaitoje nurodė, kad trijuose kompleksuose mokosi 145 mokiniai. Pavasarį ir rudenį pamokose buvo 59 vaikai, žiemą – 110. Lankymosi dieną 18 jų ganė gyvulius²⁰. Mokykla buvo viena didžiausių valsčiuje. 1936 m. birželio 4 d. žiniomis, Vindeikiuose mokėsi 31 vaikas (18 berniukų, vienas jų – žydų tautybės, 13 mergaičių), Paširvintyje – 36 (17 berniukų, 19 mergaičių), Prienuose – 16 (9 berniukų, 7 mergaičių). Iš viso 83 mokiniai, dauguma jų – aštuonmečiai (41). 1935 m. gruodžio 2 d. sąrašuose buvo 86 vaikai, bet dėl rudens darbų, spalio 3 d. duomenimis, pamokas telankė 60²¹. 1940 m. birželį į mokyklą ėjo 157 mokiniai (tarp jų 2 žydai ir 12 rusų)²². Reikėtų pridurti, kad mokyklą lankydavo vidutiniškai 10 rusų sentikių vaikų, tad nenuostabu, jog tikybos mokydavų keturi dvasininkai.

Vinkšnabracio mokykla turėjo 6,2 ha nuosavos žemės, įvertintos 6 tūkst. litų. 1935 m. inventorių sudarė 36 suolai, spinta, 2 stalai, 3 kėslai, 3 rašymo lentos. Mokytojų butuose buvo 3 stalai, 7 kėslai, 2 lovos, mokyklos bibliotekoje – 477 knygos, 59 metodinės literatūros pedagogams leidiniai, 272 vadovėliai beturčiams. Iš mokymo priemonių minėtini 2 gaubliai, 4 Lietuvos ir 3 Europos bei 4 „pusrutulių“ žemėlapiai, skaitytuvai. Mikroskopo ar kokio muzikos instrumento nebuvo²³. 1936 m. sausio 21 d. mokyklos vedėjas pranešė inspektoriumi, kad turi dvi sporto aikšteles, netrukus įrengs ir trečią pagal instrukcijos reikalavimus²⁴.

Mokykloje dirbantys mokytojai paprastai mokėdavo tris kalbas: lenkų, lietuvių ir rusų. Tokia buvo šių vietų realybė. 1930 m. birželio 24 d. Vinkšnabracio pradžios mokyklą aplankęs apskrities II rajono pradžios mokyklų inspektorius savo apyskaitoje parašė, kad mokyklos vedėjas Adolfas Vaitkevičius, 21 m., nevedęs, turi 2 metus pedagogo stažą, 1929 m. Kaune baigė žemės ūkio kursų, moka minėtas kalbas. Mokytoja Apolonija Jackūnaitė, 30 m., pedagogo stažas – 11 metų, Vilniuje yra baigusi „Ryto“ draugijos mokytojų seminariją, pedagoginio darbo, lietuvių kalbos, dainavimo ir muzikos kursus, moka tris kalbas. Mokytojas Stasys Jakučiūnas, 25 m., baigęs gimnaziją ir du kursus Kauno universiteto Medicinos fakultete, dar moka kalbėti vokiškai²⁵. Vėliau mokykloje dirbo labiau patyrusių ir gerokai vyresnių pedagogų. Kolegės moterys tarp vyrų tebebuvo retenybė. 1942 m. pradžioje mo-

kyklos vedėju dirbo 38 m. Bronius Žebrauskas. Turėjo 17 metų pedagogo stažą, buvo baigęs dvimečius mokytojų kursus. Mokytojavu Leonardas Šatas, 41 m., sukaupęs 17 m. stažą, baigęs gimnaziją ir pedagogų kursus, taip pat kūno kultūros kursų Rambyne, žodžiu, mokėjęs rusiškai ir lenkiškai. Trečias pedagogas buvo Edmundas Navickas, 51 m., turėjęs 7 m. stažą, baigęs Veiverių mokytojų seminariją ir du kursus Petrogrado mokytojų institute²⁶.

Iš trumpų pamokų turinio aprašų išlikusiuose dienynuose matyti, kad mokslo metus mokytojai pradėdavo pokalbiais apie tai, „ką mačiau eidamas į mokyklą“, kuo namai nuo jos skiriasi, apie vasaros atostogas, santykius su tėvais ir t. t. Pažindindavo vaikus su atskirų raidžių rašyba, skirstydavo žodžius skiemenimis, mokydavo stovėti eilėje, rikiuotės ir fizinių pratimų, vesdavosi į laukus, per piešimo pamokas pratindavo prie linijų ir apskritimų, vėliau piešdavo skrybėles, namus, obuolius ar varnas, eidavo nuo paprastų dalykų prie sudėtingesnių²⁷. 1934 m. birželio 13 d. lankymo apyskaitoje II rajono pradžios mokyklų inspektorius auklėtinių žinias įvertino patenkiamai, bet nurodė prastą rašyseną ir daugybę gramatinių klaidų. Spalio 12 d. jis konstatavo, kad antro skyriaus mokiniai skaičiuoja iki dvidešimties, o visus aritmetinius veiksmus atlieka iki dešimties, gerai pažįsta raides, tačiau nurodė, kad Paširvinčio komplekte rado tik keturis elementorius. 1931 m. birželio 21 d. apklausiami vaikai nežinojo, kaip atsirado gintaras, kokios jis spalvos, kodėl dreba žemė²⁸.

Karui prasidėjus mokyklos situacija keitėsi, tačiau ne į gera. 1942 m. vasario 17 d. Vindeikius atvykęs apskrities pradžios mokyklų inspektorius dviejose klasėse rado 37 mokinius (dienyno sąraše buvo 60, iš jų 11 rusų), Juodonyse – 24 (turėjo būti 36). Vedėjas B. Žebrauskas aiškino, kad 35 vaikai negalėjo ateiti dėl šalčio ir apavo stokos. Birželio 10 d. mokyklą lankė 86 mokiniai, o sausį – 99. 1942 m. pradėta mokyti rugsėjo 21 d. Gruodžio mėnesį mokinių skaičius padidėjo iki 115 (iš jų rusų teliko 5). Dėl ligų, drabužių ir avalynės stokos kurį laiką į mokyklą nėjo 15 vaikų. Sumažėjo mokymo priemonių. Buvo vos vienas gaublys, 12 žemėlapių ir 11 portretų, bibliotekėlėje – 280 knygų. 1936 m. pabaigoje naujuose namuose Vindeikiuose įsikūrusi Vinkšnabracio medinė pradinė mokykla turėjo dvi klases (96 m² ploto), 18 m² priemene ir drabužinę, du butus mokytojams (iš viso penkis kambarius ir dvi virtuves, kurių bendras plotas siekė 72 m²), šešias krosnis, bet trys jų šildė pedagogų butus. Salės nebuvo, tačiau prie pastato pasirūpinta įrengti 900 m² aikštė. Tai buvo geras nepriklausomybės paveldas. Deja, padėtis darėsi vis niuresnė. 1943 m. rudenį dėl patalpų stokos neveikė Juodonių komplektas. Dėl ligų mokyklos nelankė 7 vaikai, dėl skurdo – 15, o dėl pernelyg didelio atstumo nuo namų buvę Juodonių komplekto mokiniai nepasiekė Vindeikių. 1943 m. lapkričio 10 d. sąraše buvo 75 vaikai, iš jų 57 mokyklą lankė pirmus metus²⁹.

Taip atrodė paprasta tarpukario pradžios mokykla. Jos mokymo turinio ir būdų neaptarėme, nes tai – specifiniai pedagoginiai dalykai, tačiau artėjant 1940-ųjų linki, kaip Lietuvos kaime stiprėja švietimo pozicijos ir sąmonėja tėvai, – jie vaikų lavinimui skiria daugiau laiko. Vinkšnabracio pradžios mokykloje šešerių metų trukmės mokymo po 1936 m. nebuvo spėta įgyvendinti. Konkretų priešasčių, kodėl taip atsitiko, ar kokių bandymų pėdsakų neaptikome.

¹ LCVA, f. 391, ap. 3, b. 56, l. 273 a. p., 288.
² LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1755, l. 8.
³ LCVA, f. 1724, ap. 1, b. 365, l. 41.
⁴ LCVA, f. 1248, ap. 20, b. 3394, l. 27 a. p., 32.
⁵ LCVA, f. 1248, ap. 20, b. 3394, l. 63, 65, 69.
⁶ LCVA, f. 391, ap. 3, b. 2381, l. 202.
⁷ LCVA, f. 1694, ap. 15, b. 1, l. 51; b. 2, l. 1–2; b. 6, l. 1–2; b. 9, l. 19.
⁸ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 8, l. 151.
⁹ LCVA, f. 1694, ap. 16, b. 1, l. 1–3; b. 2, l. 1–3; b. 3, l. 1–3.
¹⁰ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 33, l. 99.
¹¹ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 51, l. 7–10, 12.
¹² LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 33, l. 111.
¹³ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 106, l. 74 a. p.
¹⁴ LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1619, l. 13 a. p.
¹⁵ LCVA, f. 1694, ap. 13, b. 1, l. 3 a. p., 18 a. p.; b. 2, l. 6.
¹⁶ LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1539, l. 174; b. 1755, l. 7.
¹⁷ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 141, l. 153, 156.
¹⁸ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 106, l. 125.
¹⁹ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 106, l. 157.
²⁰ LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1579, l. 55 ir a. p.
²¹ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 125, l. 20, 69–70, 86, 210, 268.
²² LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1755, l. 7.
²³ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 106, l. 74 a. p.
²⁴ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 125, l. 135.
²⁵ LCVA, f. 1690, ap. 1, b. 8, l. 212.
²⁶ LCVA, f. 1690, ap. 2, b. 2, l. 80.
²⁷ LCVA, f. 1694, ap. 13, b. 1–2 (Juodonių komplekto dienynai); ap. 15, b. 1–9 (Paširvinčio komplekto); ap. 16, b. 1–6 (Prienų komplekto).
²⁸ LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1619, l. 14 a. p.; b. 1659, l. 118 a. p.; b. 1502, l. 101.
²⁹ LCVA, f. 1690, ap. 2, b. 2, l. 80; b. 19, l. 72, 221, 424; b. 12, l. 45.

Pro memoria**Prof. Antanas KMIELIAUSKAS**

(1932–2019)

Dievas pašaukė pas save mūsų gera, dorą, talentingą, paprastą ir artimą prof. Antaną Kmieliauską, kuris man asmeniškai nutapė portretą, sukūrė iš akmens labai menišką „Gerojo Ganytojo“ skulptūrą Trakų bazilikos šventoriuje. Esu Jam labai dėkingas ir linkiu ramybės pas mūsų amžinąjį Tėvą. Sakoma, kad gerų talentingų žmonių reikia ne tik žemėje, bet ir danguje.

Antanai, ilsėkis Ramybėje! Reiškiau didelę užuojautą velionio dukrai, anūkui, giminėms ir visiems artimiesiems.

Mons. Vytautas Pranciškus RŪKAS, Trakai

Prof. Antanas Kmieliauskas Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje (dab. bazilika). Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Mons. Vytautas Pranciškus Rūkas atvyko į Vilnių pas prof. Antaną Kmieliauską (kairėje) pamatyti užsakytos skulptūros „Gerasis Ganytojas“, kuri buvo gaminama Vilniuje, Dariaus ir Girėno g., buv. Dailės kombinato dirbtuvėse, 2006 m. rugpjūčio 19 d. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Prof. Antano Kmieliausko skulptūra „Jėzus, nešantis kryžių“. Ji skirta atminti kun. Bronių Laurinavičių, 2010 m. spalį pastatyta jo žūties vietoje, Vilniuje, ties Kalvarijų, Žalgirio ir Verkių g. sankryža esančiame skvere. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Pro memoria**Albertas RUGINIS**

(1931–2019)

*Ir nubėgo dienos stirnom pabaidytom
Į rūkų bedugnes, į gilius marias,
Iš kur nieks negrįžta jau nė vieną rytą,
Iš kur, kai išeisim, nebeįgrįšim mes.*

F. Kirša

Laikas lyg smiltys nesulaikomai bėga, byra tarp pirštų... O, žiūrėk, saują jau tuščia... Naktį iš antradienio į trečiadienį eidamas 88-uosius metus staiga mirė Mažeikių rajono garbės pilietis, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Mažeikių skyriaus pirmininkas, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Mažeikių skyriaus garbės narys Albertas Ruginis.

Albertas Ruginis gimė 1931 m. gruodžio 9 d. Mažeikiuose. 1945 m. Mažeikių gimnazijoje įkūrė pagrindinę organizaciją „Rusenantis Aukuras“. 1949 m. A. Ruginis buvo areštuotas, kalintas Intos lageryje. Į Mažeikius grįžo 1954 m., dirbo įvairius darbus. Baigęs vakarinę mokyklą, mokslus tęsė Lietuvos veterinarijos akademijoje, Zootechnikos fakultete. 1967 m. ją baigė, įgijo zootechniko specialybę. Iki pensijos dirbo Mažeikių veislininkystės stotyje. Mėgo savo darbą. Mėgo piešti – jo klasės auklėtojas buvo būsiamasis tapytojas Jonas Švažas, o piešimą dėstė dailininkas akvarelistas Česlovas Kontrimas. Baigęs keturias gimnazijos klases, ruošėsi stoti į Kauno dailės technikumą, bet buvo ištremtas. Kelis dešimtmečius buvo Plinkšių būrelio medžiotojas.

Buvo aktyvus visuomenininkas. 1991–1994 m. buvo Lietuvos sąjūdžio Mažeikių skyriaus sekretorius. Su Mažeikių sąjūdžio nariais rūpinosi rezistencijos nuolatinės ekspozicijos parengimu ir atidarymu Mažeikių muziejuje. Konsultavo ir recenzavo A. Muturo knygą apie rezistenciją Mažeikių krašte „Ir tegul geriau gegutė užkukuoja...“. Inicijavo dešimties Atminimo ženklų pastatymą ir jų atidengimo iškilmes Milių, Daugių, Purvinės, Balėnų, Plikšilės ir Žemalės miškuose, Jonaičių pušyne ir kitose partizanų žūties vietose. 2001 m. organizavo paminklo pastatymą Nevarėnų kuopos partizanams Gaurylių k., Tirkšlių sen. Rinko medžiaga apie 1941 m. Lūšės mūšį ir rūpinosi, kad Lietuvos genocido ir rezistencijos centras finansuotų paminklinio akmens statybą mūšio vietoje. Inicijavo paminklinio akmens statybą J. Vitkaus-Kazimieraičio gimtinėje, Ketūnų k. Organizavo LLA Auksūdžio organizacijos arešto 60-mečio sukakties minėjimą Mažeikių muziejuje; „Alkos“ rinktinės štabo žūties 60-mečio sukakties minėjimą Sedos bažnyčioje ir Daugių miške.

Buvo nuolatinės rajono Savivaldybės tarybos komisijos Laisvės kovoms įamžinti narys. Parengė maršrutą ir programą žygiui „Alkos“ rinktinės partizanų takais“.

Rašė į laikraštį „Tremtinys“ apie Mažeikių skyriaus organizuojamus renginius. Taip pat rašė straipsnius rezistencijos klausimais ir vietos spaudoje, į respublikinius laikraščius „XXI amžius“, „Voruta“ ir „Šiaurės Atėnai“. Ypač vertingas yra A. Ruginio ir A. Muturo parengtas Mažeikių rajono atmintinų rezistencijos kovų vietų žemėlapis.

Nuo 2002 m. vadovavo Lietuvos politinių kalinių sąjungos Mažeikių skyriui.

2012 m. Vasario 16-osios proga apdovanotas Tremtinių sąjungos medaliu „Už nuopelnus Lietuvai“, 2013 m. įteiktas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos apdovanojimas – „Vilties žvaigždė“. 2013 m. Mažeikių rajono savivaldybė skyrė nominaciją už istorinės atminties išsaugojimą ir laisvės kovų vietų Mažeikių rajone įamžinimą. 2014 m. buvo apdovanotas Partizano žvaigždė.

Užaugino tris dukras. Buvo išvalgus ir atsakingas, aktyvus ir nuoširdus, niekada neatsisakantis pagelbėti. Gerbiamas savo kolegu, supratingas, kupinas idėjų ir skatinantis tobulėti. Tai buvo Žmogus, mylėjęs gyvenimą. Tai Žmogus, savo darbingiausius metus atidavęs kitiems. Mums trūks Žmogaus, mokėjusio sutikti ne visada dosnią Lemtį... Albertas Ruginis išėjo... Tačiau liko Jo žmogiškumu sukurtas aukštas tiltas, kuris mus jungs amžinai – Jo kilni širdis, prasmingi darbai, nesavanaudiška meilė. Gerai, kad viltis gyva – juk visi išėjusieji pasilieka...

Užuojauta artimiesiems, dalijamės Jų skausmu ir skiriame Jiems nuoširdžiausius užuojautos žodžius. O Jums, brangus kolega, amžina ramybė.

Spalio 3 d. velionis buvo pašarvotas „Našlaitės“ gedulo namuose (Melioratorių g. 1, Mažeikiuose). Spalio 4 d. Mažeikių Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje aukotos šv. Mišios. Velionis palaidotas Mažeikių miesto kapinėse.

Mažeikių rajono savivaldybė

Artimo žmogaus netektis – didelis liūdesys šeimai. Dėl Igno JENCIAUS mirties reiškiamame nuoširdžią užuojautą jo sūnui gyd. Viktorui Jenciuui-Butautui su žmona Žiedūna, taip pat giminėms ir artimiesiems.

Vytautas Dailidka su šeimyna

Dėl Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Mažeikių skyriaus pirmininko, „Vorutos“ publikacijų autoriaus Alberto RUGINIO mirties nuoširdžiai užjaučiame jo žmoną, dukras, artimuosius.

„Vorutos“ redakcija ir redakcinė kolegija

Lietuvos pasipriešinimo istorija**Pasipriešinimo gretų eilinis Adomas LUKOŠIUS (1920–2004)****Albertas RUGINIS, Mažeikiai**

Žemaičių apygardos „Alkos“ rinktinės kovotojas Adomas Lukošius gimė 1920 m. Rupiekių k. (Sedos vlsč., Mažeikių apskr.), valstiečių šeimoje.

1946 m. sausį NKGB jį sulaukė, užverbavo, suteikė slapyvardį Inkaras ir paleido. Saugumui jis nedirbo, pasitraukė į pogrindį ir kovojo beveik 7-erius metus.

Žemalės miške 1946 m. įstojo į Petrausko-Majoro būrį, davė priesaiką ir tapo partizanų Spartuku, vėliau – Lendrūnu, Bajoru.

Iš pradžių Adomas priklausė Petrausko-Majoro būriui, o šiam žuvus, perėjo į V. Bytauto-Švoгерio būrį. Bendravo su rinktinės vadu K. Venckumi. Po „Alkos“ rinktinės štabo žūties prisijungė prie Stasio Girtos-Liočiko būrio, šiam žuvus, kovojo Razono-Vitkos ir Prano Šiušos-Genio būriuose.

Kovos keliu Adomas žengė kartu su Stefanija Kazickaitė-Eglute iš Paežerės kaimo. Ji žuvo 1951 m. gegužės 9 d. Jų meilės vaisių dukterį Ievą užaugino Padervinskai Žemalės kaime. Dabar Ieva Čeplinskienė gyvena Šerkšnėnų kaime.

1952 m. lapkričio 10 d. Adomas buvo išduotas ir bunkeryje paimtas gyvas. Po ilgu tardymų, 1953 m. kovo 11 d. karinis tribunolas

Klaipėdoje Adomui skyrė 25-erius metus lagerio ir 5-erius metus tremties. Kalėjo Komijos ir Mordovijos lageriuose. Po penkiolikos metų iš lagerio paleistas. Lietuvoje gyventi neleido. Vedė, apsigyveno Latvijoje. Į gimtuosius Mažeikius grįžo tik Atgimimo metais. Dalyvavo politinių kalinių veikloje, padėjo ieškoti „Alkos“ rinktinės žūties vietos.

2003 m. Adomui Lukošiu suteiktas kario savanorio statusas. Mirė šis partizanas 2004 m. Palaidotas Mažeikiuose, Geidžių kapinėse.

1999 m. muziejininkas Algimantas Muturas užrašė A. Lukošiaus prisiminimus. Dalis jų buvo panaudoti pavieniuose straipsniuose. Žemiau pateikiamos prisiminimų ištraukos.

Adomas prisimena, kaip pradėjo partizano kelią

Aš gimiau Rupiekių kaime, 5–6 km nuo Sedos. Mano tėvai turėjo 10 ha žemės, ir tame ūkyje liko mano sesuo. Turėjau dokumentus. Atėjus rusams, jie pradėjo mane klibinti. Šaukia mane į kariuomenę. Aš pasakiau – neisiu. Netarnavau vokiečiams,

Adomas Lukošius (1920–2004)

netarnausiu ir rusams. Ir tie nedraugai, ir tie nedraugai. Pas tą švoгерį ir slapsčiausi. Rusai paskelbė amnestiją. Aš taip pat einu užsiregistruoti. Nueinu į Tirkšlius, švoгерis gyveno Šerkšnėnų kaime. Stribokų vadas (vadintas „Raudonuojų partizanų“) ir sako: „mums tokių banditų nereikia“.

„Eik tu, suski!“ – apsisukau ir išėjau. Prie manęs priėjo toks jaunystės draugas Juozas Gintvainis, jis sako: „Tu grįžk, tas viršininkas neruotas, jeik, jis tau nieko nebesakys.“ Sugrįžau. Tikrai, man nieko nebesako. Surašė viską, išdavė tokį lapelį. Paso neturėjau.

Švoгерio pavardė Drazdauskas. Tada mane pasiuntė prie darbų į Mažeikius. Dirbau statybininku. 1945 metų pabaigoje kažkur pamečiau tą popierių, kurį man buvo išdavę. Pradėjo manę vėl klausinėti. Tu, sako, atidavei tą dokumentą banditams. (Kur tokį šūdą dėsi, kad būtų pasas, tai jau kita kalba). Pradėjo mane visaip bjauruoti. 1946 metų kovo 4 d. atvažiavo manęs paimti pas tą švoгерį. Aš pabėgau. [...]

Iš pradžių slapsčiausi vienas. Būdavau Žemalėje, Šerkšnėnuose, Rupiekiuose pas pažįstamus ant tvarto, svirne, šiauduose. Paskui slapsčiausi su Visockiu. Kai tą Visockį nušovė prie Grūtės malūno, likau vienas. Susitinku Niūrianač-Šliachtiną su Strazdausku.

Jie mane pasiima. Tai turėjo būti 1947 metų pabaigoje ar 1948 metų pradžioje. Po to susitikome V. Bytauto būry. Ten jau buvo jaunasis Momgaudis.

Apie partizanų buitį

Žiemas aš praleisdavau daugiausia pas Pocių Šerkšnėnų kaime, pas Juozapą Jaugą – Balėnuose, Kirky kaime pas Šverbą – Šerkšnėnuose, ant Šerkšnės upės kranto.

Uniformas turėjome visokias, kaip kada. Aš vienu metu turėjau net vokišką. Su Eglute buvome apsigyvenę Žemalėje, pas Rapalą. Gyvenome klėtyje, ant tvarto.

Būdavau vyresnieji, jie duodavo visas komandas: kur eiti, su kuo susitikti pasikalbėti. Taip jau neklajosi, kur panorėjęs. Jei būdavom dviese, tai nueidavome iš turtingesnių ūkininkų.

Maisto gaudavome iš turtingesnių ūkininkų, kartais išvirdavo sriubos. Turėjome kuprines, vokiškus katiliukus, turėdavome duonos, cukraus, lašinių, kruopų. Patys išsiuvidavome.

Buvo plėšikų, kurie veikdavo partizanų vardu. Atėjo pas žmogų prie Nevarėnų – duok čia mums visko. Atėmė pasą ir įsidėjo į kišenę. Žmogus sako – imkit viską, tik atiduokit pasą. Tie pavalgo, pasiima, ką nori ir išeidami numeta pasą ant stalo. Žmogus žvilgt, ne jo pasas, o striboko. Tada ir suėmė visą jų gaują.

Tęsinys kitame numeryje

Projektas „Pietų Baltijos dvarai“ (I)

Pradžią Nr. 9 (863)

Planuojamas projekto rezultatas: *didinant turistų ir tarpvalstybinių keliautojų skaičių Pietų Baltijos regiono kaimo vietovių dvaruose pagrindinio turizmo laikotarpio metu ir po jo, prisidėti prie turizmo intensyvumo ir turizmo sezono pratęsimo šiame regione.*

Siekiant užsibrėžto tikslo viso projekto metu bus įgyvendinamos bendros, visus partnerius jungiančios projekto veiklos: organizuojama paroda, 2019 ir 2020 m. vasaromis vyks dvarų festivaliai, sukurtas ir paleistas į gyvenimą Pietų Baltijos dvarus ir paslaugas juose identifikuojantis prekės ženklas (logotipas), visose šalyse vyks koordinaciniai partnerių susitikimai, sukurta projekto idėjos ir veiklų sklaidą palaikanti svetainė.

Atskiri partneriai tam tikromis savarankiškoms veiklomis taip pat prisidės prie bendrų projekto tikslų.

Rambyno regioniniame parke projekto metu bus įrengtas pėsčiųjų takas Bitėnuose prie Bitės upelio, sujungiantis istorines Jankų ir Grigolaičių sodybas į žiedinę pėsčiųjų trasą per žymiausias, lankytinas Bitėnų kaimo vietas; perleista U. Lachauer knyga „Rojaus kelias“; atlikti tvarkomieji darbai Šereiklaukio dvarvietėje, leisiantys turistams patogiau lankyti šią įžymią vietą, gauti daugiau informacijos, mėgautis gražiais krašto vaizdžiais; atlikti kompleksiniai tyrimai (istoriniai, archeologiniai, dendrologiniai) Šereiklaukio dvarvietėje ir parengta projektą ir dvarų paveldą pristatanti paroda; 2019 ir 2020 m. suorganizuoti vasaros renginiai dvarų aplinkoje; išleista turistinė brošiūra dvarininkams; sukurta novatoriško dvarvietės naudojimo koncepcija; projektas viešinamas periodiniuose leidiniuose.

Svarbiausi projekto žmonės. Rambyno RPD komanda

„Pietų Baltijos dvarų“ projektą į priekį veda patyręs vadovas vokiečių Jens Masuch, už tvarkingą lėšų naudojimą ir ataskaitų pateikimą atsakingas Björn Gabler, už komunikaciją atsakinga Annika Kiehn.

Rambyno regioninio parko direktorijai tenkančiai projekto daliai vadovauja Diana Milašauskienė, už projekto finansų apskaitą atsakinga Nijolė Pipirienė, už komunikaciją, ataskaitų pateikimą, ryšius su partneriais ir bendrą projekto koordinavimą atsakinga Giedrė Klimašauskaitė. Leidyba, renginiais, kultūriniais tyrimais rūpinasi Giedrė Skipitienė, kraštovaizdžio tvarkymo darbai Bitėnuose ir Šereiklaukyje – Saulius Dragūnas, o visais viešaisiais pirkimais – Drąsutis Brazauskas. Tai nemažas iššūkis direktijos specialistams. Projektinei veiklai reikia skirti dalį savo įprastinio darbo laiko, daugiau komunikuoti tarpusavyje, netgi kai ko mokytis. Tai šiek tiek sujudino įprastą direktijos specialistų darbotvarkę, bet tikrai nenueis veltui įgyta patirtis, kuri ypač svarbu jaunimui, dirbančiam parko direktijoje. Sakoma, kad visas pasaulis laikosi ant projektų. Išmokė tai daryti, galės įgyvendinti savo ar platesnės bendruomenės idėjas, kaskart tai daryti vis geriau ir geriau.

Projektas įsibėgėja

Regis, ką tik startavęs projektas jau skaičiuoja pirmus metus, o tai yra apie trečdalis bendro projekto laiko. Projekto komandos žodžiais „jis dar tik įsibėgėja“, nes daug buvo įvairių paruošiamųjų darbų, tarpusavio susistygavimo, galvosūkio dėl apyvartinių lėšų projekto įgyvendinimui. Kadangi programos

Pirmajame susitikime D. Milašauskienė pristato Rambyno regioninį parką ir direktijos veiklas projekte, Greifsvaldas, 2018 m. spalio

lėšos projekto veiklų įgyvendinimui skiriamos kompensavimo būdu (pirma turi išleisti savo lėšas, pateikti ataskaitas, o tik paskui gaunama 85 proc. kompensacija) organizacijoms, neturinčioms nuosavų apyvartinių lėšų, tokius projektus įgyvendinti yra labai sunku. Taip projektui startuojant buvo numatyta ir Rambyno RPD. Bet ši problema sėkmingai sprendžiama Aplinkos ministerijai skyrus parkų direktijoms, įgyvendinančioms INTERREG programos projektus, apyvartinių lėšų projektų veikloms, kas tikrai pagelbės Lietuvos saugomas teritorijas administruojančioms kūrybingoms, projektų nevengiančioms įstaigoms jų nelengvame darbe.

Direkcijos darbuotojos Diana Milašauskienė ir Giedrė Klimašauskaitė jau dalyvavo dviejuose visų projekto partnerių susitikimuose, kurie vyko Greifsvaldo mieste (Vokietija) ir Bukowko dvare (Lenkija). Birželio 21 dieną Bitėnuose vyko Lietuvos partnerių susitikimas. Jau parengtas techninis projektas ir vyksta pėsčiųjų takelio, vedančio nuo M. Jankaus

muziejaus pro istorinę Lėnės Grigolaitės-Kondratavičienės sodybą, įrengimo darbai Bitėnuose, pasirašytos sutartys dėl kompleksinių tyrinėjimų Šereiklaukio dvare, dvarų festivalio ir partnerių susitikimo Lietuvoje organizavimo paslaugų, pradėtas organizuoti U. Lachauer knygos „Rojaus kelias“ perleidimas, nupirkta projekto audito paslauga – projektą audituoja UAB „LEXIN auditas“ iš Šiaulių, įgyvendinamos kitos veiklos.

Pabaigai

Aplink Pietų Baltiją išsibarsčiusius projekto partnerius vienija bendra regiono istorinė, kultūrinė atmintis, panaši šių dienų problematika. Tam projektas ir

skirtas – išspręsti vieną iš identifikuotų regiono problemų.

Rambyno regioninio parko direktorija – vienas iš dviejų partnerių, atstovaujančių Lietuvai šiame projekte. Be visų pagrindinių projekto siekiamybių šis projektas yra ir galimybė garsinti Lietuvos ir Rambyno vardą.

Šios informacijos turinys yra tik autoriaus atsakomybė ir jokių būdu negali būti laikomas atspindint Europos Sąjungos, Vadovaujančiosios institucijos arba Pietų Baltijos pasienio bendradarbiavimo programos 2014–2020 m. Jungtinio sekretoriato požiūri.

Nuotr. iš projekto „Pietų Baltijos dvarai“ duomenų bazės

Pabaiga

European
Regional
Development
Fund

Užs. Nr. 10

Buvusiame medžioklės dvare dabartinis savininkas pasakoja šio dvaro istoriją, Lenkija, 2019 m. balandis

Prie gražuolės Ventos prisišlieję Žiliai

Prof. dr. Aleksandras VITKUS, Kaunas

Labai gražiai yra parašęs žygeivis, vienas iš pagrindinio žurnalo „Pastogė“ leidėjų ir autorių Juozas Prapiestis:

Mūsų kultūros lopšys – sodžius. Su visu krašto vaizdu, vardais, papročiais ir gyvenimais. To beveik nerasime metraščiuose. Didžioji pasaulio istorija tarsi praeina aplenkdamą mūsų kaimus ir jų žmones, nors savo buvimu jie palieka pėdsaką žemėje, kaip ir miestų kultūra ar didžiųjų žmonių gyvenimai. Tik šios, tyliosios, kultūros esmė visai kita. Jai lyg kitas tikslas žemėje skirtas – ne skleisti, bet gilėti, ir parodyti, kad, be didžiųjų pasaulio problemų, šalia mūsų visada yra artimas žmogus, jaučiantis, kenčiantis, geras ar nelabai. Būti žmogui – sau ir kitam, savo žemei – štai jos linkme.

Štai tokia ilga įžanga norisi pradėti pasakojimą apie vieną eilinę ir neeilinę asmenybę Joaną Simonavičienę, kurios jau nebėra, ir dvi jos seseris Danutę ir Stanislovą, kilusias iš Žilių kaimo.

Žiliai – nedidelis, nykstantis kaimas Šiaulių apskrityje, 13 km nutolęs nuo Kuršėnų, prigludęs prie Ventos upės. Pro jį nuo neatmenamų laikų gražuolė Venta per akmeringus, gilius duburius ir seklias brastas, lenkdama klonius su besiganančiomis avių bandomis, vietiniams gyventojams dovandama nuostabaus grožio oazės, neša vandenį tolimes Baltijos jūros link. Pasakojama, kad velnias, nešdamas maišą su akmenimis, paryčiumi, gaidžiams pragydyti, išbarstė juos nuo Kuršėnų ir, matyt, iki pat Ventos slenksčio Latvijoje (latv. *Ventas rumba*). Nedidelis netoliese išlikęs senovinis piliakalnis literatūrai apipintas legendomis bei padavimais, istorinių nuotykių apysakų apie Lietuvos praeitį serijoje „Skomantas“ aprašyta Ventos pilis, kuri galbūt stovėjo netoli Žilių kaimo ir jo gyventojai bėgdavo į šią pilį slėptis nuo priešų. Dabar netoliese išlikęs Rekyšų piliakalnis.

Manoma, kad Žilių kaimo žemes įsigijo Mantvydas, o juk dar prie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio Mantvydo giminės atstovas buvo net Palangos seniūnas. Šio kaimo gyventojas Domininkas Kupstys žuvo kovoje už nepriklausomą Lietuvą 1919 m. ir buvo palaidotas Montvydų (Mantvydų) žemėje, kur vėliau atsirado Žilių kaimo kapinaitės. Vėliau čia užaugo ir Montvydų pasodinta beržų alėja, dabar beržai kaip kariai, nulenkę savo žalias galvas, pasidabinę baltais kamienais, palydi į kaimo kapinaites. O nuo kapinių atsiveria nuostabus Ventos vaizdas. Daug metų Juzefa Valentienė (dabar jau kuršėniškė) prieš šventes atvykdavo į Žilių kapinaites, sutvarkydavo kapus, net ir tuos, kuriuos labai retai kas beaplanko. Po to pasėdėdavo prie šlamančių beržų, pasisėmėdavo jaukaus ramumo.

Žilių kaimas buvo nedidelis – tik 59 sodybos. Turtingiausi ūkininkai Abakas ir Armalis teturėjo po 30 ha žemės. Šeimos taip pat didelės, štai Stulpinai turėjo 6 vaikus. Tačiau Antrasis pasaulinis karas kaip ir visoje Lietuvoje padalijo žmones į dvi stovyklas. Žiliai taip pat turėjo savo sribą ir savo partizaną.

Kaimas visada buvo vieningas, tad ir įkurtas kolūkis vadintas „Draugiška šeima“. Kolūkio pirmininkas Kazys Kukšelis ūkiškai tvarkė derlių. Kai derliaus atvyko raudonoji gurguolė, pirmininkas ją išvijo, o derlių išdalijo dirbusiems kolūkiečiams – neleido pyliavos išvežti. Už tai gavo kalėjimą.

Iš Žilių kaimo išvežė tik vieną Armalį, kaip stambiausią ūkininką. O štai Smitra buvo tipiška to meto asmenybė – liaudies gynėjas. Jo dėka iš kito kaimo išvežta Juozo Vingro šeima, dėl iš jų atimto turto Smitra šiek tiek praturtėjo. Tiesa, neilgam, per mašinkulį ėmė kažkas ir jį nušovė. O kai nerado kaltininko, tai ir išvežė tada turtingą ūkininką Stasį Abaką. Tokia tad buvo socialistinė tikrovė.

Karo metais Ventos pakrantėje ėjo fronto linija, kaimas buvo tai vienu, tai kitu rankose. Tačiau didžiausią žalą kaimas patyrė pokario metais – tremtys, partizanų ir sribų kovos. Dėl melioracijos dar labiau sumažėjo gyventojų, ištuštėjo nuostabios sodybos. Nereikia ignoruoti ir to, kad iš kolūkių, tarybinių ūkių sovietinis jaunimas veržėsi į miestą: ten nuolatinis darbas, didesnė alga, geresnis gyvenimas.

Žilių kaimas niekuo neišsiskiria iš kitų kaimų. Juo driekiasi Ventos–Akmenės plentas, laiškai iš pasaulio pasiekia per Kuršėnų paštą, eiliniai reikalai tvarkomi per Kuršėnų kaimiškoji seniūniją, o rimtesni – per Šiaulių r. savivaldybę. Kadaiše pravažiuojantis traukinys čia vos vienai minutei stabtelėdavo tam, kad mane ir dar du mano brolius išleistų pas dėdę Juozą Montvydą, kuris atvykdavo vežimu, pats įsisūpdavo ir mus įsūpdavo į aviakailius. Ir taip keliaudavome kelis kilometrus, o mums atrodydavo, kad visą naktį, į Žilius.

Ryte pirmasis pabusdavo giesmininkas – margaspalvis gaidys, kurį visada stengdavomės aplenksti, nes jis mėgdavo kibtį į atlapus. Po to sulodavo šuo, mūsų mielas draugas, ir tik tada mus teta keldavo prie kaimiško stalo su blynais, varške ar sūriu bei medumi. Užsigerdavome šviežiu, dar šiltu pienu. Mūsų vaikystė – tarsi iš pasakos.

Mūsų pagrindinis darbas buvo perkelti keletą pririštų avių. Jos būdavo pririštos šalia gražiausios Lietuvos upės – Ventos, stebinančios savo brastomis, kriokliais, gargėjimu ir murmėjimu, ūsoriais ir paslaptinomis salomis. Tačiau vaikiščių traukdavo vyriški žaidimai. Čia kadaiše vyko nuožmies kovos tarp rusų ir vokiečių. Žiliai bei artimi kaimai, būdavo, per dieną po kelis kartus pasikeisdavo pozicijomis. Laidoti nukautųjų nebuvo laiko, surinkti karo amuniciją – tuo labiau. Tai buvo palikta mums. Rinkome karo pistoletus, ardėme kulkosvaidžius, ne vienas teko iš mūsų draugų nukeliauti ir anapilin. Toks buvo gyvenimas pokariu... Po jo, po partizaninių kovų, *kolchozų*, pagaliau atėjo ramus laikotarpis, kai pradėta kurti Nepriklausoma Lietuva.

Kiekvienas žino savo gimimo vietą, tačiau ne kiekvienas šiandien turi savo gimtąjį sodžį. Buvo kaimas, kaimo nebėra... Dar sovietų laikais prasidėjo sodybų tuštėjimo metai, sodybos buvo perkeliamos į didesnes gyvenvietes, o jaunimas bėgo į didesnius miestus, dabar – nykstančių kaimų laikotarpis. Nėra žmonių, nėra jaunimo. Į kaimą veržiasi tik kaimo turizmo bazės bei turtingųjų sodybos.

Tačiau nors ir sparčiai kaimas nyksta, jame gyvenantieji nesiruošia jo palikti ir užmiršti. Žilių kaimo bendruomenė kasmet susirenka į savo šventę. Tai tikriausiai vienintelis kaimas, kurio bendruomenės nariai, pasklidę po visą pasaulį, susirenka į

XX-osios Žilių kaimo šventės dalyviai

savo kaimo šventę kasmet pirmąjį rugpjūčio šeštadienį. Į šventę kviečiama atvykti visus prijauniančius, gyvenusius ar kitaip susijusius su kaimu, atskiro prašymo nebūna. Taip jau beveik 30 metų. Apie tai rašė istorijos laikraštis „Voruta“, „Šiaulių kraštas“, žurnalas „Mokslas ir gyvenimas“, pranešdami šaliai, kad nykstančių kaimų Lietuva dar gyva.

Į pirmąją kaimo šventę žiliečius sukviėtė Juozas Kupstis dar 1988 m. Susirinko apie 30 žmonių, pasklidusių po visą Lietuvą – atvyko iš Ventos, Kuršėnų, Šiaulių, Telšiu, Klaipėdos ir kitų vietovių.

Po poros metų šią svečių priėmimo našta užsikrovė Joana Simonavičienė, kuri savo trobą bei kiemą leido panaudoti svečių susitikimams. Šie susitikimai prisimenami iki šiol...

Kiekviena šventė išimtinai, nes svečiai atvažiuoja ir atsiveža naujų gyvenimo išpūdžių, naujų pasiūlymų, praėjusių švenčių fotografijų, sumontuotų filmų. Ypač išimtinai buvo XV-oji Žilių kaimo šventė pas čia gyvenančią Joaną Simonavičienę. Ji savo trobą dviem dienoms atidavė svečiams, kurių susirinko apie 40. Pirmiausia padėta gėlių Žilių kaimo kapinaitėse, kurias įsteigė Montvydų giminė savo kadaiše turėtose žemėse. Uždegtos žvakutės ant kapų tų, kurie išėjo iš kaimo visam laikui. Ir kelios rožės teko tam nežinomam kareiviui, kuris čia, netoli kaimo, krito kovoje ne dėl savo gimtinių. Kaimo žmonės jau seniai atleido tam kareiviui, juk jis čia vykdė tik savo vadų įsakymą. Per tas dvi dienas buvo prisiminti visi tie, kurie gyveno šiame kaime ir dėl vienu ar kitu priežasčių paliko jį.

Ona Milevičienė prisimena, kai po karo važiavo arkliais pro Žilius ir stebėjosi gražiomis vietomis, o po kurio laiko susiradusi čia gyvenimo draugą visam amžiui tapo žiliškė. Danutė Mačernienė, dabar gyvenanti JAV, Čikagoje, pasakojo apie savo vaikystės metus, kai atvykdavo pasisvečiuoti pas Juliją Stulpinienę, dėkojo savo tetoms už kraštiečiams padovanotą šventę. Mantas Aidukevičius pas gimines į Žilius atvyko iš Niujorko. Jis gyvena JAV, nuo 2000 m. ten lankė anglišką mokyklą, dabar studijuoja vadybą, tačiau lietuvių kalbos neužmiršo. Iš Kauno atvyko trys broliai Vitkai, kurie, nors ir gimė Kaune, vaikystės dienas leido pas dėdę Juozą Montvydą. Jie prisiminė, kaip rankomis gaudydavo duburiuose žuvis, padėdavo dėdei perkelti avis ir t. t. Aktyvi Žilių kaimo šventės organizatorė Stanislova Saldienė, Joanos sesuo, visus susitikimo dalyvius apdovanojo pačios numegztomis nosinaitėmis, sukurtais iš siūlių ir išmegztais žaislais, kojiniųėmis ir kitomis grožybėmis, organizavo loteriją. Po to, kaip jau įprasta šventėse, gurkšnojant naminių alų, Ventos pakrantėmis nuvilnijo dainos. Dainininkė, kurios niekas negali pralenkti, yra antroji Joanos sesutė Danutė. Jos balso tembras ir dainų kraitis begaliniai. O Aleksui Simonavičiui užgrojus akordeonu, vyko šokiai, žaidimai, ilgai linksminantis. Kokia gi šventė Žemaitijoje be žemaitiško kastinio? Visi žino, kad kastinys – senovės žemaičių patiekalas,

gaminamas iš grietinės, rūgpienio ir sviesto su prieskoniais. Skonių jis primena sviestą ar riebią grietinę su prieskoniais. Tačiau žinoti, iš ko pagaminta, ir pačiam pagaminti – tai ne tas pats. Joanos pagaminto kastinio jau neteks paragauti, tačiau jo skonį prisiminsime visą gyvenimą.

Kiekvienas susitikimas, kiekvienas buvęs Žilių gyventojas sutinkamas kaip didelis svečias. Visi prisimena Kuršėnų valsčiuje, ūkininkų šeimoje, gimusį, vėliau Žilių mokykloje dirbusį mokytoją Vytautą Šliką. Tai jo vykusiame Lietuvos visuotiniame žemdirbių suvažiavime pasakyta ugninga kalba prikausė visų dėmesį. Karingai nusiteikęs ūkininko išitikinimu, Lietuvos žemelė nustekenta ir nepelnytai žeminamas žemės ūkis. Tarp kitų Žilių mokyklos mokytojų išimtinai Bolešlovas Kulvelis – buvęs Žilių pradinės mokyklos mokytojas. Kazys Lipskis dalijosi prisiminimais, kai jis 1953 m. vadovavo Žilių septynmetei mokyklai, buvo jos direktoriumi. Žilių septynmetėje mokykloje 1946–1952 m. mokėsi ir poetas, vertėjas, publicistas Alfonsas Jonas Navickas.

Išimtinai ir XX-oji Žilių bendruomenės šventė. Daug svečių, daug išpūdžių. Ir pirmą kartą atvykęs į svečius dailininkas Eugenijus Varkulevičius-Varkalis, susižavėjęs Ventos apylinkių grožiu, pareiškė, kad jis čia norėtų dar sugrįžti ir pagyventi. Ir taip kasmet vykdavo mūsų susitikimai.

Šiandien kiekviena Lietuvos vietovė nori turėti savo skiriamąjį ženklą. Ir Žilių kaimo bendruomenei laikas turėti savo himną, papročius ir herbą. Žilių herbą sudaro 4 laukai. Žilius kerta geležinkelis, čia visada sustodavo traukiniai, todėl ir herbe vaizduojami greitaeigiai bėgiai. Pro Žilius teka gražuolė Venta, turinti savo beždžionių tiltą, bet svarbiausia – joje yra rieduliu dar nuo ledynmečio laikų. Tad akmuo vandenyje – tai Žilių simbolis, nes vienas toks galingas akmuo yra ir Ventos pakrantėje ties Žiliais. Trečiame herbo lauke primenama, kad Šiaulių apylinkės – avių augintojų kraštas. Ir dabar čia auginamos avys, Žilių kaime dažna šeima turėjo avių. Ūkininkas Kęstutis Vitkus, gyvenantis prie Akmenės, Kadugių kaime (dab. Dabikinėlės k.), auginą daugiau nei 200 juodgalvių avių bandą. Ketvirtame herbo lauke – užrašas ŽILIAI.

Kol dar gyvas bent vienas Žilių kaimo gyventojas, tikimasi, kad ir Lietuvos kaimai neišsivaikščios. Ar ir toliau vyks Žilių bendruomenės susitikimai, šiandien atsakyti nieks negali. Kas perims Joanos iniciatyvą, kas vėl mus suburs?..

Literatūra

Vitkus A., „Mes – nykstančių bei išnykusių kaimų vaikai“, in: *Voruta*, 2002 m. rugšėjo 21 d., Nr. 18 (516), p. 8.

Vitkus A., „Nykstančių kaimų Lietuva dar gyva...“, in: *Mokslas ir gyvenimas*, 2004, Nr. 12, p. 38.

Adomavičienė L., „Skomantas“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą – <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Skomantas-125987>>.

„Karališka senoji kibininė“ –

Sausių k.,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),
tel./faks. +370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454, +370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

„Senoji kibininė“ –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai, tel./faks. +370 5
285 5865, mob. tel. +370 659
72132, +370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalpio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvė „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti,
gomuriu pajusti, širdimi išimylėti...

Svylionys – mano ir mūsų vaikystės kaimas (II)

Alfonsas KAIRYS, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, Vilnius

Tokiu pat pavadinimu 2019 m. birželio 29 d. „Vorutoje“ (Nr. 6 (860), p. 7, 11) pateikiau prisiminimus apie savo vaikystės kaimą Svylionys ir raginau skaitytoją atsiliepti, kad rašinys būtų praplėstas. Gavau atsakymą į savo kvietimą.

Esu dėkingas už susitikimą su buvusiu minimo kaimo gyventoją Alfreda Valašinaite-Kobzik, jos dukra Laimute Valickiene, papasakojusioms apie Povilą Valašina, Alfredos broli, baigusį aukštuosius mokslus Vilniuje ir vis sakydavusi (rašau, sakydavusi, nes Jis jau anapily): „... noriu į Svylionis, noriu atsigert gaivaus vandens iš savo namų šulinio.“ Jų pasakojimuose atgimė ir nelengvi pokario kaimo išgyvenimai, kai į trobą (ir ne tik į ją!) ateidavo tai tie, tai kiti ir reikalaujavo maisto, apavo, drabužių. Neklausdavo, turi ar neturi, bet privalėjai, ginklą matydamas, paskutinį kašni iš vaiko, savo burnos atiduoti. Priešingu atveju, galėjai būti palydėtas ten, iš kur nebegrižtama.

O visai neseniai į rankas pateko žinomos kraštotyrininkės, buvusios Adučiškio vidurinės mokyklos mokytojos Teresės Pivorūnaitės mokinių bei Svylionių kaimo žmonių užrašyti prisiminimai. Jie datuoti 1971–1978 m. Ir štai kas juose pasakojama.

Kaimo gyventoją A. Bučelytė teigia, kad 1939 m. kaime „mokytojų buvo mažai: baigdavo 4 klases – ir gana, daugelis pasirašydavo „kryželiu“. Veikė pradinė mokykla, o joje, įsikūrusioje Juozo Kairio troboje, mokslų mokė mokytoja Činčikaitė, kita pradinė – Piršteliskės [dabar

Adučiškio vidurinės mokyklos mokinių išvyka į Vilnių. Mokytojai iš dešinės – straipsnio autorius

Po renginio Adučiškio vidurinėje mokykloje, apie 1961 m. Antras iš kairės – straipsnio autorius

jau mirusiame – aut. pastaba] kaime. Norėjai toliau žinių siekti, turėjai į Adučiškį žingsniuoti (kasdien 4 km ten, keturi atgal). Jokių pavėžėjimų nebuvo! Bet tęsti mokslus atsirasdavo kam. „Kaip sako A. Bučelytė, Valentas Pirštelis, Elvyra Dešukaitė mokėsi Kauno žemės ūkio akademijoje, Povilas Čapskas – Ukmergėje, kiti dar lankė mokyklą Adučiškyje (vėliau daugiau nei 10 šio kaimo jaunuolių baigė aukštuosius mokslus – aut. pastaba).

Prisiminimuose pateikta įdomių detalių apie kultūrinį kaimo gyvenimą. Sakoma, kad kaime tik du žmonės (Jonas Povilėnas ir

Radišonka) turėjo radijo aparatus. Taigi jų namuose ir buvo klausomasi lietuviško žodžio. Tiesa, Jonas Povilėnas dar gramofoną (mechaninis garso atgaminimo iš gramofono plokštelės aparatas, sudarytas iš plokštelės sukančio mechanizmo ir garso atgaminimo įtaiso) turėjo, kurį kai kurie „velniū“ vadino. Mat, nesuprantama buvo, kaip iš besisukančios plokštelės garsas galėjo skliti!

Per pertraukas kas nors iš senesnių gyventojų į praeitį žvilgsnį mesdavo ir sakė, kad baudžiamos laikais kaime tik trys šeimos gyveno, kaimą apsupusios pelkės ir miškai, gera žeme negalėjo pasigirti, o 1914 m., badmečiu, net 24 vyrai anapilin išėjo. Badas, badas, badas: žmonės gaudė varles, jas kepė ir valgė, valgė arkliarūgščių sėklas, piestoj (piesta – medinis indas kruopoms, sėmenims ir kt. grūsti – aut. pastaba) sugrūstas pjuvenas ir samanais, pagardintas sudžiūvusiais paparčiais...

Kaime apsistoję vokiečių kareiviai varydavo gyventojus dirbti miške: pjauti medžius, kapoti šakas. Už visą sunkų dienos darbą 4 asmenims „atsiskaitydavo“ kepaluku duonos ir samteliu sriubos.

Moterys dažnokai ubagaut eidavo į Mielagėnus (Mielagėnai – miestelis Ignalinos r. savivaldybės teritorijoje, 20 km į pietryčius nuo Ignalinos) arba į kitus toliau esančius kaimus. Nors, kaip pasakoja irrašo autorė Ganafa Latakienė, ne ką ir iš ten parsinešdavo.

Praleidžiame daugiau negu pusšimtį metų ir grįžtame prie A. Bučelytės užrašyto pasakojimo apie kultūrinį kaimo gyvenimą.

Dažnai pas Povilėnus vakarėliai vyko, o jų organizatorė Melcia Čapskaitė (gal Me-

lanija: kaime dažnai Veroniką Vercia, Oną – Ancia ir pan. vadino – aut. pastaba), mokė šokių, dainų, netgi pasaką „Pelenė“ bei kai kuriuos Žemaitės kūrinius vaidino. Nekantriai buvo laukiamas kartą per savaitę atvažamas kinas. Ir jauni, ir seni, kad pamatytų judančius ir kalbančius artistus, užpildydavo gryčia.

O sekmadieniais, kai iš bažnyčios (apie 15 ar 16 val.) sugrįždavo bernai ir mergos, patraukdavo kuokinėn (taip buvo šokiai vadinami – aut. pastaba). Susirinkdavo ne tik Svylionių, bet ir kitų kaimų bernai, mergos – tik „iš savo ūlyčios“. Skambant smuiko, cimbulu, klarneto garsams, sukosi poros. Gestanti saulė palydėdavo linksmybes.

O jei laiko dar likdavo, tai laikraštį paskaitydavo. Ką skaitė? Aišku, kas arčiau širdies buvo: rajoninį laikraštį „Žvaigždė“, „Valstiečių laikraštį“, „Jaunimo gretas“, „Šluotą“, „Mokslą ir gyvenimą“, „Vakarines naujienas“, „Švyturį“, „Mūsų gamtą“, „Kalba Vilnius“.

Daugiausiai spaudos užsisakydavo Petras Subačius (net 10 pavadinimų). 1976 m. kaime buvo užsisakyta: „Žvaigždės“ – 58 egz., „Valstiečių laikraščio“ – 51 egz., „Kalba Vilnius“ – 12 egz., „Tarybinės moters“ – 28 egz.

Įdomu tai, kad kaimas mėgo skaityti. Kai kurie net savo bibliotekėles turėjo. Antai J. Trečiokas buvo sukaupęs net 60–70 knygų, nuosavas bibliotekėles turėjo G. Bučelis, V. Pirštelis, F. Bučelienė, V. Povilėnaitė. Reikia manyti, kad gyventojai dalijosi knygų turtais, perskaitytų knygų mintimis.

Nuotr. iš autoriaus asmeninio archyvo

Piršteliskės pradinės mokyklos mažieji „abiturientai“ su mokytoja Povilioniene, 1956 m.

30-ojo – brandaus, garbingo ir kartu tokio jaunatviško – „VORUTOS“ jubiliejaus proga TRAKŲ VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS KOLEKTYVAS jungiasi prie laikraščio leidėjų ir gerbėjų sveikindamas ir linkėdamas „VORUTAI“

dar daug prasmingų ir kūrybingų metų, viliantis, jog visi darbai ir vargai, kūrybinės kančios, kurias tenka išnešioti, „vienąsyk prasiveržia džiaugsmu“, ir tik nuoširdžiai darbuojantis „per šešias įtampimo dienas“ vainikuotai linkime „švęsti šventes prabangias“ (V. Mačernis)

Gerbiamas nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėju, leidėju ir vyriausiąsį redaktoriau Juozai VERCINKEVIČIAU, mieli redakcijos darbuotojai, laikraščio skaitytojai, nuoširdžiai sveikinu visus Jus Vorutos 30-ojo gimtadienio proga.

„Vorutos“ laikraštis įsteigtas Lietuvos Sąjūdžio, Baltijos kelio metais, kai trijų valstybių – Estijos, Latvijos ir Lietuvos – gyventojai atkreipė pasaulio dėmesį į okupuotą Baltijos šalių likimą, pasmerkė Molotovo–Ribentropo pasirašytą paktą.

„Vorutos“ gimimas po ilgai trukusių įvairių okupacijų Lietuvos žmonėms vėl atvėrė galimybę keliauti laikraščio puslapiams į didingą valstybės praeities istoriją, prisiminti tautos didvyrius, jos kultūrą ir švietimą.

Laikraštis leidžiamas jau 30 metų, tačiau jame teikiamų straipsnių aktualumas, minties gilumas ir prasmingumas neišsisėmė, jis išliko iki šiol, todėl kas kartą naujo leidinio ant stalo skaitytojas nekantriai laukia.

Mieli esantys ir buvę laikraščio leidėjai, nuoširdžiai dėkoju Jums už tai, kad eidami dešimtmečius atgimimo keliu nepavargote nešti šviesos į mūsų namus. Linkiu stiprybės Jums ir Jūsų artimiesiems sunkiame, bet prasmingame darbe.

Lietuvos Sąjūdžio pirmininkas Vidmantas ŽILIUS

Jau 30 metų Lietuva turi galimybę skaityti nacionalinį istorijos laikraštį „Voruta“

Sveikiname šio leidinio vyriausiąjį redaktorių p. Juozą Vercinkevičių ir visą redakcijos kolektyvą šios gražios sukakties proga. Linkime kūrybinės sėkmės ir gausių skaitytojų

Rambyno regioninio parko direkcijos vardu

Dir. D. Milašauskienė

2019 m. spalio

Gerbiami laikraščio „Voruta“ redakcijos darbuotojai, redakcinės kolegijos nariai!

Tautos fondo vardu norime pasveikinti gražios 30-ies metų laikraščio leidybos sukakties proga. Smagu, kad laikraštis atspindi tautiškumo, valstybingumo idėjas, kurios labai svarbios kai kuriuose Lietuvos regionuose. Džiugu, kad laikraštis pasiekia net atokiausias mokyklas ir bendruomenes.

Dėkojame Jums už tokį pasiūlytą darbą ir linkime laikraščiu gyvuoti dar ilgai ilgiai.

Pagarbiai

Tautos fondo ir TF Lietuvos atstovybės darbuotojai

„Vorutos“ laikraštis gimė drauge su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu. Jo puslapiuose fiksuojami svarbiausi Lietuvos istorijos įvykiai, žmonės. Tai patriotiškumo mokykla kiekvienam lietuviui.

Sveikiname laikraščio vyriausiąją redaktorių Juozą Vercinkevičių ir redakcijos darbuotojus leidinio Jubiliejaus proga. Dėkojame, kad esate.

Žurnalo -almanacho „Rambynas“ redaklegija

Rukai, 2019

Sveikinimas

30-mečio proga sveikindamas nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ redakcijos kolektyvą nuoširdžiai dėkoju už nuolatinę dėmesį ir bičiulišką rūpestį Pagėgių kraštui, už publikuotus straipsnius ir iniciuotą knygų leidybą. Jūs savo iniciatyvomis ir prasminga veikla padedate saugoti savitą Mažosios Lietuvos istoriją.

Sėkmės Jums įgyvendinant užsibrėžtus tikslus. Stiprybės ir sveikatos dirbant šį sunkų ir atsakingą darbą.

Pagarbiai

Pagėgių savivaldybės meras Vaidas BENDARAVIČIUS

Juozui VERCINKEVIČIUI,
Nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėjui, leidėjui, vyriausiajam redaktoriui, už istorijos išsaugojimą ateities kartoms laikraščio 30-mečio veiklos proga.

Edita RUDELIENĖ,
Trakų rajono savivaldybės merė

Sveikiname Lietuvos istorijos mylėtojus, kuriuos jau trisdešimt metų lanko turiningasis laikraštis „Voruta“, kantriai purenantis mūsų krašto istorijos dirvonus.

Dėkojame „Vorutos“ pasišventėliams: kantriam Juozui VERCINKEVIČIUI ir jo bendražygiams, taip ilgai pajėgiems tarnauti Lietuvos istorijos labui.

Linkime „Vorutai“ (kad ir keičiant pavaldą) švesti dar daugelį jubiliejų, džiuginti ir busimas kartas!

Martynas ir Marija PURVINAI,
Kaunas

1989 m. spalio 24-ąją dienos šviesą išvydo pirmasis nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ numeris.

Prieš trisdešimt metų buvo pradėtas svarbus ir reikalingas darbas, kurį įvertins ateities kartos. „Vorutos“ leidėjams linkiu aktyviai šviesti visuomenę, skaitytojams – domėtis Lietuvos ir pasaulio istorija, kultūra ir religija. Sėkmės ir gyvuokite dar ilgai!

LR Seimo Pirmininko pavaduotojas
Jonas LIESYS

SVEIKINAME

Nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėją, leidėją, vyr. redaktorių Juozą Vercinkevičių ir visą leidyklos bendruomenę su gražiu 30-ies metų laikraščio išleidimo jubiliejumi.

Dėkojame Jums už ilgametį ir svarbų Mažosios Lietuvos, o kartu ir Pagėgių krašto istorijos, kultūros, raštijos puoselėjimą ir turtinimą.

Bibliotekinių archyvuojamas laikraštis „Voruta“ rado garbingą vietą bibliotekos fonduose, yra pamėgtas Pagėgių krašto bibliotekų skaitytojų, o publikacijos nuolat praturtina bibliotekose eksponuojamas literatūrinės, kraštotyros parodas.

Linkime Jums ir toliau puoselėti bei gausinti Pagėgių krašto ir Mažosios Lietuvos spaudos paveldo aruodą svariu literatūriniu indėliu.

Su meile –
Pagėgių savivaldybės Vytauto
viešosios bibliotekos bendruomenė

2019 m. spalio
Pagėgiai

Gerbiamas Juozai VERCINKEVIČIAU, vyriausiasis laikraščio „VORUTA“ redaktoriumi ir steigėju, gerbiamieji darbuotojai, redakcinės kolegijos nariai!

Sunkiais Lietuvos valstybės atgimimo metais, iškovojo Nepriklausomybę, laikraščio „Voruta“ puslapiuose atskleidžiama istorinė tautos kovų ir pilietinės dvasios tvirtybės bei gyvasties tiesa tvirtino drąsą ir pasiryžimą stovėti dėl Laisvės iki pergales.

Nuo pirmo parengto ir pasiekusio Lietuvoje skaitytojų egzemplioriaus praėjo gražus trisdešimtmetis. Per visą šį laiką dėl jūsų visų pastangų ir nenuilstamo darbo laikraščio turinys išsaugojo savo paskirtį, plėtodamas skaitytojų ratą, ugdydamas pilietinę tvirtybę, patriotinius jausmus, nušviesdamas kasdienį Lietuvos kultūrinį, švietėjišką gyvenimą, saugojant ir puoselėjant istorinį paveldą demokratinėje visuomenėje.

Gerbiamas vyriausiasis redaktoriumi, redakcijos darbuotojai, redakcinės kolegijos dalyviai, nuoširdžiai sveikinu jus, išsaugojusius laikraščio gyvastį trisdešimt metų. Dėkoju už nenuilstamą darbą Lietuvos kultūriniam gyvenimui.

Dėkoju už gražų Vilniaus krašto atgavimo 80-mečio pristatymą „Vorutoje“.

Linkiu visiems „Vorutos“ leidybos dalyviams stiprios sveikatos, ištvėrmės, sėkmės nesibagiančioje kovoje dėl Lietuvos tautos savasties ir jos kalbos grožio bei rašto gyvasties.

Su didžia pagarba „Vorutos“ skaitytojas, mokytojas
Vytautas DAILIDKA
Eišiškės, 2019 m. spalio

Sveikiname

Vienintelis Lietuvoje istorijos laikraštis šiemet švenčia 30-metį... Šiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio įkvėptame leidinyje nuo pat jo įsteigimo buvo skelbiamos lietuvių tautinį tapatumą, pilietiškumą, kritinį mąstymą, sąmoningumą skatinančios ir ugdančios publikacijos įvairiomis Lietuvos istorijos temomis. Laikraščio turiniu siekta paneigti okupacijos metais atsiradusias Lietuvos istorijos klastotes, gilinti istorijos žinias ir ugdyti visuomenės pasididžiavimą tautos, valstybės istorija. Puslapiuose visuomet daug dėmesio būdavo skiriama Pietryčių Lietuvai, o ypač jos švietimui – lietuviškoms mokykloms, jų istorijai, bendruomenėms – mokytojams ir mokiniams. Dėmesys augančiai lietuvių kartai ir ją ugdančiesiems, nuoširdus palaikymas ir paskatinimas – svarbus ir neįkainojamas darbas Lietuvos Valstybės ateičiai!

30-ies metų leidybos proga sveikiname „Vorutos“ steigėją, leidėją, vyriausiąją redaktorių Juozą VERCINKEVIČIŲ, redakcijos kolektyvą ir visus ištikimus skaitytojus. Linkime idėjų ir darbų tęstinumo, ilgų ir sėkmingų metų!

Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas MASAITIS

Miela „Vorutos“ bendruomenė,

Jau 30 metų Jūsų kuriama, o mūsų godžiai skaitoma „Voruta“ yra tiltas, jungiantis praeitį ir dabartį, kultūrą ir istoriją, pažinimą ir pajautimą... Tiltas, kuriuo perėję atrasi Tėvynę, atrasi Lietuvą. Gyvuokite ilgai, būkite tokie brandūs ir laukiami, kokie buvote visus 30 metų.

Su nuoširdžiausiais sveikinimais
Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejaus kolektyvas

Dėkojame skaitytojams „Vorutos“ 30-mečio proga!

Atkelta iš 1 p.

Nuolatiniai mūsų rėmėjai – „Vorutos“ prenumeratoriai Lietuvoje ir išeivijoje. Nors visus taip pat sudėtinga išvardyti, tikime, kad jie skaito šiuos mūsų žodžius.

Kasmet nuo 1997 m. redakcija teikia projektų paraišką Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui, dėl šio fondo paramos galime leisti „Vorutą“ tokią, kokia ji yra.

Nuoširdžiai dėkojame „Vorutos“ redakcinės kolegijos nariams, publikacijų

autoriams, visiems skaitytojams, prenumeratoriams ir rėmėjams. Ačiū Jums!

Pagarbiai

„Vorutos“ redakcija:
direktorė Aušra VIRVIČIENĖ, vyriausiasis redaktorius Juozas VERCINKEVIČIUS, Irma STADALNYKAITĖ, Jurgita JAKIENĖ, Jolanta ZAKAREVIČIŪTĖ, Stanislava ŽURAVSKA, Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Jonas ČESNAVIČIUS

Kitas numeris išeis lapkričio 30 d.

<p>Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos</p> <p>9 771392 067018</p>	<p>Prenumeratoro indeksai 0135, 0136</p>	<p>Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. habil. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, dr. Jurgita Žasinaite-Gedminienė, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).</p> <p>© Voruta, 2019. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.</p> <p>© Voruta, 2019. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Trisdešimties metų leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė, „lele2“ mob. 8 605 11117. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 51 266. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 670 08 901. Spausdino AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.</p>	<p>Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą Pirmosios Lietuvos Respublikos palikimas šiandien.</p> <p>Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel./faks. (8 528) 51 266, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainė www.voruta.lt.</p> <p>Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 670 08 901), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt, 8 603 11117), Stanislava Žuravskaitė (buhalterė, tel. 8 603 11 117, tel./faks. (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija).</p>
--	--	---	--